

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Octavvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER OCTAVVS.

1548

I
Exercitia
spiritualia
B. Ignatii
Apostolice
auctoritate
confirman-
tur.

Dodequingagesimo eiusdem se-
culi anno res Societatis eundem
tenebant in Vrbe cursum. Ignatius
præter ceteras de more curas, con-
dendis cõstitutionibus ac legibus
diuturna commentatione atque obseruatione,
maximè verò precationis assiduitate vacabat. In-
terim, quod inter prima votorũ habebat, postu-
laru Francisci Borgiæ Gandiæ Ducis ex Romano
Pontifice est consecutus, vt Exercitiorum libel-
lum auctoritas Apostolica comprobaret. Desti-
natis censoribus viris grauissimis, Iohanni Aluaro
de Toledo Cardinali Burgenſi Ordinis Prædica-
torum, Philippo Archinto Pontificis in Vrbe Vi-
cario, atque Ægidio Foscarario sacri Palatij Ma-
gistro ex eodem sanctissimo & sapientissimo Pre-
dicariorum cœtu, dupliciter ex Hispanico idio-
mate Latinè liber conuersus, inspiciendus est tra-
ditus: qui vtrumque exemplar, ne vocula quidẽ
mutata maximè commendarunt. Tum compro-
batio & commendatio amplissima Apostolicæ
Sedis accessit, in hæc verba:

PAVLVS PAPA III.

Ad perpetuam rei memoriam.

„**P**astoralis officij cura, in vniuersum Christi
„gregem nobis commissa, & diuinæ gloriæ ac
„laudis amor facit, vt ea quæ salutem animarum,
„& spirituales earum profectum iuuant, ample-
„ctentes, vota eorum, qui aliquid, quod fouere &
„nutrire pietatem in Christi fidelibus valeat, a no-
„bis exposcunt, ad exauditionis gratiam admitta-
„mus. Cùm ergo (sicut dilectus filius, nobilis vir,
„Franciscus de Borgia, Dux Gandiæ, nobis nuper
„exponi fecit) dilectus filius Ignatius de Loyola,
„Præpositus Generalis Societatis Iesu, per nos in
„alma Vrbe nostra erectæ, & per nos auctoritate
„Apostolica confirmatæ, quædam documenta, si-
„ue Exercitia spiritualia, ex sacris Scripturis, & vitæ
„spiritualis experimentis elicitæ, composuerit, &
„in ordinem, ad fidẽ mouendos fidelium animos,
„apertissimum redegerit; illaque Christi fidelibus,
„ad spirituales consolationem, & profectum ma-
„gnopere vtilia & salubria esse, non solum fama,
„ex plurimis locis allata, prædictus Franciscus Dux
„didicerit; sed etiam experimento manifesto, cùm
„Barcinone, tum Valentia, tum Gandiæ, id com-
„pertum habuerit. Quare idem Franciscus Dux
„nobis humiliter supplicari fecit, vt documenta &
„spiritualia exercitia prædicta, quod latius eorum
„fructus pateat, & plures Christi fideles maiori
„cùm deuotione ad vrendum illis, inuidentur, ex-
„amari facere: & si approbatione & laude digna

inueniremus, approbare & laudare, aliasque in
„præmissis opportunè prouidere de benignitate
„Apostolica, dignaremur. Nos igitur, qui docu-
„mẽta & exercitia huiusmodi examinari fecimus,
„& quæ testimonio ac relatione dilecti filij nostri,
„Iohannis tituli S. Clementis, presbyteri Cardina-
„lis, Burgenſis Episcopi, ac hæreticæ prauitatis In-
„quisitoris, & venerabilis fratris nostri Philippi
„Saluciarum Episcopi, ac dictæ Vrbe nostræ in
„spiritualibus Vicarij generalis, nec non dilecti fi-
„lij Ægidij Foscararij, nostri sacri Palatij Magistri,
„nobis desuper facta, pietate ac sanctitate plena,
„& ad ædificationem, & spirituales profectum fi-
„delium valdè vtilia & salubria esse & fore com-
„perimus: debitum etiam respectum ad fructus
„vberes, quos Ignatius, & ab ipso instituta Socie-
„tas præfata, in Ecclesia Dei vbique gentium pro-
„ducere non cessant, & ad maximum adiumentũ,
„quod ad id prædicta exercitia attulerunt, non
„immericò habentes; huiusmodi supplicationibus
„inclinati, documenta & exercitia prædicta, ac om-
„nia & singula in eis contenta, auctoritate præ-
„dicta, tenore presentium, ex certa scientia nostra,
„approbamus, collaudamus, ac præsentis scripti
„patrociniõ communitus: hortantes plurimum
„in Domino, omnes & singulos, vtriusque sexus,
„Christi fideles vbilibet constitutos, vt tam pijs
„documentis & exercitijs vti, & illis instrui deuo-
„tè velint. Necnon concedentes, vt huiusmodi
„documenta, & spiritualia Exercitia imprimi, a
„quocunque bibliopola per prædictum Ignatium
„eligendo, liberè & licitè valeant: ita tamen, vt
„post primam editionem, sine consensu eiusdem
„Ignatii, vel successorum eius, nec ab hoc, nec ab
„alio omnino, sub excommunicationis, & quin-
„quaginta ducatorum pijs operibus applicando-
„rum, pœna imprimi possint. Ac mandantes nihi-
„lominus vniuersis, &c. Datum Romæ apud san-
„ctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die vltimo
„Iulij, M. D. XLVIII. Pontificatus nostri anno XIV.

Blo. El. Fulginesis.

Secundum hanc Pontificis auctoritatem cum
„esset libellus typis mandandus, ea versio, quam
„ediderat Andreas Frusius, non tam verba verbis,
„vt altera, sed fideliter sententiam reddens, vsui
„aptior, ac prælo dignior visa est. Isque primus fau-
„stissimo sanè initio Societatis impressus est liber.
„Amplificabat præterea familiam suam Ignatius
„Socijs modò recentibus adscribendis, modò mit-
„tendis velut alias in vrbes regionalesque colonijs.
„Inter adscriptos accessit ex Hispanis Michael
„Ochioa Nauarrus, cùm ætate, tum probitate flo-
„rens: cui vel non sententi curatio Deus gra-
„tiam donumque contulerat. Æstuat quotidia-
„nis nã præditio

2
Versio Ex-
cursionum
ab Andrea
Frusio edita
typis man-
data: qui
primus li-
ber ex Soc.
impressus.
3
Adscribi-
tur in Soc.
Michael
Ochioa gra-
tia curatio-
nis nã præditio

nis febribus, qui hæc memoria prodidit, Ioannes Polancus, cuius curam aliquam cum Michaël gereret, eiq; in sermone, vt fit, inieciſſet, ſe Barcivone alibiq; morbos interdum aliquos certis adhibitis præcationibus depulſiſſe; percontari ex eo Polancus cæpit, quo tandem verborum genere, quæ mente inter curandum vti ſoleret, & vbi ſpem poneret reddendæ ſalutis. cumq; in verbis nihil non ſanctum ac pium, in mente nihil non rectum ac ſimplex animaduerteret (quippe & à Deo Michaël optabat ſperabatq; ſalutem, & curationem omnem referebat ad Deum) ſenſit vir prudens candidum iuuenem gratia ſanctum à Deo fuiſſe donatum. Placuitq; in ſe ipſo, (Ignatio tamen antè conſulto) collati muneris periculum facere. Nec abnuir Ignatius, cum ne ipſe quidem aut in curandi ratione, aut in curante quidquam agnoſceret vitij. Prudentertamen Polancus fecit, ne eo ipſo die, quo remittebat febris, quæque porrigebatur inter horas ſerè decem & octo, Michaëlis operam adhiberet; ſed poſtridie illum, tum, cum ardentiffima & grauior ſolito recurrebat, acciret; quo die teſtatur ipſe quandam ſe in præcordijs ſenſiſſe fiduciam recuperandæ ſalutis, quæ plerumque ſolet eſſe impetratà à Deo muneris, & gratiæ ſubſequentis indicium. Mox igitur ad Michaëlem, Vtere, inquit, in me beneficio iſto, quo te Deus ad aliorum vilitatem gratis & liberaliter inſtruxit; ſalutem enim per te proſus mihi reddendam ſpero. Ille verò iuſtus fuo more, & ſua ex fide facere, cum ſacra quedam verba exararet in ſcheda recitata ante Auguſtiſimum Euchariſtiæ Sacramentum ter Dominica prece, & Angelica ſalutatione, ſchedulam ipſam ex ægrotantis ceruice ſuſpedit. Qua admota ſenſit eger è veſtigio veluti quamdam à capite ad calcem totius corporis refrigeratione. Tum demum magno ſuo bono Polancus grauiti in fratre muneris vim perſenſit. Sed ne ſuperſtitionis vlla proſus relinqueretur ſuſpicio, vt conceptis in poſterum verbis, vſitatique ſuis ritibus abſtineret, verum benedictione potiùs aliqua, imponendæ ſuper ægros manibus vteretur, admonuit. Itaque hoc ipſo anno Tibure, & poſtea etiam in Hiſpania perſepè complures ægros ſola manus impositione ſanauit.

Exorſum
Tiburini
Collegij
pacta per
Ignatium
ciuitate oppi-
do S. An-
geli.

Sociorum autem quaſi colonia in Italia conſtitute ſunt due: altera Tibure haud ab Vrbe procul; Meſſanæ altera in Sicilia. Ac Tibur quidem per occaſionem pacandæ ciuitatis, quæ ab oppido finitimo S. Angeli efferatis animis diſſidebat, Ignatius ipſe ſe contulit. Vbi cum & Tiburtina ciuitatis magiſtratus, & Margaritam Auſtriacam Octauij Parmeniſis Ducis coniugem (cuius finitimum erat oppidum) conueniſſet; ſingulari arte curauit, vt Bartholomæi Cardinalis à Cueva arbitrio controuerſiæ cauſa permitteretur tantumque ſua perfecit induſtria, vt armis tandem, quæ mutuis iratum furor in cædes manifeſtas acuerat, populus vterque proiectis, mutuan rediret in gratiam, extinctisque funditus diſſenſionum ſeminibus pax conſtantiffima ſanciretur. Exceperat Ignatium hoſpitiu cum comite facerdote, qui Tibure cõciones habuerat, Ludouicus Mendoza, Societatis amicus. Is eam nactus opportunitatem ſacram Deiparæ adem, quam extra mu-

ros ſub ipſas villa Mæcenatis magnificas ruinas, & inſanas ſubſtructiones habebat, cum domo & hortis ſanè quàm amœnis, obtulit noſtris: quam etſi poſtea, vt animarum vſibus parum accommodam, noſtri deſerere; ibi tamen primùm Tiburtinæ ſedis duxere primordia die ipſo natali Deiparæ, cum ipſe Ignatius in eundæ poſſeſſioni, & celebrari exoranda cum aliquot Patribus intereſſet. Meſſanæ autem, & Proregis Vegæ rogatu, & ciuitatis pietate conſtitutum eſt Collegium. Et hoc anno primùm Collegia, quæ docendi prouinciam ſuſciperent, in his Italia partibus cæpta ſunt. Nam in India Goæ, & in Hiſpania Gandiæ, ſcholas publicè à noſtris expoſitas, ſuprà demonſtrauimus.

Priùs autem quàm ab Vrbe dimitterentur qui ad Mamertinum deſtinabantur Collegium, conuocatis domeſticis omnibus, diligenter eis B. Pater conſilium ſuum, quaſque haberet diuini obſequij rationes, quantum ſperaret eius regni, ac totius Eccleſiæ emolumentum, quam ob rem exiſtimabat Ioannis Vegæ Proregis, ac Iacobi à Corduba Syndici, ac Mamertinorum etiam ciuium poſtulatis obſequedum, expoſuit. Vt verò idoneus poſſet haberi delectus, ſubiicit, vt ſinguli poſtquam triduo rem Domino commedafſent, ſcripto ad hæc capita, quæ item ſcripto ſunt tradita, reſponderent. Primum quidem an æquo paratoque quiſque animo eſſet, ſeu mitteretur ad Siculos, ſeu retineretur in Vrbe, id gratius habiturus, quod Præpoſito viſum fuerit: cuius ſe gubernationi, tanquam Vicario Dei ſubiicit. Proximum autem, an qui eò deſtinaretur, eadem æquitate animi perſecturus eſſet, ſiue ad ingenij ac litterarum munera, ſiue ad manus & operæ miniſteria: ita vt & docti in labore manuum, & qui nil didiciſſent, docere, quantum in ipſis eſſet, parati eſſent. Ad hæc ſi ſtudioſum cauſa mitterentur, num parati eſſent vel ſcholares quauis in diſciplina, quocunq; ſub præceptore verſari; vel magiſtri doctrinam quamlibet tradere. Denique an præter obedientiam in his, quæ dicta ſunt, exequendis, id inſuper eſſent habituri præſtantius, apriusq; diuina gloria, quod eis eſſet à ſuo moderatore præſcriptum, ſæceteriſque ſuis omnino ſenſibus atque iudicijs adueſtus vident ſenſimq; Præpoſiti. Hiſcè percontationibus aliqua ex parte ſæculi iudicio ſtultis, ſed in Euangelicæ ſchola Philoſophiæ altiffima ſapientia plenis alumnorum ſuorum mentem prudens magiſter ad eximij decus obſequij veterum Patrum exemplo formabat. Ac planè memorabilis fuit euentus. Dicta die ad vnum omnes, ſex circiter ac triginta numero, quorquor erant domi, etiam coquus, ſuas tradidere ſyngphas: in quibus cum abſoluta ſui abdicatione iudicij ac voluntate promptiffima, ad omnia ſe itinera, quocunq; quamuis ad Indos mitterentur, ad omnia munera ac miniſteria, quæcunq; iniungerentur, paratos & alacres offerebant. Et ſanè quoniam earum quædam autographa nactus ſum, iucundum fore poſteris arbitror, ex vna Cauiſij formula ſpecimè omnium deguſtare. Habita mecum, inquit, reuendus in Chriſto Pater meus, & Præpoſitus Magiſter Ignatius breui propoſuit, primùm adiuuante Domino

6
Ædes
S. Maria à
Paſſu Soci-
tati tradi-
tur.

7
Conſtitutum
Meſſanæ
Collegium.

8
Quomodo
B. Pater per
occaſionem
Sicula ex-
peditionis
domeſtico-
rum obe-
dientiam
explorauit.

9
Singularè
ſpecimen
obedi-
entiæ
Canifi.

Domino

Domino in vtramvis partem æquè per omnia
 moueri me sentio, siue domi hîc manere perpetuò
 iusserit, siue in Siciliam, Indiam, aut quouis
 aliò transmitterit. Tum si in Siciliam abeundum
 sit, simpliciter mihi gratissimum fore profiteor,
 quale quale iniungatur obeundum illic officium
 ministeriumue, etiam coqui, hortulani, ostiarij,
 auditoris, & in quavis disciplina, licet mihi ignota,
 professoris. Atque ab hoc ipso die, qui est
 quintus Februarij, sanctè voueo sine omni respectu
 me curaturum nihil in posterum, quod quidem
 ad habitationis, missionis, similiq; commoditatis
 meæ modum vllum facere posse vnquam videbitur,
 relicta semel ac semper eiusmodi cura,
 omniq; sollicitudine Patri meo in Christo
 Reuerendo Præposito. Cui sanè tam quoad animi,
 quàm corporis gubernationem, & intellectum
 ipsam, & voluntatem meam per omnia plene
 subijcio, humiliter offero, fidenterq; commendo
 in Iesu Christo Domino nostro,
 Anno M. D. XLVIII.

10
Duodecim ex diuersis nationibus in Siciliam designantur.

11
Discessuri summum Pontificem aduent.

12
Verba ad nos Pontificis.

Lætus hoc animor ardore B. Pater, Deoq; gratias de eo plurimas agens, è nationibus varijs decem, quos mitteret, designauit. In his Hieronymum Natalem Hispanum, Andream Frusium Gallum, Petrum Canisium Germanum, eosdemq; sacerdotes: interq; nondum initiatos, Benedictum Palmium Italum; cum alijs, si non vniuersa natione, prouincijs certè differrent. Qua ex tanta varietate gentium cælestis eius caritas, qui fecit vtraque vnum, non modò consensionem maximam, sed etiam germanitatem consabat amabilissimam. Quorum aliquos Ignatius coram prius periclitatos in oratione docendi, postea vnà cum cæteris ad Pontificem Paulum deducendos curauit. Apud quem Latinam orationem piam admodum, & ad rem accommodatam Canisius habuit. Cui Pontifex magna paternæ indulgentiæ significatione respondens, Pergratum, inquit, fuit nobis videre vos, filij carissimi. Amamus enim Societatem vestram ex animo, vt qui cognitam habemus virtutem eius, & rectè facta; & quantum, quibuscunq; adhuc in terris versata est, spiritualem fructum fecerit. Vos quoque, quod fore confidimus, eodem tenore pergite. Curate, vt qui ad istam professionem præcipue lecti estis, fungamini diligenter officio vestro: cunctis recta præbere exempla, & existimationem de vobis conceptam augete. Neque solum regnum, ad quod tenditis, sed etiam Ecclesiam vniuersam vitæ vestræ probitate atque orationibus adiuuate. Videtis quàm mala, quàmque difficilia tempora sint, quot animæ in errorem inducantur & pereant. Itaque nominatim vobis commendamus, vt cunctis viribus contra impia Lutheranorum zizania insistatis, aduersus quæ omni nos vigilantia intenti Concilium generale cœgemus, vrgemusq; ac volumus teneri ac pericli, sperantes, quæ in eo tractari cæpta sunt, opratum ad exitum Deo iuuante perductum iri. Aduuate igitur filij & vos Ecclesiam sanctam Christi. Nos verò pro nostro munere, ac singulari clementia erga vos, nunquam protegere vos & Societatem vestram ac fouere delissemus. Hæc cum dixisset, ad Siculam missionem reuerfus, inter alia quantas haberet Messana commoditates

ad ponenda prima in eo regno Societatis fundamenta multis ostendit. Illi benedictione accepta, deq; more pedi piè osculo dato, quibusdam etiam Cardinalium & Margarita Austriaca salutatis (quæ modesta officia non parum in rem Societatis publicam valere) postredie Neapolim versus in Siciliam traiecturi discedunt. Messanam Paschales inter ferias ingressi, maximum ibi populi concursum cum Domenecco prætolantis offendunt. Ingens omnium gratulatio consalutatioq; ac dulcis complexatio facta est. Quamquam autem Societati ciuitas vnà cum ege sancti Nicolai domum sine cunctatione parauerat: tamen quoniam multa erant non modò ad templi decus, & habitationis vsus, verum etiam ad commoditatem & elegantiam concinnanda Gymnasij; aedes sibi Societas ipsa ad mensis aliquot mercede conduxit, expositioq; repente Gymnasio, varijs expolire doctrinis, & quidem pluribus quàm postulauerat ciuitas, frequentissimam iuuentutem instituit. Natalis qui cæteris præerat, tres Grammaticæ tradendæ præfecit: & Parisiensis Academiæ in docendo morem pedentim induxit. Præerat primæ classis Benedictus Palmius, alteri Annibal Codretus, tertiæ Ioannes Baptista Brixianus. Canisius tradebat artem dicendi, Dialecticam Isidorus, Græcas litteras Frusius, Natalis Hebræas. Quamquam hic, Hebræa quoque schola Frusio breui relicta, Theologiam ipse manè tradere, deq; officio Christiano pomeridianas explicare quæstiones, vel Collegij administratione distentus instituit. Nec tamen festis quiescebat diebus, quibus in æde maxima, maximoq; conuentu, nec sine Vega Prorege Diui Pauli explanabat epistolas. Iam obrepserat autumnus, cum instauranda studia rursus erant. Cumq; ad eam disciplinam auditor vndique conuolaret, prælectionum promulgatus est index, non Siciliæ modò, verum etiam toto Calabria regno, ipso prius implorato Prorege, ne Catanenses academici repugnarent: nam & ex Calabria centum amplius expectabantur auditores.

Quibus tam faustis excitata principijs, non modò de Collegio, verum etiam de Vniuersitate instituenda cogitare ciuitas cepit: idq; à Pontifice Paulo, toto illo applaudete Concilio, quod Signaturam nominant, impetrauit. Itaque & Collegij nostri Rector idem erat & vniuersæ futuræ Academiæ: ex eodemq; Collegio Cancellarius eligendus, qui dignissimum quemque ad decretos doctrinæ gradus eueheret, & partis industriæ decoraret insignibus. Verumtamen graues subinde coortæ difficultates fecere, ne officiosæ ciuitatis consilium pares principis exitus sortiretur. Interim illa nullis parcebat impensis, vt assignatas Collegio aedes opportunos in vsus concinnaret: in eamq; rem præter aureos annuos quingentos incredibili ciuium consensione antè decretos, duo millia circiter & quingentos impendit. Licuit igitur nostris Septembri exeunte migrare suas in aedes, scholasq; conditis legibus aperire. Proximo verò ineunte mense docendi initium, luculento orationum ac præfationum apparatus, oratoribus Canisio & Palmio, multoq; in publicum proposito carmine triplici

13
Quæstio in Collegio Messana tradenda

14
Decretum Vniuersitatis excitanda Messana Societati tradenda

15
Scholæ repetitis sapientis apparatus

plīci ē varietate linguarum Hebrææ, Græcæ & Latinæ celebratum est. Res habuit plurimum gratulationis ac laudis, & cohonestante persona Proregis, & nobilitatis gestiente corona. Sed quo magis Societatis studia ciuium respondebant expectationi, eo ciues ipsi negotium Vniuersitatis vrgebāt: cuius conficiendi gratia litteras ad Ignatium de dero cum litteris quoque Proregis. Extra Gymnasium porro feruebat cætera pro animarum salute functiones. Templo ornatiore iam reddito non architecti operā modò, verum etiam sacrorum varietate cinerum à Pratoris coniuge Eleonora, & Elisabètha filia, Domenecus ad populum Pratoris ante conspectum; in gynæceis Stephanus Baroclius plena spiritu verba fundebant. Atque illius insuper misericordiā stipem cum Socio publicè quaritanta plurima victorum turba ære alieno obnoxia, solutis antè nexibus peccatorum, è diuturnis tenebris est educta, Proregis adiuuante, imò etiam stimulante pietate. Quam & communis imitatio ciuitas est, & priuati complures; eiusdemque liberalitate, orphanorum sedibus extruendis congesta vis artis. Itaque crescebat in dies fructus, & sese quotidiane messis fecunditas profundebat, vt operatum quoque numerus fuerit, qui eam demeteret, augendus. In Gymnasio præter crebrum Sacramentorum vsum Christiana lex explicari, cum publicè in æde Collegij singulas inter hebdomadas, tum in vnaquaque classe priuatum instituta est; ingenti scilicet parentum & Reipublicæ gaudio, nec bono minore. Habebat & Italicas conciones Canilius: habebat & suas Palmius, qui iam tum naturam ad dicendum admirabilem præferebat. Quibus concionibus ad eò læta messis exuberabat, vt ne auctus quidem operatum numerus ei demetenda par esset. Tam secundis Sociorum rumoribus excitata eiusdem insula: ciuitates & oppida cœperunt, & ipsa Societate ardentè expectere, & pio Collegio supplicare Proregi. Multa præterea toto Siciliae regno & admonente Prorege, & Societate adiuuante magno cum animari, tum Reipublicæ comodò gesta sunt. Collegia feminarum adhibitis orationis exercitijs ad pietatem incensa: multisque locis, Agrigenti Panormique præsertim, earum fluxi mores cœcè cecit. Pluribus item cenobijs sacrum mulierum, publicisque custodijs, tum ære largè tributo, tum Dei verbo subuentum. Complures è Gymnasio Mamertino studium Societatis incendat; sed prudentissimè Natalis fecit, vt & lectissimo cuique propositis ad orandum communibus locis, ex quibus habere in communicanda Societate delectum, & ad eam in eundem nemo verbo consilio licè excitaretur à nostris. non quòd adhortari ad vitam perfectam in loco minus liceat: sed quòd lubricum negotium existimaret: vt qui probè nosset celsissimum Religionis statum, non puerorum ludum esse, sed eorum, qui tota inductione animi, sublata in humeros cruce Christum sequi, & se ipsos omni ex parte abnegare constituant. Quòd cum aspirari nisi Patre trahente non possit, quis non videat quantas sit editura ruinas, si tantum consilij res nitatur humanis? Itaque factius existimabat homo prudens, si quorum delectum est animis opem ferre, ijs non tam persua-

deretur claustrum religiosa vita, quam Sacramentorum crebra & accurata tractatio: vt, si qui postea vocarentur à Deo, vocem eius paratiore animo, & aure puriore perciperent. Quæ irem prouisio tanto erat Societati necessaria magis, quanto illius vsus est cum iuuentute frequentior.

Linquamus Siciliam, & inspiciamus Hetruriam, cuius in urbem Senas se contulit Lainius: vbi præter cætera ad frequentissimam multitudinem maxima in æde suo more dixit sub anni primordia: nec modò festis ad populum, verum etiam profectis diebus ad Monachas. Postea Florentiam, vt fidem suam liberaret, ad Quadragesimæ conciones reuertit. Orsus à Septuagesima in templo maximo, celeberrimo de more conuentu. Audiebant illum sæpè octo nouemque hominum millia, & fructus numero respondebat. Quo die concio de Magdalene lacrymis haberi solet, eo die cum ex more peruetusto meretriculæ conuenissent, earum circiter octo ad vocem Lainij respueunt. Canonici alijque ciues expectatum sæpè Collegium rursus quærere, nec in eius alimenta de bonis suis, si opus foret, abnuere. Nec interim ingrati fuere Otelli sermones, quos & in sanctæ Felicitatis æde quotidie, & sæpè in alijs ædibus habuit, nouo etiam ex recenti sacerdotio ardore successus: qui & ipso in templo principe vicarius Lainij auditus est. Ducis enim coniu ad inchoandum Pisis Collegium suam studiosè operam offerebat, eoque Lainium repentè euocauit: quem & ad prædicandū Dei verbum, & ad res animi componendas adhibitum, Florentiam deinde remisit. Hic ille imposito suis concionibus sine sanè fructuosis, discessum parabat Venetias, vt cum illa Republica de Parauini Prioratus possessione, cuius causa grauis in nos surrlexerat aduersarius, vt iam exponam, ruenda atque vsurpanda transigeret. Quanto autem & ciuium & Ducis desiderio Florentia discesserit, consequi oratione vix queam. Ac Dux quidem locum & sumptus ad Pisanam Societatis habitationem vtrò pollicitus; postea Lainio discedente, nec Ignatio rem virgente, mentem illam remisit.

Lainius autem Iaio sibi adiuncto cum Venetias peruenisset, in magna negotij desperatione Priorem S. Trinitatis offendit. Parauium profecti die beato Marco sacro publicè in possessionem rei diuinæ, quando in humanæ non poterant, veniunt. Regressi que Venetias, dum componendæ rei tempus aduenit, Euangelio cæternique suis ritè functionibus toti vacant. Verum rei compositione longè detrusa Ferrariam se laius reulit, & Lainio locus subsæcurus est Salmeron, qui Bononiæ etiam tum Concilij causa se tenebat. Aduersabatur autem Societatis causæ, & egregiæ pietati Prioris eius germanus frater, Eques ille quidem honestissimus, sed qui adiecto ad Prioratum oculo, quem iam diu ipse deuorauerat & designauerat filio, totis pugnabat viribus, ne eo alieni potirentur. Ac sine præstans auctoritate Senator, & in ea Republica vir grauisissimus magnum exhibebat Lainio ac Salmeroni negotium. Qui cum in Senatum, vbi præsens aderat Eques ipse, suam causam defensuri venissent, parum fauentes aures & animos externorum hominum

18

Lainius
Senis, tum
Florentia
enigilat.

19

Abis Venetias.

20

Negotium
Parauini
Collegij pro-
spectè consi-
derat, suc-
cessu à B.
Ignatio di-
nitus im-
petrato.

pau-

16
Res Messana
& in reliquis
Sicilia ex vfu
pietatis
gesta.17
Prudentia
Natalis in
admitten-
du in Soci-
etatem ado-
lescentibus.

paupertas inuenit. Verum vbi silentium consecutum est, sermonem Lainius orsus adeo sapienter modesteque de re tota disseruit, vt ad extremum cum perorasset, Senatorum omnium confurrectio facta sit consalutantium perhonorifice oratorem, cuius suspexerat in tanta eruditione modestiam. Cuius etiam disputationem ab eodem postea de Senatorum sententia scripto mandatam, in pleno Rogatorum conuentu (vt appellat) recitari placuit. Adeo in omnium animos æque vehementer ac suauiter disputatio illa penetrat: inter cetera dum recenset quam notitiam huius Societatis opera Deus vti voluerit, alijs per Italiam sparsis, alijs in Germaniam missis, alijs in Belgium, & in Galliam, alijs in Hispaniam, ac præcipue ad Lusitanos, alijs demum ad Indos magno cum religionis Christianæ incremento; videri tamen adiecit singulari Dei cura ex omnibus terris missos ad Venetorum ditionem. Nam primos Ordinis auctores, vbi confectis studiorum spatijs Lutetia recessere, conuenisse Venetias: ibi in nosocomio incurabilium, & sanctorum Ioannis & Pauli pauperibus cum approbatione ciuium ministrasse: ibidem ex ijs septem, cum vniuersi numero non nisi decem essent, sacerdotio initiatos: in eiusdem Reipublicæ clarissimæ oppidis vrbibusque eos posuisse publicarum concionum exhortationumque rudimenta. Deinde ipsam Rempublicam à Summo Pontifice per oratorem suum Antonium Vererium clarissimum virum aliquot sacerdotes ex eadem Societate postulasse: cumque præ paucitate non nisi vnus mirti potuisset, eius operam Deo iuuante, in verbi diuini Sacramentorumque ministerio Venetijs, Patauij, Brixie, Bassani probatam: alioque sub hæc eodem è numero item Brixie & Vicetiae & Taruisij & Veronæ secunda fama, & ciuitatum gratulatione versatos. Ipsorum quoque scholarium sextum iam annum & studia & mores & operam Patauij in omnium esse conspectu. Denique his excipiendis, qui sese impes Christi causa fecere, excoluntque ad animarum subsidia, fieri opus pietatis, in quo cuncta pietatis opera (breui lingua declarabat) contineantur, tum quæ ad corpora, tum quæ ad animas pertineant. Hæc aliaque cum probarentur, res tamen adhuc erat ad conficiendum difficilis, & genere ipso causæ, & quia præpotens aduersarius. Quocirca Lainius, cum transigendi negotij nullum exitum reperiret, Ignatium per litteras monet quo res sit loci, & ad placandum cæleste Numen semel factis operetur, hortatur. Fecit quod rogabatur Ignatius, & Lainium postea de sacrificio Natali die Beatæ semper Virginis ritè factio certiore facit, & bono animo esse iubet, spe iniecta minime dubia felicitatis euentus. Nec sanè alium, ac prædixerat, exitum habuit. Octauis eiusdem Virginis festijs habito Rogatorum concilio, cunctorum ferè suffragijs adiudicatur Societati possessio. Ingens admirationis stupor homines illius Reipublicæ vti prudentes ac petitos inuasit, quod nullo exemplo, nullo more, aduersus patricium, & illius generis Equitem, in conuentu Senatorum centum & quadraginta quinque (tor enim interfuere dando suffragio) vbi tam multos Senatorius Eques & amicos & propinquos habebat,

tantum humiles externique homines potuissent. Duo quippe ex Senatu illo dumtaxat, qui suffragarentur Equiti, sunt inuenti; cum tamen ille suis antea denunciaisset amicis, quemcunque fors dedisset euentum, eum se acceptum eorum fidei gratia laturum. Sed nimirum antiquior eis veritas, quam amicitia vel propinquitas fuit. Ac ne quid hominum gratiæ studiisque tribueretur, sed omnia Dei clementiæ referrentur accepta, quod die decreta nostris est à Senatu possessio, adfuerunt Senatores illi, qui præ cæteris Societati fauebant: commemoratque Ribadeneira, qui tum cum Lainio presens aderat, idemque ipse Lainius ad Ignatium scribit, Vincentium Riccium propositum illius Senatus arcanis, cum causa hæc ageretur, ita nostros compellere solitum, Nullum mihi vobiscum, Patres, aut amicitie aut officij ius, nulla necessitudo intercedit: verum tamen hanc mihi Deus, vt sentio, mentem dat: pietati que & æquitati causæ consilium est omnia posthabere. Ad hæc veritatem Deus in Societatis commodum, quod aduersarij in eius moliebantur incommodum. Qui cum de Patauii Collegij Socijs improbos sparsissent vulgo sermones, vt eos in inuidiam & suspicionem adducerent: Senatus in eorum iussu mores atque doctrinam clam diligenter inquiri, consilio propè diuino. Nam quibus id muneris mandatum est, ac nominatim Ludouicus Donatus Capitanus, vt vocant, ac Vicepotestas, nostris insciji, de eorum vita moribusque tanta ad Senatum scripsere cum laude, vt non modò omnis sit absterfa suspicio, verum etiam & eorum quæ penè latebat probitas declarata, & in gerendis rebus docterrimam mentis candor. Id videlicet Senatum impulit, vt rem pro Societate decerneret, eique possessionem, quam quærebat, adijceret. Re transacta perlata sunt Venetijs Pontifici litteræ, & in Senatu publicè recitata. Ex Senatorum de confecto negotio lætitiæ auxiliare. Qui suam insuper operam Societati ad maiora, cum vsus posceret, sponderunt. Sanè ex eo tempore compluribus illam è Senatoribus complexi sunt: eorumque beneuolentiam ac studia Lainij non intermissus dicendi labor aluit. Is cetera inter officia festo die sacras pro concione litteras explanabat, & priuatis congressibus omni hominum generi consulebat. Nec minùs & ad placandos aduersarios, & ad confirmandam in bonorum animis Societatis opinionem prudens Ignatij liberalitas valuit, cum annuum aureorum quadringentorum ex accepto Prioratu pensionem sponte sua nepoti Prioris obtulit. Quanquã Priori quidem longè fuit Patris animus gratior, quam liberalitas: maluitque vir pius Deo intactum & illibatum esse quod dederat, quam id cum carne & sanguine dispertire. Cæterum Patauij Socij nostri & se & proximis pariter excolendis pro sua virili tanto muneri respondebant: tamen si vberiores in horreum Domini fructus per studiorum curas condere non licebat. Virgebantur enim acriter studia illa, quod meliora fabricarentur animis adiumenta. In hoc Collegio Petrus Faber Belga, cuius supra meminimus, ne Fabro alteri discessum ex his tenebris inuideret, eum de in illam lucem biennio post secutus est abeuntem: qui morte appropinquante velut acto de hoste

22
Clam ex-
ploratur
inde illa
stratus Pa-
sauerum
Sociorum
virtuti.

23
Moritur
Patauij Pe-
trus Faber
de Hallu.

hôte triumpho, in ea diuini oraculi verba, *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus*, fidenter animam egit. Dirempta pro voto lite Lainius aliquanto post Romam, Salmeron Veronam, Antistite postulante, discessit. Is ineunte anno cum Bononiæ, Concilij causâ versabatur (nondum enim solum id erat, tamen si nihil grauioris in eo momenti iam gerebatur) nullum prætermittebat de proximis bene merendi munus: ac præter stas Quadragesimæ conciones ad sanctæ Lucie, viros etiam primarios ex Ignatij præceptis ad orationem informabat, & nobilium confessionibus operam dabat. Quo in vtroque munere latius adhuc patebat Paschalis labor, qui viros feminasque complures, in ijsque matronas amplius triginta in imperatis orandi meditandique locis acriter exercebat. Quanto cum fructu testata est cum feminarum egregia mutatio, quæ viros Satanae pompis Christo vacare pijs in precibus, & subleuandis pauperibus didicerunt; tum eorum, qui ne quid amplius cum sæculo haberent, salutari repente fuga, partim se ad Societatis nostram, partim ad alia transfudere cœnobîa. Præ cæteris autem Paschalis fructibus, Parochorum fuit ad meliorem frugem sacerdotumque reuersio. Erant enim tanta intemperantia nonnulli, cum honoris sacerdotalis obliui, tum muneris, quod gerebant, vt lupas secum & scorta ducerent. Sed pia orandi consuetudine perfectum est, vt qui ab eorum non poterant diuelli cōsuetudine, mox putridæ carnis scabie atque dulcedine cum suauitate Domini commutata, facili negotio disinguerentur. Complures etiam vigilans & nauis Pater, pestilens Lutheri dogma dedecuit, & Catholicæ ac salutare perdoctos ad Sacramenta salutem adduxit. His Patrum studijs officijsque apud S. Luciam, qui templum illud celebrare consueuerant excitati, simul ac senserunt à nostris stabile domicilium tota vrbe perquiri, duas templo coniunctas aedes, ne inde illi migrarent, eorum in vijs suis sumptibus comparatur, suamque insuper in aedificium operam obtulerunt: vt id operis simul inchoatum, & magna sit ex parte hoc ipso anno perfectum. Vix propriam nacta sedem Societas, haud vulgare in proximo S. Lucie templo pignus cōdidit Iacobum l'Hostium Belgam virum optimū, quem de Societate primum in Sicilia Agrigenti in animarum causâ nauiter elaborasse supra meminimus. Is è Sicilia Louanium profecturus, Louanienfis Collegij Rector à suis popularibus postulatus, cum ex itinere Bononiam venisset, morbo ac laboribus fractus ad æternam vocatus est requiem. Huic B. Ignatius in Siciliam abeunti dedit (vti erat solitus) in mandatis, vt octauo quoque die ad se perscriberet. quod ille executurus, quamvis sæpè non esset cui daret literas, & decantare sæpè eadem cogere; nullam tamen elabi patiebatur hebdomadam, quin aliquid exararet: malebatque tabellariorum penuria plenos diu reseruari fasciculos, dum dandi se facultas offerret, quam nimis prudens in parendo videri. Acciditque nonnunquam, vt cum quid scriberet nihil esset, hoc ipsum tamen scribere non pederet, nihil illa hebdomada ab se gestum. Cuius modestia pariter, minimeque ficta obedientia mirè captus Ignatius affixit.

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

mauit confessionem illam longè sibi gratiorem fuisse, quàm si multa ac præclara gessisset.

Veronam Salmeron, quod dudum dicere institueram, Ludouici Lipomani Episcopi optimi & doctissimi viri, cuius multa extant præclara monumenta, rogatu se transfulit, vbi iisdem & dicendi & docendi muneribus in ætæra profectus, ciuium animis valdè profuit. Nam & mentes hominum in fide nutantes, ac peregrinis doctrinis abductas in religione Catholica confirmauit: & ad eius vocem probrosi hæreticorum codices à dominis vltro prolari, incendio multati sunt. Reliqua ab eo ex instituto gesta, quamdiu Veronæ fuit: fuit autem ad breuem moram. nam Duce rogante Bauaria, iussus est à Pontifice in Germaniam proficisci. Iaius toto ferme anno Ferrariæ confedit, posteaquam ab Lainio Venetijs digressus est: Ferrariæ autem & Ducis & primarij cuiusque viri confessionibus præfuit, ægrotorumque insuper in valetudinario communi, multo sanè libentiùs, quàm nobilitatis in aula. Nec defuit continens vox momentis seu publica, seu priuata, qua & feminas, quæ se omnibus peruulgabant, & viros vitæ huius irretitos illecebris in cœnobiorum claustra compulit. Consulebatur à Duce cum de animi salute, tum de recti officij ratione sanè frequenter; cuius etiam hortatu omni conatus est ope vxorem eius opinionum præiudice deceptam de errore fraudeque deducere. Verum, vt est tenax in vtramque partem feminarum ingenium, seu superstitio animum perculit, seu religio; eius tum quidem conatus Deo viroque gratiores, quàm vxori salubriores fuerunt. Accessit & hoc anno labor saluberrimus Siluestri Landini, qui tota Lunæ Sarzanæque diocesi, Fiuizano præsertim in oppido, motus incredibiles excitauit. Quippe adhibitis ad dicendum munus de more ieiunij, sanctis que precibus, penetrabat ancipiti diuini verbi gladio medullas cordium, incrimosque recessus. Diebus non plus viginti conformatae sunt eo dicente Sodalitates ac cœtus, collegia excitata mulierum, mos crebrae confessionis inductus, lex explicata Christiana; hæreses, quæ iam altè in ijs regionibus succrescebant, extirpatae radicitus. Quo in genere adeo exarsit, vt aliquando contra hæreticorum turbulentam dementiae contenti oratione sex horas dixerit. accitus deinde Romam, Fulginumque Episcopo flagitante missus, varias & illic animorum commutationes fecit. Admiranda sanè eius erat in audiendis hominibus patientia. Afferebat aures vigilans horis antelucanis obscuram in ædem, & ad secundam noctis nullo tædio, nulla defatigatione defessas consentientibus exhibebat. Eo hortante copiosum in egenos erogabatur argentum; nobiles discordiæ sedabantur; ingens hominum vis ad disciplinam diuinæ legis, quam tradebat ipse cum Pastoris commendatione mitis, e concurrebat. Per exercitia B. P. Ignatij adhibebatur virtijs robustissima temperatio; & in peccatis obliuata mens hominum ad penitentiam & confessionis lacrymas fledebatur. Erat in dicendo semper idem qui fuit, effertescens, & ignem spirans, crebraque ex concione lacrymas exprimens, tanto animorum assensu, vt perbeatus sibi videretur Antistes, quod ad præsentem

P presentem

24
Bononia ob-
ita muneris
à Salmeron-
ne, g

25
& Pascha-
lis.

26
Inchoatum
Bononia
Proprium
domicilium
ad S. Luciam.

27
Iacobi l'Ho-
stij mors
Bononia, &
virtus.

28
Salmeron
etiam Veron-
am operam
nauat.

29
Lainius Fer-
rariæ.

30
Siluestri
Landini
circa Sar-
zanam pro-
fectus.

31
Mittitur
Fulginum:
& pari ibi
euentu ala-
borat.

sentem sui gregis opem, talem sibi virum diuina providentia submitteret.

32
Lainium in
Siciliam
profecturus
Neapolitanum So-
cietatis pe-
cimen edit.

Redeo ad Lainium in Siciliam profecturum, quæ & Alexander Farnelius Cardinalis, vt Montis Regalis Ecclesiam, cuius ipse Præfles erat, inspicere; & Sicilia Prætor Vega, vt ei regno Evangelica prædicatione nauaret operam, postulant. Ea causa fuit vt Neapolitana quoque ciuitas nostros homines degustaret. Nam cum in Aduentus Dominice ferias Lainij iter incidere, illic ipse quod reliquum erat anni, concionando consumpsit. Placuit autem priuata quietis gratia apud Monachos S. Benedicti diuertere. Cui Nolani Comitissæ vxor Maria Sancta Seuerina, qua Nolanum deinde Collegium fundauit, pari pietate & nobilitate femina pro sua singulari caritate euicit, vt necessaria suppediret ad victum. Exceptus est perhumaniter à Protege, & ad Oliueti Montis comiter auditus. Varijs autem locis conciones instituerat tanta hominum siti, vt eodem interdum die semel, iterum, ac tertio dicendum ei ad populum esset. Dixit aliquoties in eade principis: dixit & ad D. Maria Maioris frequentissimo honestissimo; conuentu, tantis autem motibus animorum, vt de aduocanda Societate confestim, parandisque ei quamprimum sedibus de liberari sit ceptum. Explanationes etiam Scripturæ diuinæ in eodem cœnobio, vbi diuerfabatur, instituit. Nec tamen autem aut consulentibus denegabat, aut sua peccata pandentibus. Comes eius Ioannes Philippus nondum sacerdos adiuuato illi erat, & in exercitiorum tradenda notitia, & in Christianæ explanatione doctrinæ. Quarum rerum vsus latè admodum patere in ea vrbis ceptis. Curatumque à Lainio est, vt ipsis absentibus non deesset, qui simili ratione vulgo scholam illam in more iam positam explicaret. Abeuntes ingens multorum subsecutus est exercitor. Et Abbas quidem S. Seuerini, qui Lainium hospitem tot diebus habuerat, toto suo cum cœnobio discessum hominis peracerbe tulit, nec continere vlla ratione se potuit, quin cum Ignatio multa per litteras quereretur, quod hominè ad eam ciuitatem mirè factum, aliò repente legaret. Alterumque Lainium, qui eadem pro Dei gloria, & animarum salute præstaret, ex Vrbe poposcit.

33
Res Bobadilla in
Germania.

Dum hæc in Italia geruntur, Bobadilla sui semper similis Catholicam apud Carolum rem curabat: Hispanis aulicis Italicisque permultis aures in confessione præbebat, compluresque de restituenda in Germania religione libellos scriptabat. Expetebatur à proceribus multis: quibus vt morè gereret, modò ad hunc, modò ad illum ad definitum dierum numerum diuerfabatur. Sensit enim operam suam, si quando vnquam, Germaniæ necessariam hoc anno maxime: cum post partam Cæsaris ex hæreticorum insolentia victoriam, plurimi etiam in Saxonia de Præsulibus atque Dynastis ad auitam religionem cum integris populis migrare se velle proferebantur. Permirumque fuit, quàm ad eam multi in tanta operarum paucitate remigrauerint. Et quidem Electores duo, Palatinus, & Brandeburgensis, cum Augustæ vnà cum coniugibus versauerunt, tota Quadragesima diuinæ semper psalmodiæ, facillique

solennibus interfuerunt: Brandeburgensis autem veruit suos totum per id tempus carnes, cæterasque ab Ecclesia veritas eficas attingere: idemque confessionis & Eucharistiæ vsum, moremque Catholicum imperauit, pollicitus insuper se Christi Ecclesiæ quidquid abstulerat, redditurum. Orthodoxi verò Itali Hispanique optimo erant Germanis exemplo: quorum in Quadragesima tantus tamque admirandus extitit ardor, vt feria quinta in cœna Domini, ne in summis quidem illius plage frigoribus niuibisque præaltis publicam sui verberandi consuetudinè intermiserint. Nec minor hæreticos stupor oppressit, cum longum tota vrbe se diuertebantur agmen, & lacerrantium cum sanguine terga contemplabantur attoniti, vt etiam perfidi dicitarent, fictum illum non verum fuisse sanguinè, qui de cuiusque dorso decurreret: & suspicionem suam facillè probarent in vulgus, nisi infecta cruore flagella, vel testæ se cadentium in medium repente prolata frigidam Lutheranorum calumniam, & commetum inane resellerent. Vlmæ etiam Germanorum amplius septena millia geminum illud, quod antè dixi, salutis mysterium Catholico more tractabant: restitutumque Dei clementia longo est intervallo augustissimum Missæ Sacrum. Verum cum multa in Germania profluenter ac prosperè cecidissent, illud tamen ex Bobadilla voluntate non omnino satis: in quo ipso non vulgarem ille apud sanos adeptus est laudem. Nam cum libellus vulgaretur de Catholice fidei doctrina ac ritibus, quos Germania tantisper, dum Concilium restitueret, sequeretur, vnde nomè libello factum est, *Interim*; in eoque permitterentur aliqui pacis gratia, quæ nec satis congruere Catholicis moribus viderentur, nec Cæsaris possent auctoritate constitui; Bobadilla talis concordie generi, & dictis pariter & scriptis sese constanter opposuit: eoque est aduersando & contradicendo progressus, vt quamuis esset in curia Principum plerisque percarus, à ministris tamen Imperatorijs, qui concordiam illam confici, priusquam in Belgium Cæsar recederet, cupiebant, iussus sit ipsius Cæsaris nomine & Germania facefere. quod ille sanè numeravit in lucris, cum pro se causa staret, & gloriosum sibi duceret magis Deo placere, quàm hominibus. Ergo instructus equo, itinerisque subsidijs, & bona ipsius existimatione apud Sedem Apostolicam, cui cœcordia illa probari non poterat, non parum aucta, remittitur in Italiam. Verum B. P. Ignatius amandatione illa cognita, necdum satis liquidò causa comperta, itemque veritus ne iustum in repugnando modum Bobadilla transiisset, reuertente ad Urbem non continuo recipiendum suas putauit in ades; sed ita in eius sese reditu sustentauit, vt nec Pontificijs, nec Cæsarianis vlla præberetur ad reprehendendum ansa, nec cæteris de Societate operarijs vsquam locorum ad res gerendas aditus redderetur angustior.

Colonia Leonardus Kesselius cæteris præpositus Socijs, in academicis elaborabat externis: quorum ad eum multi non vulgaris ingenij, nec communis indolis ventitabant. septem Societati datis nominibus apud nos Religiosum in morem se continebant: nec reliquæ ciuitati Pater deerat

scu

74
Pietas Ita-
lorum &
Hispani
Angula.

35
Bobadilla
conspicui
obsequi li-
bello, qui
dicitur of-
fenderit: id
eandem rem
subterit
Germania
facefere.

36
Causa B.
Ignatij vt
Principis
offenderit.

37
Res Colo-
niensis.

seu audiendis remittendisq; peccatis, seu de Deo verbis publicè faciendis: compluresq; pietate incitati nostrorum sacræ confessionis & Eucharistiæ mysteria frequenter inibant. Porro domesticæ paupertati Colonienfis Carthusiæ Prior Gerardus subsidio erat: cuius pietas tanta fuit, vt non modò Socijs octo Colonienfisibus alimenta præberet, sed Romanæ Societatis egestate perspecta quingentos ad Ignatium Rhenenses auctores subsidij causâ transtulerit. Et quoniam aliquot piacularia postularerit grana, Ignatius ei septem numero misit, admonens se ab alijs, quibus vnum ex ijs traderet, solitū exigere, vt, si totius vitæ generalem confessionem nunquam instituisent, primo quoque tempore instituerent: ac deinceps Eucharistiæ & Exomologesim singulis vt minimum mensibus instaurarent. Quas conditiones B. Pater addebat pro singulari sua Ecclesiasticarū rerum veneratione, & quia semper illuc habebat intentam prudentissimæ suæ mentis industriam, quemadmodum animas ad diuinæ gratiæ statum ipsa adiuuante gratia reuocaret. Addidit grati animi ergò Colonienfi Priori, eiusque monasterio, Societatis meritorum plenam communicationem.

Louanij Daniel & Adrianus cum alijs quibusdam, & litterarum simul studijs, & proximorum bono vacabant. Bergis inuigilabat animis Gaudanus, qui fructum ex ea vinea tulit eiusmodi, vt vescentium cælesti pane frequenter veteris Ecclesiæ facies exprimi quodammodò videretur. Opponebat ille se audacter hæreticis, & abductam à Catholica religione plebem in sinum Ecclesiæ reducebat, ipsi hostibus admiratione percussis. Componebat vulgi mores, & modò vestitium luxum, modò conuiuiorum immoderatos sumptus libera oratione carpebat. Hunc ad Urbem Ignatius cum Daniele & Nicolao Lanoio, alijsque nonnullis, quò facilius Societatis institutum, & vitæ formam arriperent, euocauit. Erat autem Lanoius in Theologia Baccalaureus, Canoniceque Furnensis, idemque in Augustiniano cœnobio magister ac doctor: cuius de virtute suis nos infra loeis.

In Gallia nondum alibi, nisi Lutetiæ Societas retidebat, cui tum præerat post discessum Pauli Achillis, Ioannes Baptista Viola. Hic vnà cum Socijs doctrinarum studijs operam dabat: interimque nonnullos academicos, qui videbantur vineæ Domini profuturi, Sacramentorum ministerio, sanctisq; meditationibus exercebat. E præcipuis autem in eo genere lucris, Euetardus scilicet Mercurianus fuit, is, qui postea vniuersæ Societati præfuit. Qui cum in exereendo de more spiritu plurimum profecisset, suis in Belgio rebus antè compositis, Lutetiamque deinde reuersus, Natali Deiparæ die iam Philosophus Theologusque, nuperque sacerdos creatus Societati se dedit. In ea breui non vulgarem in hominum pertractandis ac iuuandis ingenijs apud omnes adeptus est laudem. Quantum autem virum reliquus vitæ cursus, & magistratus probè gestus ostenderit, tum memorabitur, cum ad ea tempora ventum erit.

Latiùs in Hispanijs res patebant, & quidem in medijs fluctibus ac turbidibus, Salmaticæ Com-

plutiq; præsertim; in eis nimirum urbibus, vnde postea maior extitit frugum messisq; lacticia. Ac Salmaticam quidem Michaël Turrianus, vbi iam notissimus erat, Ignatij iussu cum Petro Seuillano se contulit. Is anno superiore varijs Araozium in itineribus comitatus, eius exemplo, saluberrimisq; colloquijs, ac maximè studio suo magnū ad pietatem gradum fecerat, vt etiam Casaraugustanæ & Complutenfis Ecclesiæ Canonicatus, vnà cum perhonorifica Theologiæ cathedra recusat. Qui dum Toletum Salmaticam transit, adiunxit sibi Ioannē Baptistam Sancium Toletanum, nobilem postea verbi Dei præconē: cuius cum præcordia Dominus pertentasset, a reorum ad tria millia de suis bonis erogauerat in egenos. Quo posito fundamēto sequi cum Turriano Christum in Societate decreuit. Dederat is & Philosophis & Theologis operam: nuncupatisq; Societatis votis eodem cum Michaële Salmaticam venit. His sese Maximilianus Capella de Lusitania reuersus adiunxit. Quibus omnibus cum comitibus urbem illam Turrianus ingressus, domunculam mercede conduxit Augustiniano monasterio propinquam, ex qua postmodum in aliam æquè hūmitem est facta migratio è regione S. Blasij. Hic tanta Patres vrgebantur inopia, vt cum sibi concinnassent è conclaui cubiculo ue facellum, ad id ornandum picta tabula non suppeteret, sed in eo impressam hescio quam in papyro figuram, pro scite picta tabula collocarent. Quam tamen egestatem placidissimè ferebant præbendis confessionibus auribus, erudiendis Christiana lege puerulis, frequentandis iuandisque valetudinarijs, publicis denique custodijs interuisendis intenti. Vt autem ciuitatis moderatores senserunt, Dei seruos nihil ex suis laboribus præmij tanta in egestate perquirere, & huic abstinentiæ partem comitari modestiam, humilitatem, pietatem, certos ad eos homines submiserunt, qui curiosius exquirerent & explorarent, quod genus hominum illud esset, quæ vitæ, qui mores. Li Turrianum allocuti, & de Societatis rebus copiosè & grauitè ab eo edocti, sic ad eam subitò totis animis inclinarunt, nihil vt eorum in moribus institutisq; quod in dubium verterent, amplius esset: sed tam exploratis perspectisque rebus, tam secundis in Societatem & animis & sermonibus se retulerunt ad suos, vt cæteri impulsu consules atque rectores suis vxoribus imperarint, ne ad confessiones suas in posterum alios, nisi ex ijs Patribus adhiberent. Vnus autem ex ijs qui missi fuerant, tam extrema Patrum permotus inopia, rudi illa, quam dixi, figura in papyro signata suis è sacello reuulsâ manibus, elaboratam aliam penicillo tabulam dono misit, in qua ostensi Hebraicæ multitudini à Pilato Christi Domini miseranda imago spectabatur. Ea tabula, & plena pietatis imago adhuc visitur & seruetur à nostris testis egestatis, & plicæ paupertatis exemplum. Rerum cursu sã prospèro repentina concitatur ex nobili concionatore Theologiæq; Doctore tempestas. Quippe sempiternus hostis humanæ salutis, vt omni fraudum genere pollet, ad rectè cœpta disturbanda, quæ aliter nequit, hanc adhibet in pessimis artem, vt inter procuratores ipsos dissidia ferat: quæ quidem inter homi-

38
Gerardi
Carthusiæ
Prioris in
Societatem
pietas.

39
B. Ignatius
quanta ve-
neratione
traheret
Ecclesiæ res:
& quomodo
piacularia
grana daret

40
Nicolai
Gaudani
salutaris
Bergis ope-
ra, qui cum
Danielle Pa-
eibruk. &
Nicolao La-
noio Roman
accitit.

41
Lutetiæ So-
cietatē inie-
tuerardus
Mercuria-
nus, is, qui
fuit postea
quaratus
Generalis.

42
Rei Hispa-
nia.

43
Salmaticæ
domicilium
inchoantur.

44
Vehementer
Salmaticæ
Societas
excitatur.

45
Diaboli
fraus in se
reus inter
Religiosos
insidias.

46
Homines
Societatis
pro Anti-
christi præ-
cursoribus
describun-
tur.

nes Religionis professione conspicuos tanto sunt pernicioſa magis, quanto populus Chriſtianus clariora ab ijs exempla caritatis & conſenſionis expectat. Neque ea eſt vna pernicies in concertationibus illis, ſed alie multæ grauiſſimæ. Ditrantur vires cohortium Chriſti, quiſque ſe contra communem hoſtem iuuare debuerant, inuicem atterunt: auctoritas ſuper hæc, in qua reum apud populos agendarum acies eſt, hebetatur ac frangitur. Ergo fraudulentiffimus draco inclutam videns ex vna parte ſancti Domini ſobolem, & rerum antiquitate geſtarum, præclarique deinceps ac perennibus in tempus omne laboribus atque virtutibus inter præcipua Eccleſiæ ſanctæ perſtare columina: atque ex parte altera Societatis proſperè adoleſcentis incrementa, contraque nefarios ipſiusmet impetus multiplicari copias intelligens, harum inter ſe familiarum homines committere ſæpè tentauit, ſpecie quidem recti (qua viri boni arte falluntur) ſed conſilio peſſimo: vt, quod modò ſignificabam, inter ſe dum certant, neutri Reipublicæ vlla re tantum proſint, quantum inanibus contentionibus, & inconfideratæ æmulationis exemplo noceant. Sed, vt adhuc Dei Domini que communis providentia, vigilantia Præſidium, & ipſorum priuata Religioſorum cura inſidiatoris nequiſſimi deprehendæ eluſæque ſunt artes; nec ad multos perma-nauit venenum, quamuis aliquem interdum aſſaric: ita ſpes eſt in poſterum ſacri vtriuſque vexilli milites, cum ſanctæ caritatis, mutuaque conſpirationis glorioſo certamine bella Domini bel-laturus. Ex hoc igitur ſanctitate ſapientiaque, & ornamenti omnibus ſpectabili Ordine Melchior Canus, huius (quam ideò exequimur, vt contra callidiſſimum virtutis hoſtem cognitio eius fraudum vigilantiam bonorum exacuat præmuniat-que) concitator procellæ fuit. Is, dum temporum ante actorum curſum ſtatimque præſentium norat & comparat, in eam venerat argumentando ſententiam, quam & tenebat firmiter, ac penitus in animum demiferat ſuum, inſtare deſcripta ab Apoſtolo nouiſſima tempora, mox adfo-re Antichriſtum, iamque prodromos eius ad eſſe. Hos, quantum ipſe ſibi videbatur ex Litterarum ſacrarum comprehendiſſe notis, homines eſſe Societatis; ac proinde populo fideli omnino cauendos: ſuarumque partium eſſe monere, prædicere, denunciare priuatim & publicè ne incauti mortales per ſpeciem pietatis ſibi miſerè paterentur imponi. Quam perſuaſionem Antichriſti ſiue inſtantis, ſiue iam nati hoc tenaciùs arripuerat, quòd, ſi in ea falleretur, dicebat vacare periculo. Nam increuiſſe eam Apoſtolorum tempore, deinde Magni Gregorij ætate celebratam, poſtremò S. Vincentij Ferrerium in eadem fuiſſe: atque adeò falli cum Sanctis nihil turpitudinis, nihil habere diſcriminis: quanquam Deus nemini ita ſuam adalligaret potentiam, quin poſſet eas res cui & quando libitum foret, reuelare. Quo loco licet animaduertere, quantam habeat vim præcepta ſemel, & alius immiſſa in pectus opinio. Namque ſapiens hic alioqui Doctor ex Antichriſti rumore, qui ſæpè vanus extirerat, vnde admoneri debuit, ne & ipſe in errorem facile raperetur, cauſam vltro traxit errandi eo quidem

minùs impetrabili venia, quòd dignorare non debuit homines olim fuiſſe, qui & ipſas Mendican-tium, atque adeò ſanctorum Domini & Francis-ci ſanctiſſimas familias eadem fabula in contemptum vocare conati ſunt, & ex ipſdem, quas ipſe colligebat, notis oſtendere alleclas earum nuncios Antichriſti eſſe, vt videre eſt vel apud Sanctum Thomam, qui libro contra impugnantes Religiones, doctè pieque aduerſariorum impias calumnias & inſanas rationes reſellit. Ergo quæcunque in Societate cernebat, quæ ſpeciem haberet noui, qualia neceſſe erat videri non pauca, cum ipſamet modò genita, ac ex ipſdem, quas ſine vlla dubitatione in eum ſenſum Antichriſti atque ſatellitum eius interpretabatur. Appellabar alicubi populus homines Societatis Hiſpano vocabulo Ingiſtas: id aiebat Melchior proprium hæreticorum eſſe de auctoris dici nomine: ſic Nicolaitas, Ariathos, Pelagianos, nouiſſimeque Lutheranos ab nefariæ ſectæ inuentoribus nominatos. Quod cum diceret, non tamè animaduertebat clariffimis S. Benedicti, Domini, Francis, aliſque familijs, quas plerique mortalium ab parentibus vocant, iniuriam irrogari. Quòd autem primi illi Patres Societatis operarum paucitatem laborum multitudine compenſaturi, ſæpe quenter in hominum conſuetudine cernerentur; id aiebat eſſe penetrare in domos. Cum pueris inſimul eque ætati rudimenta fidei ſummo ſtudio tradi videbat; hanc omnino artem hæreticorum monebat eſſe, atque adeò Iuliani olim deſertoris fuiſſe, quòd teneros annos aduerſus Chriſtum veneno impietatis imbueret. Quòd Societas, quippe cum Clericorum eſſet ordo, nullo vtebatur habitu ſimili Monachorum, ſed tantum communi probatoque ſacerdotum; id fieri interpretabatur ad obtegendas culpas, & maiorem peccandi licentiam, ne certus veſtium ornatus, & religioſa profeſſionis inſignia frano eſſent. Nondum abſolute erant Coſtitutiones Societatis ac leges; in quibus condendis nunc maxime B. Ignatij deſudabat induſtria, tantum quibusdam, vt dictum eſt, montis, & caritatis legibus vivebatur: id verò cum Melchior ſcrutatus omnia, comperiffet, Illuminatorum proſus aiebat eſſe nullis coërceri legibus, ſed ſui quemque ſenſus agi libidine. Exercitia ſpiritualia, quia nulli ſunt, niſi ad meditando vſui, eaque vulgari paſſum non expedit, ne, quæ percipi meditando debet vtilitas, lectione euaneſcat; hanc non vulgandi curam detorquebat in argumentum prauæ doctrinæ, lucemque reformidantis. Poſtremò non rectè de Ignatio ſentiens, in eadem exſtimatione cunctam eius familiam reponerat, quòd fructus ex arbore non bona eſſe boni non poſſent, nec credendum Religionis inſtitutori, cuius doctrinam Deus è celo, vt adhuc in S. Domini, Francis, ac Benedicti perſpectum erat initijs, non comprobaret miraculis. Hæc fermè criminabatur hoc tempore: quibus alia alijs deinceps annis de que nomine ipſo & inſtitutis adiecit. Nam bonus vir, quo ad vixit, quanquam ſupremo tempore dicebat placari ſe velle, nunquam potuit penitus ſue dedoceri, ſiue quietere. Cæterum per id tempus, cum id, quod ſibi finxerat de aduentante Antichriſto, celebraret, nouèque huius
alumnos

Cap. 14
Ch. 15.

alumnos familiariter describeret, vt emissariorum atque satellitum eius notas aptè in eos omnes quadrare contenderet, idque non modò in circulis, primariisque congressibus, verùm etiam è sella Doctoris, de què suggestu, ac pro concione iactaret, vt erat doctrinæ fama, ac probitatis opinione vulgò nobilis, facilè hæc non modò impetræ multitudini, verùm etiam Principibus viris obtulerat; vt iam à nostris sibi quisque caueret, eosque per vrbis itinera digito demonstraret; nollentque Senatus ac Magistratus potestatem eis facere Christianæ tradendæ doctrinæ, vel rusticis vrbianæque facinoræ restaret aliud, nisi vt veluti quisquilæ, & purgamenta vrbis, vrbe protinus pellerentur. id quod erat apud academicos agitari & deliberari iam cœptum. Turrianus autem, qui vsum iam aliquem cum Melchiorre habebat, cuius nec ignorabat ingenium; hominem conuenit, summissèque rogat, vt perpusillam, & suis laborantem initijs Societatem sua malit auctoritate protegere quàm vexare, erigere quàm affligere: litteratque Sedis Apostolicæ, quibus illa probata & confirmata iam erat, statim exhibet, & simul, quæ sint de ea recentissima iudicia Pontificis; qui duos è Societate Theologos suo nomine ad Concilium Tridentinum, & ex eadem Apostolicum Nuncium ad Indos miserit, edocet. Ignatium autem, quem appellabat indoctum, multos annos operam dedisse Philosophis, multos Theologis, apud eosque tantos effecisse processus, vt posttentatam acriter eius scientiam Doctoris lauream è Philosophorū sparijs honestissimè reportarit. Nihil his permotus ille, sed palàm dictitans præmonendâ fuisse multitudinem, ne se in fraudem pateretur induci, nihil se in eo tam dolere subiecit, quàm quod Turrianus etiam, cui esset amicus, ijs se cum hominibus coniunxisset. Hos inter fluctus pauci illi de Societate patientia, modestia, simplicitate versabantur insigni. Tameñsi dolebât exercitationè illam in publicum noxiam, nunquam tamè aduersarij mentè damnare sunt ausi. Erat hæc ingenua bonitas in primis huius disciplinæ alumnis ad posterorum exemplum: adeò vt Hieronymus Natalis multis post annis, cum Societatis res in dies magis illustrarentur, nec Cænis multum mitigaretur, plurima sibi ea re sacrificia illum abstulisse scripsum reliquerit, se verò ab damnando eius mentis consilio semper abstinuisse sententiam. At optimus Doctor Turrianus, in quem prima vis tempestatis incubuit, dum statum rerum Arao-

zio Provinciali nunciat: Gratias age, inquit, Patre, Domino, quia videtur nos per suorum vestigia famulorum deducere, eumque per tramitem, quem sibi ipse delegit & instituit; tanquam nos aliquid essemus, vel aliqua ad eum sequendum esset in nobis facultas. Tanta tamen Iesu dulcissimi suauitas est ac benignitas, non modò vt mortali in corpore toram asperitatem viæ huius molestiamque, quò facilem nobis suauemque relinqueret, assumeret in sese voluerit; sed etiam nunc immortalis auxilio nobis vsque adeò affluentem, & cunctis quodammodo fortunis suis adfit, vt tanquam sensus expertes, ac prorùs sine villo labore nostro per iter, quo nos ad maiorem sui laudem nominis agi permittit, trahat post se. Hæc & alia

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

in eadem sententiam Turrianus. Nec verò solùm bonitas summa suis famulis amaritiam calicis suæ dulcedinis vbertate condidit, sed etiam defensores, qui causam eorum sponte susciperēt, vnde tali rerum articulo expectandum minimè videbatur, excitauit. Quippe Ioannes Penna ex eodè Ordine singulari pietate ac doctrina vir, & Salmanticensium Doctorum è numero, acri studio diuini honoris accensus, inter tot tantaque Societati criminationes oblatas, inuestigare ipse per se, studioseque persequari mores eius & instituta cœpit. Cumque omnia reperisset longè alia atque ea quæ ab oppugnantibus iactabantur, non dubitauit recentem Ordinem iniuria vexatum aduersus collegæ morsus scripto etiam litterisque defendere. Aduersarijs Societatis aiebat non secus accidisse atque Iobi sancti amicis, qui cum falso sibi persuasissent in hac vita neminem à Deo nisi nocentem rebus asperis exerceri; ex eo pronunciatum, ac vana persuasioe collegerant, vniuersam calamitosissimi viri vitam nihil verè solidæque sanctitatis habuisse, sed meram simulationem ac fucum: ac proinde consolationis loco reprehensionem exorti, multa protulerunt in simulatorem quidem rectè cadentia; quæ tamen in virum re ipsa sanctum, Deoque gratissimum collata distabant à vero longissimè. Similiter Pharisæos ex ipsorum Christianique vitæ dissimilitudine, ac præsertim quòd traditiones, quas illi primas habebant, magister cælestis posthabebat Dei præceptis, & illas quidem omitti non oportere, sed hæc faciendâ, in his insistentium docebat; persuasos nihil in eo veri esse, cum se Dei filium perhibebat, blasphemiam proclamasse. Quæ opinioni illorum congruens erat appellatio, & vera, si conijceretur in mentientem; sed collata in verum Deum, ipsa erat maledictum horrendum, & blasphemiam maxima. Similiter ergo Societatis accusatores, cum sibi persuaserint eam Antichristo præire ac præferre iter, multa de hæreticorum moribus disputare, non aliena, si per sese considerentur, à vero; sed quæ ad hunc Ordinem traducta, manifestè falsa & contumeliosa sint. Nam in primis ab Sede Apostolica comprobata esse Societatem; deinde negari non posse, quin vberes in Ecclesia Dei fructus vbiunque versaretur, afferret. Quæ duo argumenta S. Thomas virget cõtra eos, qui Religiones impugnant. Ad hæc certum esse, Religiosi naturam Ordinis votorum compage quali vitalibus artibus contineri: cætera extrinseca esse, proque instituti modo, aliter atque aliter aptè ad finem propositum temperari. Quam ad amissim exigenda ea, in quibus hic Ordo ab cæteris differt. Ac nominatim quòd non nisi cõmuni sacerdotum vtatur vestitu, quo facilius in hominū quorumvis, ac præcipuè hæreticorum, ad omnes Christo lucrificandos, det sese consuetudinè, planè esse Dei sapientiam, vitæ Apostolicæ Christi; conuenièns. In ipso verò Religiosis cuiuspiam auctore non requiri miracula, quæ non fidelibus, sed infidelibus signa sunt. Quin potius, hoc planè esse Antichristi dogma, si quispiam asseueret nullum hominum eorum recipiendum, cui non rerum admirabiliū perpetratio suffragetur. Quippe nouissimis temporibus in Ecclesia petra fo-

49

*Ioan. Penna
ex Ordine
Prædicato-
rum Soci-
tatem de-
fendit.*

47
*Quid con-
tra tempe-
statem Tur-
rianus ad-
hibuerit.*

48
*Insignis pa-
tientia Pa-
trium Sal-
manticæ.*

re miracula, cum tamen Antichristus, eiusque satellites salforum prodigiorum multitudine in fraudem inducturi sint, si fieri possit, etiam electos. Ac mirum sanè videri aduersarios mentionem fecisse signorum: cum faciliùs fuerint suam de Antichristo persuasionem confirmaturi, si miracula huius Ordinis multa celebrarentur; quæ tanquam fallacia criminantes, cæteris Antichristi notis adijcerent. Sed admirabili sapientiæ diuinæ dispensatione factum, vt Societatis filij non ita multa in Europa, terrisq; fidelium miracula ederent, nisi certa & extra calumniam posita, reddentes passim non corporibus, sed animis sanitatem ac vitam. Denique, aiebat Penna, fortasse aduersarij dicent, Petri Cathedram, quæ firmamentum est veritatis, posse in confirmandis Religionibus saltem in facto errare: quod tamen concederem, tamen equidem semper crediderim, te potius hominem nescio quem, quam Christi Vicarium falli. Verùm enim uerò prædicare Ordinem Religiosum, quem Sedes Apostolica ritè (nam quis vnquam aliter factum ostēdet?) comprobauerit, perniciosum Ecclesiæ esse, Antichristi antecursorè, atque homines ex ea professione omnes natura status ipsius deceptos, aut deceptores esse; res est in omnes partes absurda, ne quid grauius dicam. Nam alioqui Ecclesia, inquit, manca esset, nec sibi sufficiens, si spiritus Dei in re tam graui errare illam sineret; comprobando ac proponendo cuncto Christiano populo nomine virtutis & Christi, vitæ genus, quod esset Antichristi atque diaboli. Abiit, abiit. Hæc scripsit vulgavitque non modò ex Ordine, sed etiam cœnobio eodem Penna. Nec modicè cæteri Patres, vt veri S. Dominici filij, per vnus inconsideratum zelum excitatam dolere flammam: ad eamque restringendam, vt perpetui veritatis custodes existerent, & ante cæteros ipse totius Ordinis Generalis Magister doctissimus & grauissimus vir Franciscus Romæus hoc edito suis mandato:

50
Francisci
Romæi Ge-
neralis Ma-
gistri Præ-
dicatorum
ad suos li-
tera.

*Vniuersis in Christo Venerabilibus Patribus
& Fratribus Ordinis Prædicatorum ubi-
que terrarum constitutis, Frater Franci-
scus Romæus à Castillione, sacra Theologia
Professor, ac totius dicti Ordinis humilis
Generalis Magister & seruus, salutem, &
Spiritus sancti consolationem.*

„ Pateat vobis, qualiter hoc calamitoso tem-
„ pore, quo religio Christiana hæreticorum telis
„ impetitur, malorumque Christianorum peruer-
„ sis moribus labefactatur, nouus ordo Presbyte-
„ rorum regularium sub titulo nominis Iesu, de Vr-
„ be quasi præfidiaria manus Dei benignitate sub-
„ missus est: quem ob ingentes fructus, quos lecti-
„ onibus & concionibus publicis, priuatorum ad-
„ hortationibus, confessionum audientia, cæterif-
„ que sacris exercitijs, ac sanctorum morum exem-
„ plis in Ecclesia facit, Sanctissimus in Christo Pa-
„ ter & D. N. Paulus Papa Tertius approbavit &
„ confirmavit. Quod ideo vobis significatum vo-
„ lumus, ne huius instituti nouitate seductus quis-
„ piam vestrum cõmitones suos ad eundem sco-

„ pum tendentes, & à Deo sibi suppetias missos, „
„ per errorem fortassis oppugnet, eorumque de- „
„ trahat institutis, quorum fructibus gratulari, & „
„ pios actus æmulari debuerat. Credimus quidem „
„ vos omnes, vtpote cælesti sponso dilectos & a- „
„ micos, varietati, qua sponsa illius amicitur, non „
„ detracturos; sed eam potius caritate, quæ con- „
„ gaudet veritati, complexuros & exosculaturos. „
„ Attamen, ne officio nostro desimus, omnesque „
„ morus præueniamus, Vobis omnibus, & singulis „
„ præfatis Fratribus præsentium tenore mādamus, „
„ & auctoritate nostri officij in virtute Spiritus san- „
„ cti, & sanctæ obedientiæ, ac sub pœnis arbitrio „
„ nostro taxandis, præcipimus, ne dicto Ordini per „
„ Apostolicam Sedem approbato & confirmato, „
„ aut eius institutis vlllo modo detrudere, aut de eo „
„ obloqui audeatis, tam in publicis lectionibus, „
„ sermonibus & congressibus, quam in priuatis ve- „
„ stris colloquijs: quin potius eum, Presbyterosq; „
„ eius tanquam vestros commilitones iuare, & „
„ contra impugnantes protegere & tueri studea- „
„ tis. In quorum fidem & robur has fieri, & nostri „
„ officij sigillo muniri iussimus. Datum Romæ de- „
„ cimo Decembris millesimo quingentesimo qua- „
„ dragesimo octauo.

*Fr. Franciscus Romæus Magister Ordinis Præ-
dicatorum, assumptionis nostre anno tertio.*

Paulus quoque Pontifex, quò causas offensio-
num maturè opprimeret, Apostolicum diploma
edidit, in quo duos statuebat Antilites Conchê-
sem & Salmanticensem, iudices tutoresque Or-
dinis ab sese recepti, vt & à publicis, & à priuatis
obtreçationibus, nullo habito personarum dif-
ferentia, seueris Ecclesiæ censuris & animadu-
erentibus cùm zelum excitatam dolere flammam: ad
eamque restringendam, vt perpetui veritatis
custodes existerent, & ante cæteros ipse totius
Ordinis Generalis Magister doctissimus & grauissi-
mus vir Franciscus Romæus hoc edito suis manda-
to:
51
Pontifex
Paulus
ceteras
defendit.

„ Pateat vobis, qualiter hoc calamitoso tem-
„ pore, quo religio Christiana hæreticorum telis
„ impetitur, malorumque Christianorum peruer-
„ sis moribus labefactatur, nouus ordo Presbyte-
„ rorum regularium sub titulo nominis Iesu, de Vr-
„ be quasi præfidiaria manus Dei benignitate sub-
„ missus est: quem ob ingentes fructus, quos lecti-
„ onibus & concionibus publicis, priuatorum ad-
„ hortationibus, confessionum audientia, cæterif-
„ que sacris exercitijs, ac sanctorum morum exem-
„ plis in Ecclesia facit, Sanctissimus in Christo Pa-
„ ter & D. N. Paulus Papa Tertius approbavit &
„ confirmavit. Quod ideo vobis significatum vo-
„ lumus, ne huius instituti nouitate seductus quis-
„ piam vestrum cõmitones suos ad eundem sco-
„ pum tendentes, & à Deo sibi suppetias missos, „
„ per errorem fortassis oppugnet, eorumque de- „
„ trahat institutis, quorum fructibus gratulari, & „
„ pios actus æmulari debuerat. Credimus quidem „
„ vos omnes, vtpote cælesti sponso dilectos & a- „
„ micos, varietati, qua sponsa illius amicitur, non „
„ detracturos; sed eam potius caritate, quæ con- „
„ gaudet veritati, complexuros & exosculaturos. „
„ Attamen, ne officio nostro desimus, omnesque „
„ morus præueniamus, Vobis omnibus, & singulis „
„ præfatis Fratribus præsentium tenore mādamus, „
„ & auctoritate nostri officij in virtute Spiritus san- „
„ cti, & sanctæ obedientiæ, ac sub pœnis arbitrio „
„ nostro taxandis, præcipimus, ne dicto Ordini per „
„ Apostolicam Sedem approbato & confirmato, „
„ aut eius institutis vlllo modo detrudere, aut de eo „
„ obloqui audeatis, tam in publicis lectionibus, „
„ sermonibus & congressibus, quam in priuatis ve- „
„ stris colloquijs: quin potius eum, Presbyterosq; „
„ eius tanquam vestros commilitones iuare, & „
„ contra impugnantes protegere & tueri studea- „
„ tis. In quorum fidem & robur has fieri, & nostri „
„ officij sigillo muniri iussimus. Datum Romæ de- „
„ cimo Decembris millesimo quingentesimo qua- „
„ dragesimo octauo.

52
B. Ignatius
quid ad So-
cietatem de-
fensionem
prescrip-
sit.

Quoniam autem Canus, vt diximus, quo sua probabiliùs
de Antichristi præcuratoribus somnia vendicaret,
plurisque Societati fidei abrogaret, auctoris exilti-
mationem ac famam exprobandis eius vinculis
& iudicijs sæpè dilacerauerat; misit Ignatius ex-
emplar editi testimonij à Bernardino Conuersi-
no vrbis Romæ Præfecto de suis suorumque mo-
ribus, de que iniquis maleuolorum criminationi-
bus & calumnijs; quo luculentissimè & perpe-
tua eius declarabatur integritas, & calumniato-
rum notabatur iniquitas. ad hoc autem testimo-
nium litteras priuatas adiunxit, in quibus am-
plam faciebat Michaëli Turriano, Francisco Strada,
& Ioanni Aluario potestatè quoduis suo no-
mine adeundi tribunal, & in iudicijs publicis, si
quando reddenda esset instituti nostri ratio, aut
priuilegia exhibenda Pontificum, se sistendi. Ver-
ùm hæc cum Salmanticam sunt perlata, cùm iam
mendacijs nixæ calumniæ sua sponte propè con-
ciderant, nec desiderata sunt amplius ab Vrbe tot
diligentiæ præsidia. Nam ex vna parte Ioannis
Penna singularis industria, ex altera eorum, qui
suspecti habebantur, perennis ardor in obeundis
vel inter procellam muneribus suis, aperuerunt
oculos

oculos hominum, vt viderent, quo tandem ex fonte tanta fructuum manaret vberitas. deduxerunt credulos de errore, conciliarunt auersos, & suspicionum vanitate discussa terram turbinum noctem in diem nitidum latissimumque vertunt. Quod autem in tantis turbis diuinam erga nos benevolentiam maximè commendauit, illud fuit, quòd in ipso tempestatis aestu medijsq; turbinibus, dum nec suam homines inconstantiam, qui modò Societatis beneuolos, modò se alienos declarabāt, nec Patrum fatis perspicuam innocentiam sentiebant; nobilem Deus feminam Comitum Montis Regij Mariam Pimentellam, quæ sese intra monasterium S. Mariæ sub eadem diui Dominici disciplina collegerat, vt nostris necessaria victui cultuique prospiceret, excitauit. Hæc cum externos Societatis in pietate discipulos piè modestèque venerantes in æde sacra Deum contemplaretur ex oede; quæsiuit quod genus illud adolescentium esset, tam singulari pietatis specie præditum: cumque responsum esset eos esse quorundam Clericorum, qui nuper illum attigerant, in Domino filios; tum illa, quæ vna ex parte meminere ea, quæ vulgò iactantur in nostros, ex altera tam modestos, adeoque pios contemplabatur eorum disciplinæ alumnos; statuit ex ijs euocare nonnullos, à quibus de recentium Religiosorum vita institutisq; cognosceret. Sensit ergo ex eorum moribus ac sermonibus, longè alios esse atque æmulorum obtrectatio, & inconstans vulgi fama descriperat: nec dubitauit, vt in Sociorum animos semel intrauit, eosque penitus inspexit, totosque tentauit, vitæ sibi duces ac magistrōs adiciere, eosdemque ad confessiones ad extremum vsque spiritum adhibere. Ita constitit præclarè Dei prouidentia, aduersus hæc molestias Societati ex ipsa præcipuè Dominicanæ familia defensionem operamque præbendo, vt Ordinis virtusque viros quanto Satan distrahere fraudulentius conabatur, tanto arctius Spiritus sancti caritas copularet.

54
Compluti quoque Societas exortita.

Compluti quoque suppeditata est patientiæ facultas modò morbis & egestate, modò æmulis & maleuolis ingruentibus. Nemo non tentatus & conflictatus est morbo; vix vt esset, qui vicaria opera laborantibus ministraret. Cæpta sunt etiam benignitatis alienæ remitti subsidia, vt contra hiberna frigora tueri se Socij idonea veste non possent. Ortizium insuper Societatis fautorem atque beneficium importuna mors sustulit. Quibus rebus adducti maleuoli, vt viderentur bene diuinasse, iactabant breui Societatem omnem interituram. Ioannes quoque Siliceus Archiepiscopus Toletanus, qui iam se parū æquum Societati præbebat, expectabatur Compluti propediem ritus eius exploraturus ac vitam. Sed his minis difficultatibusq; Villanouæ virtus, qui cæteris præerat, non frangebatur; imò in spem erecta maiorem, Antistitis expecebat aduentum, vt res omnes excuteret, & suo arbitratu iactaret. Eademque prudentia, quo facilius hominum suspicionibus, & maleuolorū sermonibus obuiam iret; per occultum curauit amicum, Academiæ Rectori suggerèdum, Societatis vt instituta cognosceret, & si quid in ea noxiū esset, inquireret. Intelligebat enim fraude & arte Satanæ sæpè

55
Villanoua in urbe obuiam it, Rectoriq; Academia Complutensis Societatis rei probat.

fieri, ne veritas illustrata pateat: quæ dum suppressa latet, errorem animis creat. Itaque Villanouam Rector accersit, ex eoque rationem de Societatis moribus institutisq; reposcit. Cui cum is abundè fecisset satis, ad extremū ipsemet precibus à Rectore contendit, vt adhibitis in consultationem Theologis, ex ipsis etiam æmulis inuidisque causis excitati rumoris summa seueritate perquireret. Probaturum est Rectori consilium, & res tribus commissis Doctoribus inter æmulos facile primis. Hos Villanoua conuenit, & ad eorum interrogata omnia questionisque seu de libello Exercitiorum (de quo multa iam animo falsa conceperant,) seu de institutis moribusque nostrorum ita respondit, vt eos pigeret facti, tæderet susceptæ mentis. Inter aduersarios autem, & qui à nostris abhorrebant, Casa quidam è Collegij Doctoribus non magnæ ille quidem auctoritatis, sed robustæ in primis audaciæ, multa in ipsas quoque litteras Apostolicas, quibus & Societatis instituta, & B.N. Patris Exercitia spiritualia probantur, effuderat. Non defuerunt viri boni atque pij, & in ijs Doctor Lartaunus, Cusque sis postea Episcopus, qui eius se maledicentiæ vltro opponerent, tantis vtique studijs ac contentionibus, vt non modò inter ipsos academicos, verum etiam in populo varij motus & sermones existerent: atque Apostolico diplomate, quo Casa citabatur ad Urbem, fuerit occurrendum. Sed homo lenissimus Villanoua, hoc accepto diplomate, ne quod religiosa lenitate posset, id tentaret iudicio, haud vtendum continuo putauit: admonendum potius hominem censuit per Ioannem Costam Doctorem eximium, & qui primas tum cathedras obtinebat, dein Legionensem rexerit Ecclesiam; si forte rediret ad officium iudiciorum metu simul incusso, accepti significatione diplomatis. Cessit ex sententia pij pariter ac prudentis viri consilium. Casa quippe diplomatis Apostolici certior factus, Romanæq; curiæ indicium reformidans, quanquam Societate nunquam penitus adamauit; ita tamen in præfens dedit in alteram partem, vt ex maledico mordacique nostrarum repente laudem fieret prædicator. Fuit tamen & vulgo admirationi non modò huius, verum etiam aliorum Doctorum repentina mutatio, nec bono minori; cum plerique de populo partim se in fraudem, non sine dolore faterentur impulsos, partim insultarent in æmulos, eisque suum exprobrarent errorem.

56
Doctor Casa terrore Pontificij mandati, quo citabatur ad Urbem, à maledicentijs desistit.

Vallisoleti vocatus ex Lustrana Strada, Duce postulante Gandiæ, orsus est verbum Dei, quo consueuerat, ardore tractare. Postulauerat eum à Ioanne Rege Borgiæ; & rei Salmanticensis gratia, cui peropportuna in tantis turbis sperabatur eius dicendi facultas, haud grauatè Simon dimiserat. Verum cum Salmantica Vallisoletum, mox eò rediturus accederet, retentus est ab Apostolico Nuncio Poggio. Conuentus hominū ad audiendum nullo templo capi poterat, & audiebatur tam fructuosè, quam auidè. Complures præter ingentes populi motus, ad Societatem animum appulerunt: peccatorum verò relaxatio tanta, vt omnium cognosci criminina causeq; non possent. Quibus rebus permora ciuitas ædem nostris cum tecto dedit, eamque habitationē, quo religiosus

57
Strada conuentione Vallisoleti, & captum ibi domiciliū.

esset vsibus opportunior, suis sumptibus Poggius auxit: nec defuit liberalitas ciuium siue ad domesticam supellectilem comparandam, siue ad corporum alimentum.

58
Araozij
cura Bar-
cinonæ.

Barcinone versabatur etiam tum Araozius Pro-
uincialis, quò superiore anno confirmandæ vale-
tudinis causa ex curia se receperat, æquè omni-
bus carus, primarijs præsertim viris, qui Societa-
tem ferebant in oculis. Causa moræ Principis
pietas fuit, quæ reformandis Catalauniæ mona-
sterijs, accepto per Ignatium ab Apostolica Sede
diplomate, præposuerat Araozium; eundemque
suis de rebus facer hæresum Inquisitor, familiæ
nostræ coniunctissimus, consulebat: cum tamen
ille se nec cuius provincialibus ac vigilijs, nec dis-
cendi contentionibus relaxaret, ac plurimum si-
mul laboris iuuandis moribundis assumeret: ad
quos & ipse æger, ac febri æstiuans opportunè,
importunè accerseretur. Hic verò ferebatur ex
labore labor. Etenim dum vni cuiquam aderat,
adstantes, qui dexteritatem hominis in vltima
tantum negotij clausula mirè probabant, adigebant
propemodum spondere ipsis quoque, si quid hu-
manitus eueniret, quamuis inualidum ad futurum.
Id inter illustri viri suprema cum vxori eius, alte-
riusque illustri femina Comiti promississet, tum
sanè bellè valentibus, haud multò post vtrique
adfuit morienti: & quidem Comiti vix quarto
post die. tanta est vitæ nostræ inconstantia. Quæ
clarius idem sub tempus in Tortosæ Episcopi,
Barcinone tum agentis, sine perspecta est. Ab hu-
ius congressu Araozius de breuitate humanæ vitæ,
deque repentinis & varijs casibus, per quos
multifariam mortalium multi ex improuiso im-
parati que tolluntur, multa locutus; vix domum
peruenerat, cum Episcopi famuli trepidè adfuerunt,
instantique vt festineret, inter legendam epistolam,
vt erat valens & hilaris, apoplexia correptum An-
tistitem, mutumque ac stupentè agere animam.
Accurrit protinus Pater, paucisque horis bonus
Antistes extinguitur, diuinitus haud dubiè ser-
mone illo præmonitus, ne repentinus qui ei in-
stabat occasus, planè improuisus accideret. Nec
silenda est honestæ virginis pietas, quæ totam
noctè in lacrymis nixa genu transegit, summum
vitæ arbitrum rogans, vt spiritum suo parenti, cui
vespere medici vix ad horam vnam aut alteram
prorogant, in aduentum Araozij sequenti luce
produceret: & voti præter opinionem omnium
facta est compos.

60
Litterarios
gradus Va-
lentini gra-
tuitos Soci-
tati subent
attribui.

Valentiæ qui publicam de Societate frequen-
tabant Academiam, ij mirum in modum & disci-
plinæ progressu, & ornamento modestiæ ceteris
prælucebant. Itaque commendabantur identi-
dem à Doctoribus, & publicis honoribus deco-
rabantur. Qua Sociorum in litteris cura ciuitas,
quæ supremam Gymnasilij procuracionem habet,
privilegium de Societate tulit, vt ei in posterum
Philosophiæ ac Theologiæ gradus assequi sine
villo sumptu pretioque liceret. Miro præter ad-
ministracionis domesticæ munus bis in die Ma-
gistrum sententiarum Socijs explanabat, vt eadem
operâ exercitationeque sibi alijsque prodesset.
Nec tamen intermittere sibi causas animarum. Con-
ciliati sunt eo duce dissidentium animi non inter
nobiles modò primariosque viros, verum etiam

inter Religiosos principesque Doctores. Dos est
orbis curata virginibus, & continentibus exhibi-
ta omnis sedulitas aurium. Verum cum in præci-
pui fructibus crebram confessionem, crebram-
que Eucharistiam Societas numeraret; Satanas,
cui ea plerumque res plagas luculetas imponit,
tam crebrum vtriusque mysterij vsum in magnam
dubitationem ac suspicionem apud vulgus indu-
xit, pugnantibus pro vtraque parte tota ciuitate
sententijs, præstaretne crebrius, an rariùs sacro-
sancta illa tractare mysteria: & de suggestibus or-
ta lis erat, dum alij aliud pro concione probare
aut improbare contendunt. Id videlicet diuinæ
gloriæ amantissimum Archiepiscopum Thomam
de Villanoua impulit, vt conuocatis cunctis ferè
Theologis, de eorum sententia decerneret, quid
præcipiendum populo videretur. Tum indicta
in diem Dominicum concione, ipsemet de supe-
riore loco duas ad horas ea de re verba fecit: &
antequam peroraret, frequentem synaxim adeò
populo commendauit, quod ex tota illa disputa-
tione iam effici videbatur, vt potestatem cuique
faceret, octauo minimum quoque die sacra illa
vsurpandi mysteria. Itaque quæstioni finis impo-
situs, & osijs obstructum, qui tanquam reum
nouarum auctores nostros homines in circulis
vellicabant, eorum verò, qui longam non feren-
tes ieiunij moram, ad sacras epulas auidissimè
propebant, exhilarata & confirmata pietas.

Gandiæ rei Christianæ, & pueris erudiendis, &
inflammata multitudine, & studijs alijs allabo-
rabat Onjedus. Catechesis ei quotidiana erat, &
quæ perpetua fuit humilitas hominis, præ ceteris
munitibus cordis: ideò par fructus operæ. Quan-
quam autem in elementis eius disciplinæ traden-
dis peculiaris erat cum pusillæ ætatis, tum impe-
ritorum habenda ratio; ita tamen in docendo se
versabat, vt nec suum pabulum viris doctis que
decisset, & tamen pudorem eis non afferret illius
humilis turbæ conuentus: tametsi verecundiam
adimebat Ducis cognata Ioanna, quæ cum ne-
ponibus grauiusque viris sedula ac frequens ad-
erat. Faciebat & ad neophytos subinde verba,
communiquè erat valedinatio peticulis admonen-
tibus, succurrebat. Cumque Gandiam Ducis vi-
sendi gratia Stephanus Almeida Carthaginensis
Episcopus accessisset, de consilio eiusdem Du-
cis ad exercendam diuinis contemplationibus
mentem adiecit animum, Oniedoque adhibito
Murciam iter instituit: quo in itinere locis qui-
busdam suæ diocesis inspectis, Murcia demum
in exercitia illa se abdidit. Instituebatur ab Onie-
do vnà cum Canonico quodam principis ædis Ec-
clesiæ tanto cum fructu, nihil vt aliud tractare
animo videretur, nisi quemadmodum Deo se
probaret, & creditum sibi gregem pro eius vo-
luntate foueret. Cuius rei gratia venit in mentem
poscere aliqua de Societate subsidia: datisque ad
Borgiam litteris de instituendo Murcia Collegio
tum primùm agi captum. Auxit autem ve-
hementer exercitiorum studium conuersus nu-
per Latine eorum liber, vt supra demòstrauimus,
& Romæ typis Borgiæ sumptu impressus, vnà
cum illustri in ipso libri vestibulo Pontificis Ma-
ximi testimonio. Is Gandiam allatus tantis illicò
exceptus est plausibus, vt inde in posterum quo-
tidie

61
Frequens
Eucharisti-
æ vsum cum
vocalur
in dubium
ab Arciepi-
scopo ego.
Etiã com-
matur de
sententia
Theologi-
rum Valen-
tinarum.

62
Rerum se-
rum Gandiæ

63
Exerciti-
orum spiri-
tualium
vsum.

ridie nostri antelucanæ contemplationis locos & argumenta colligerent: eumque morem vnâ cum amita imitatus est Borgia, & inflammata ceterorum pietas, ne ad ea præcepta dubitarent insitui. Absoluto Collegij opere, pridie eius diei, quo gloriosus Christi in cælum celebratur ascensus, nouas in ædes migratum est: posttridieque nouo in templo pro auctore Collegij, recepto iam tum more, sacrificatum: initaque cum Duce & liberis epula: in interiori communiq; cenaculo: postea inclinatio in pomeridianum tempus die, theses Philosophicæ ac Theologicæ propugnatae. Tredecim in eo habitare Collegio de Societate cæperunt, plures olim rebus corroboreti futuri. Voluit autem disciplinis Dux Borgia filium suum Aluarum inter nostros operam dare: sed aliud Aluarum conuertit animum. Cumque idem Compluti duobus liberis suis Ferdinandus Vega perciperet, quanquam eum deinceps aditum ceteris aperiri non est passus Ignatius; tali tamen viro de Societate tam merito, vt etiam ipsi Duci, non negandum putauit. In tam felici regum cursu illud erat incommodi, quoddamque: Collegium administrabat Ouiedus, & qui publicè docebat Franciscus Onofrius, in spatio studioque pietatis nimia uterque contentione currebat; prius vt Ignatio fratris viderentur egere. Quorum hic quotidie media nocte ad confitendum Domino surgens, septem ipsas horas continenter in oratione perstabat, ille verò præter horarias preces, pensumque psalmodiæ, priuatæ insuper precationis temâ: quotidie tribuebat horas: ter se flagellis verberabat: lacrymarum tantam vim effundebat, vt cum noceret aspectui, studio adhibito contineri vix possent. In rebus autem turbidis & aduersis tam æquis pacatisque animis Ouiedus erat, vt ab humana gloria potius, ne in ijs nimium sibi placeret, quam ab infirmitate animi, ne eas ferret iniquis, metuendum sibi esse fatebatur. In consolandis quoque iuuandisque proximis omnino misericordie experiebatur dexteram Dei; tamen in contemplatione vsque eò complebatur dulcedine, vt iam non libenter, nisi quatenus caritas, vel obedientia exigeret, exterius occuparetur actionibus: resque eò processit, vt demum autè raperetur in siluas, & sanctæ oria solitudinis. Itaque communicato cum Onofrio iam sacerdotis consilio, cum is & comitem se & ministrum volens adiungeret; ambo ad Ignatium scribere, veniam vt se saltem ad septennium ab vsu hominum remouendi concederet, rationibus multis orantes. Nam quoddam sacerdotis essent, non carituros diuinorum ope mysteriorum: inuicem etiam aduersus tentamenta & ludibria Satanae totum aperientes animum, consilio & magisterio iuuaturos. Porro actione eam demum perfectam esse, quæ ex contemplatione manaret. Ad perfectionem autem nobis contendendum haud dubie esse, cum Christus Dominus admonet ijs verbis, *Esote perfecti sicut & Pater vester perfectus est.* Qui autem non sit planè perfectus, eum multas inter actionem noxas, quanquam leues, tamen noxas committere: potius autem sinendum omnem perire mundum, quam vt culpa suscipiatur quamuis leuissima. Ad extremum se ex vitis admodum religiosis cognouisse,

& historijs sancti Francisci, licere hanc solitudinis ad eundem potestatem petere, & à Præsidis concedi debere: verum sese totos in potestate futuros Præpositi sui, & obedienter iussa facturos. Erat Gandiæ Ioannes Texeda, vir de Franciscana familia asperitate vitæ, & contemplatione rerum diuinarum, & aliarum celebritate laudum insignis: quem Barcinone olim cognitum Borgia, Gandiamque eius Præsidum voluntate ductum, veluti suæ pietatis magistrum habebat. Eodem Ouiedus, & ceteri Socij plurimum utebantur: & primos illos, qui Seraphici Patris Francisci viguerunt tempore, imitabantur adores: vnde & factum est, vt in eam sepsim solitudinis mentem Ouiedus & Onofrius venirent. Sensit continuò vir experiens Ignatius, & in spiritibus interno scandis cælesti ad eundem prudentia præditus, periculum fraudis, nec dubitauit Patrum vota ac postulata discernere: quæ non modò à susceptis vitæ rationibus abhorrent, verum etiam vehementer: am studiorum præclarè cæptis, tum animarum lucris officerent. Quomodo enim vir in primis sapiens eorum probaret consilium, quos ex acceptis Dei donis muneribusque naturæ, primaque vocatione, & successu rerum satis intelligeret ad homines tuendos ac conseruandos natos; eosque dona illa non pro se accepisse dumtaxat, verum etiam pro aliorum communi salute, ad idque vocatos? Nec verò in hoc vitæ genere vias rationesque deesse adipiscenda Euangelicæ perfectionis. Fallebat nimirum homines, nondum solitariam vitam expertos, vitandi leues culpas cupiditas, tanquam eas omnes vitare possemus, vel non plurimæ etiam solis irrepererent: vel metu leuium culparum magna essent facta prætermittenda. Nam etsi omnia debent posthaberi culpæ vel leuissimæ, quæ quidem prudenter deditaque operâ contrahatur, non tamen maiora officia, in quibus periculû sit leuium culparum, continuò sunt postferenda minoribus, quia tutiora hæc sunt. Adest enim maioribus ex obedientia & caritate conatibus auxilium è cælo vberius, & caritas operit multitudinem peccatorum. Ad extremum nihil magis formidandum est, quam ne priuati otij studio animarum causæ, ad quas Deus vocet, prætereantur. Sed sunt nonnulli, vt B. Pontifex Gregorius admonet, qui magnis ditati muneribus, dum solius contemplationis studijs inardescunt, parere vtilitati proximorum prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis petunt: de quo si districtè iudicentur, ex tantis proculdubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Quia enim mente is, qui proximis profuturus enitesceret, vtilitati cæterorum secretum preponit suum, quando ipse summi Patris vnigenitus, vt multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum: Hoc igitur, quod Gregorius admonet, animaduertens Ignatius, vt medicinam cominus Ouiedo faceret, accersendum eum Romanum putauit. Sed quoniam Duci aliter visum, qui discessum Patris superuacaneum esse iam scripserat, superseidit. Testabatur autem Ignatio Dux ipse, secum Ouiedum ea de re contulisse, & suam sibi aperuisse sententiam; se autem respõdisse, quanquam ad actionem reuocanda mens illa non videbatur;

64
Nimius ser-
uor Andrea
Ouiedi, &
Francisci
Onofrij.

65
Solitudinis
amore ca-
pinatur.

66
Non proba-
tur Ignatio
amor solitu-
dinis in
Ouiedo &
Onofrio.

1 p. Pastor.
cap. 5.

debat, esse tamen, quod Deo gratias ageret, cuius liberalitate medios inter homines præmia solitudinis obtineret, & cum actiuæ vitæ fructibus ac præmijs Monachorum posset merita sine monasticæ vitæ laboribus adipisci: addebatq; toto eo temporis interuallo, quo expectabatur ab Vrbe responsum, in magna illum tranquillitate animi & æquitate fuisse: nec tum fuisse minore, cum accepto responso, quod petebat, negatum est. Bonarum quippe & humilium est mentium non pertinacem in sua esse sententia, sed facilem se præbere, & sese flexere aduersus Præpositorum sententias atque iudicia. Quocirca rectè in ijs litteris Dux sentiebat, quidquid in Ouiedo ex eo soliuagæ vitæ consilio sperauerat Satanas, id ipsum funditus amisisse, seu obedientiæ sacrificio, seu merito solitudinis: idemque scripserat de Onofrio. Et sanè hic, si quisquam, locus Ouiedi obedientiam illustrauit. Rescripsit enim ad Ignatium ingentem se ex responsione eius percepisse lætitiã: certoque credere profectam à Deo: ac proinde sibi planè esse persuasum nihil rerum omnium conducibilius sibi, nihil aptius inueniri, quàm quod B. Patris præscribebat epistola. Igitur tranquillum se animum ac lætum habere, & in obtemperandi proposito ita fixum, vt, si fortè pro suis peccatis, in aliquod ruere crimen permitteretur, speraret tamen de bonitate diuina, facturam eam improbitati suæ modum in eo, ne quando amabilem obedientiæ nexum rumpere. Qui sensus cum item in Onofrio fuerit, non temere existimari potest hanc solitudinis voluntatè non modò exitu bonis vitis fructuosam accidisse, sed etiam ortum à bono potius, quàm malo spiritu habuisse. Certum est enim, quod solebat memorare Lanius, sæpè iniçi voluntatem à Deo, non quod rerum effectum, sed quod ipsam voluntatem ac studium requirit. Quod cum ita sit, aperta illa simplicitas, qua cõtinuò totam suam mentem ad Præpositi iudicium detulerunt; tum æquitas & alacritas, qua & expectarunt & exceperunt eiusdem sententiam, eamque non propensione modò animi, sed & iudicij decreto, vt maxime omnium sibi congruentem complexi sunt, facillè bonum, seu certè minime malum totius consilij fontem ostendunt. Tenebriò quippe Satan est, & quoniam malè agit, lucem exosam habet; neque simpliciter agi cum Præpositis vult, sed per ambages, cunctationes, excogitatisque artificiosè causis. Deinde in sua homines, quantum potest, opinione figit & obfuscat: nec patitur ab ea diuelli, nisi ægè ac repugnanter. Eoque fit, vt vbi diuersi inter se depugnant spiritus, concertatio & lucta sentiantur. Boni autem viri, quibus nihil propositum est, nisi vt placeant Deo, vbicunque diuini nutus existit indicium, eò confestim toto feruntur impetu, priora vota tamen si contraria deferentes sine vlla tergiversatione ac pugna, quia vbique vno eodemque ducuntur spiritu, ac res quamuis diuersas studio non nisi vno eodemque sectantur. Quod perspicuè in Apostolorum obseruare licuit principe. qui enim religiosissima modò contumacia clamabat, *Non lauabis mihi pedes in æternum*; simul cognouit, placitum esse Domino, vt id pateretur obsequij, summam alacritatem studiumque vnicum grati-

67
Ouiedi obedientiam.

68
Vnde inter-
nosceda à
quo spiritu
sunt volun-
tates.

ficandi illi demonstrans, illico subiecit: *Non tantum pedes meos, sed & manus & caput*. Potuit autem & Ducis auctoritas multum habere ponderis hos apud Patres, ne suis obsecuti nutibus, solitudinis latebras quæterent, non tam quia Dux, quàm quia iam inde ab Isabellæ Imperatricis obitu (quemadmodum significatum est supra) asperæ vitæ studijs vehementer erat addictus. Et quamquam mortalium oculos specie fallebat externa; tamen & precationis assiduitate, & inedia tolerantia, & quotidiano sacre lectionis vsu nullis sæpè cedebat Anachoretis, & qui siluas inter ac nemora delitebant. Et tamen, cum ad Religionem animum appulit, non siluas abditas, nec hominum meditatus est fugam; sed ad hanc vitæ quasi communitatem societatemque mortaliũ, quam sequimur ipsi, studia sua ac vota cuncta conuertit.

Atque vt de eo tam propriè dicam: is hoc anno professionis vota solennia tum meriti amplioris, tum firmitoris constantiæ causa, domesticos intra parietes nuncupauit. Nondum enim Religionis cultum induerat, & per Apostolicam ei Sedem licebat adhuc bona sua, priuatamque rem toto tractare triennio, & ipsam quoque administrare rempublicam. Cuius professionis gratia Prouincialem Araozium euocauerat: sed cum ille cunctaretur, impatiens Franciscus more, ne opportunissimi diei commoditas efflueret, beatissimi Martyris Ignatij die pridicq; Purificationis Deiparæ, incredibili iucunditate animi, ijs sese votis & sacris vinculis astrinxit. Quo ex die cepit illum Beatus noster Pater Patrem Franciscum Borgiam, mutatis titulis appellare. Nec mirum in Ignatij venisse mentem tanta vt in admittendo ad ea vota Duce, festinatione; qui meminerat, eum totiam annos vitam quamdam instituisse caelestem, Religiosæ vtique propiorem, quàm populari, & in cultu sæculi mores gestasse cœnobij. Qui in ipsa Catalauniæ prætura nitido sub amictu, & personæ illi de coro, applicabat ad nudum corpus rigido ex crine cilicium: & vberes inter epulas, quibus excipiendi non rarò erant pro dignitate conuiuia, fraudabat genium suum tacitis arctisque ieiunijs: & inter curiæ blandimenta, ac voluptatum illecebras sæuebat in corpus suum quotidiano immittique flagello: & inter homines horarum omnium, multiplicisque garrulitatis ansas, multas suffurabatur horas, vel ad dulcia cum Dei Maiestate colloquia, vel ad iucunda pabula sacri codicis. Cuius studij fructus tum primùm apparuit, cum & pijs scriptitandis libellis (quorũ vnum, cui titulum fecit, De Confusione, ante biennium editum supra diximus) & habendis priuatim ad sacras feminas concionibus, cunctis repente fuit admirationi pariter & exemplo. Et anno superiore cum domi suæ institisset, vt sua cuique daretur post epulas concio; tanquam vnus è numero semel atque iterum loco suo verba & ipse fecit; ac posteriore quidem dictione de cognitione sui ipsius tanto animi ardore, tanto verborum & sententiarum pondere egit, vt omnes velut emoti mente, vnde subitò tanta dicen di vis, tantus rerum diuinarum sensus existeret, affirmarint in eo Deum fuisse locutum, excipiendamque aureis litteris declamationem illam

69
Borgia solennia profectio-
nis nuncupauit.

Eiusdem
studij virtus ac fructus.

illam fuisse, que rota vndique Deum spiraret, nec tam librorum monumenta, quam orationis redoleret incensum. Continebat autem in suis se perennibus exercitationibus tiro Christi, & aggregatus nouæ militiæ pietatis augebat & penitentiæ studia; ne abusus gloria nominis, tum in certando frigeret, cum maiora danda essent suæ experimenta virtutis. Sed prudens Pater Ignatius nimios reformidans ardores, vtendum suo iure censuit, & moderari cepit in filio, quod dissimularat in Duce. Duci quippe nullos vnquam franos ardoris iniecit, vt quo acriora essent inchoata studia virtutis, eo radices ageret altiores summæ constantiæ. Nihil enim tam firmat animum ad constantiam, quam perennis exercitatio virtutis: qua paululum intermissa, sæpe labat, mutatque sententiam, & quasi sua destitutus effa languescit. At vbi magna longaque opera vsu & facultatem peperit firmavitque, & suam Dux fidem professionis vinculis obligauit, in tutoque quodammodo posuit suæ constantiæ bonum; tum demum B. Pater adhibere modum tantis contentionibus cepit, & suis quasi finibus coërcere exundantes ardores. Principio igitur gratias Deo agere iussit de ijs, quæ ad eum diem eo opitulante gessisset, hortatur illum, vt, quoniam alia ætas statusque conditio alios mores, aliam vitam postularet, ex nimio precatationis otio partem aliquam in litterarum studia deriuaret, & ad insulam diuinitus disciplinam adiungeret eam, quæ studio comparatur humano. Maioris quippe aiebat esse virtutis munerisque diuini, varijs in locis officijsque frui caris amplexibus Dei, & eius gloriæ honoriisque seruire, quam id ipsum querere aut vnus intra loci cancellos, aut in vnus munitis precatationis functione. Deinde quoniam frequenti ex inedia stomachus crebro languebat, nec legi mentis suæ repugnabat admodum lex membrorum, temperatis iussit vt ieiunijs, & consentaneo victu sumare vites: vt, cum æquæ corpus atque animum accepisset à Deo, paratus esset vtriusque rationem ei reddere, qui dedisset: nec fineret corporis obtundi robur, & de perdi vigorem; quo semel amisso, minus esset deinceps ad sua munera & functiones idoneum. Quod autem ad quotidianam verberationem attinet, quoniam propositum erat in honorem quondam palli & dilaniati verberibus Christi, non prius verberandi sui finem facere, quam vim aliquam cruoris effunderet; veruit in posterum Pater sanguinem mittere, & huius loco lacrymas suasit fundere, quas aut suarum alienarumque commemoratio noxarum, aut celestis aliqua contemplatio, sua uisumque Christianorum exprimeret. Has enim pie mentis actiones omni ex parte frugiferas esse, corporisque exercitationi, ex Apostoli sententia, multis partibus anteire: ipsam verò corporis exercitationem eatenus in laude poni, quoad rectori animo in comparandis sibi suis de celo donis ancilletur & seruiat. His finibus atque cancellis asperiori Borgiæ vitæ præscriptis, nihil erat amplius, quod in eo vel deterreret, vel desideraret Ignatius. Eminebant in egreio quippe viro excellere, non adumbrate virtutes, & ea præcipue, quam Christianorum notam dicit esse Macarius, quam quædam. alij autem electorum, singularis humilitas. Hanc

comitabantur par caritas, & in rebus gerendis non tam humana, quam diuina prudentia. Theologia autem si quid initio defuit, id postea studium continens annorum aliquot ab edita professione suppleuit; vt iam in homine Societatis, & eo, qui eius esset olim gubernacula tractaturus, amplius quod requiretes nihil esset. Interim ex accepta ab Apostolica Sede potestate rem priuatam componebat, ac publicam: & professione vitæ nouæ dissimulata prudenter, studebat ijs finem constanter imponere, quæ Societatis propiorem conuictum morarentur ac cultum. Filias in matrimonio, & quidem honestissimo collocauit: filio quaesuit vxorem Comitum Oliuæ filiam, quæ cum parenti in Comitatu succederet, Gandensium vectigalia per se satis ampla, auxit etiam vehementius: vt inter primarias Hispanorum Procerum domos, non modò generis nobilitate, verum etiam amplitudine fructus ea sit habenda familia. Quamquam Franciscus Borgia maiores diuitias æstimans cunctis Ægyptiorum thesauris atque honoribus improprium Christi, non magnum aliquid se reliquisse putauit, cum illa reliquit: sed ijs pro nihilo habitis, atque infra se politis, de accepto paupertatis munere nunquam satis se Deo gratum fore, quamdiu vita suppeditaret, arbitrabatur.

Cæsaraugustæ pauci admodum de Sociorum numero verlabantur: quorum pijs conatibus cum minimè obsecudaret Antistes, & multis insuper obtestationibus ac calumnijs eorum patientia peteretur; satis habuerunt futura mellis iecisse sementem, certa spe nixi diuinæ clementiæ fore, vt qui cum steribus semen mitterent, plenos aliquando manipulos cum exultatione referrent. Nec tamen omnino nihil seu præbendis adhibendisque Christi mysterijs, seu colloquiorum pietate, assiduitate, opportunitate proficiebant: sed spes erat omnis in tranquillioribus sita temporibus, vbi transacta frigoris hiberni tristitia placidior se verni temporis hilaritas aperiret. Hic in Hispania cursus.

Iam in Lusitania tribus discreta locis Societas in curia, Olisipponæ, & Conimbricæ perpetuis progressionibus vtebatur. Prouincialis etenim Rodericius in eadem apud Regem instituendi Principis cura se continebat: nec vni proderat regio filio, sed qua valebat apud Regem auctoritate, modò per se, modò per alios sacerdotes & corporum egestati, & animorum commodis seruebat. Verum suorum iam desiderio tædebat curiæ, & per occasionem Æthiopiæ profectio- nis, cuius supra meminimus, fugam tentabat ex aula: veneratque in mentem, si profectio illa minus procederet, Brasiliam à Lusitanis nuper inuentam saltem petere. Sed non semper votis nostris diuina mens annuit, quæ minus eius voluntati consentiunt: & ad eas sæpe vocat, quò nullis nitibus inclinamus: vt, quo minus de nostro imperata res habet, eò cumulatior mercede meritum expleatur obsequij. Sæpe Simon expeditionem Indicam exoptauit, sæpe in vltimas terras meditatus est fugam: & tamen præter animi votum, præterque sententiam illic semper hæsit, vbi Deo rectori visum, penes quem vniuersorum est cura, cuius sapienti administratione vniuersorum

modum rei domesticæ cupuerit.

73
Tenuis Societatis inest in Cæsaraugusta.

74
Res in Lusitania.

Simonis cogitatio de aula fuga.

com-

71
B. Ignatius
semper
ardorem
exundantem
Borgia.

72
Virtus eximia
Borgia;
Quædam.

76
Sodalitas
sepe verbe-
rantium
Olisippone.

commodis animisque consulitur. Olisippone eodem loco res erant. Feruebat Sodalitas illa, quam & ad celebranda diuina crebrò mysteria, & ad castiganda sua flagellis corpora memorauimus excitatam. Ea ducentis amplius constabat Sodalibus, quorum ingens erat ardor spiritus inter flagella, quem modò Ioannes à S. Michaële, modò suis concionibus, priusquam Castellam peteret, alebat Strada. Nec deerant, qui vel spectandi cupiditate, vel deridendi gratia Sodalitium illud ingressi, postea penitentium capti gemitibus, altisque fletibus, totis commouerentur animis, & pijs illas inter querelas sua quoque vulnera ac peccata sentirent. Sanè Ioannes Fernandus Castellanus, vt de cæteris sileam, adolescens prædictus, & ad pietatem propensus, cum audiendæ suauissimæ symphoniz nomine huc esset ab amico deductus; præter opinionem in ea pietatis palæstra quodammodo circumuentum & inreclusum se vidit. Hic eius cæperunt aures, & diuino illo sermone, qui faces animis admouebat, & salutarum flagrorum crepitu, quæ vel durissimum quemque flecterent, personare, haud ingrata & iniucunda fraude. cuius in pectus atque medullas tam dulce, tamque efficax symphoniz genus illapsum protinus est; vt de ordiendis vitæ melioris initijs cogitatione suscepta, Patres frequenter adiret, cum ipsæ multus esset: dum ad extremum ad eos aggregatus haud leuia sua & humilitatis & caritatis inter eos, & verò etiam præclaræ sui victoriæ documenta dedit. Incessus eius per urbem erat eiusmodi, vt quamquam alios in admirationem raperet, alij tamen, qui eum non noscent, exprobrarent illi dementiam. Quibus ille & dictis respondebat & factis, se non extramentis potestate exisse, sed tum maximè in officio mentis esse cœpisse. Is est, qui deinde in Indiam missus, & in Iaponiam à Xauerio ductus, vnum è primis nouæ illius Ecclesiæ columinibus fuit. Conimbricæ nonaginta amplius de Societate degebant, quorum plerisque & ingenij vis, & alia Dei munera plurimum commendabant. sed centum amplius satis erat alendis benignitas Regis, eiusdemque sumptibus Collegij surgebat opus ducentorum facile capax. Constitutus est à Simone nouus huic Collegio Rector Ludouicus de Grana, pro Ludouico Consaluo, quem animis subsidio mitti varia in loca placuerat. Sed hunc prius in eodem loco ministerijs culinæ subiecit, vt vbi prudentis suæ sollicitudinis documenta præbuerat, ibi præberet humilitatis. Cum enim iuuentutem illam de more Simon inspiceret, dixit in conuentu, velle se acrem vni ex eis notam pudoris ac mortificationis inurere: & vtrumque Ludouicum mox aduocans, Granam iussit præesse Collegio, culinæ subesse Consaluum. Cumque ex Simone quaesitum esset, vter de duobus sua opinione depressus magis notatusque discederet; superuacanea visa est in conuentu, nec satis digna responsio talis interrogatio: quòd inter Dei famulos iam constaret, humilitatis officia ad ingentem spectare quietem: honoris autem ac dignitatis tota crucibus plena esse. Ex hac autem iuuentute, (ne hoc silentio prætereamus) decimum iam mensẽ Vincentius Rodericus capitis doloribus angebatur: nec, quamuis Olisippone

78
Conimbricenses iam
propè centum,
quibus Re-
ctor præfici-
tur Ludouicus
de Grana.

79
Honores in
Religione
pudorem
asserunt,
non officia
humilitati.

curationis & cæli gratia missus esset, vinci moribus seu loci clemètia, seu medicamentis potuerat: sed cum initio remisisset, deinde sic creuit, vt abcessum medici metuerent; quem & erumpens per auriculam indicabat sanies. Iamque ægroti desperauerant vite, cum ex inopinato Simon, qui diu abfuerat, Olisippone Conimbricæ redijt: cuius videndi cupidus suum ante obitum æger, magnam in spem venerat recuperandæ salutis; atque hac imbutus spe cum Patrem cæpisset alloqui, & eius inter amplexus confidere iussus esset, non enim moriturum; statim omni euanescente dolore pulsus est morbus; & ægrotine fide obsequioque, an etiam virtute paterni verbi atque complexus, nouit ille qui feruator est cordium, & per hominem ex homine morbum dispulit. ingens certè in adiumentum Brasiliæ, quò postea est missus, salus est Vincentio restituta: eaque ipsa tempestate res in Urbem (vbi adhuc epistola conseruatur) tanquam mirabilis scripta. Constat etiam inter Lusitanos ipsi Consaluo Silueria iam deposito, vitam ad præclara illa, quæ postea gessit, & ad martyrium, Simonis item precibus reuertatam. Cum enim Conimbricæ Consaluo iaceret moribundus, præter eius cubiculum summo mane transiens Simon, Esto, inquit, bono animo, ego sacrificatum eo pro valetudine tua. Dumque ille sacrificat, repentè Consaluo Ludouico Grana, & alijs tribus presentibus, sublata voce sanum sese, & salutem sibi à Simone exoratum exclamat, vti re ipsa compertum est, & ad beneficij memoriam, quia dies sancto Siluestro erat facer, aliquandiu Siluestri nomine voluit appellari. At Rodericum Menesium magnæ expectationis iuuenem, maturæque cælo virtutis, omnibus præmunitum diuinis mysterijs inter pijs fratrum preces & lacrymas securum lætumque, acerrimus lateris dolor ad gaudia beata Olisippone transmisiit. Quo tempore etiam in Martino Sancticrucio Collegium Conimbricense damnatum fecit, qui dum sedulo eius procurat causam, in Romana domo piè decessit. Porro litterarum disciplina pariter ac spiritus propè vigebar ex æquo. Triginta iam Theologiæ dabant operam, & suum quisque ingenium alebat diligentia, fouebat industria.

Plurimæ ac varæ ex hoc Collegio profectio- nes institutæ sunt. Aliquor in Indiam missi, in ijs Gaspar Berzæus, quem supra nominauimus, alijque, quos nominabo posteriùs. Georgius autem Morera, & Ludouicus Consaluuus in ditionem quamdam equitum Hierosolymitanorum, doctrinæ valdè indigam, exierunt. Cuius inter oppida Pedrogau maius cum vsque ad eò priuatis arderet odijs, vt sextum iam annum dominum suum ab aditu oppidi pertinaci contentione repelleret, ad Patrum aduentum posuit iras, suoque cum domino in gratiam redijt. Omnino fuit omni fide superior is, qui per eos perceptus est fructus; cum tamen summa in egestate, & ex obuijs cuiusque elemosynis sanè modicis famem pellerent. Sed cumulabat quotidianum fructum voluntariæ paupertatis exemplum; vt quocunque se verterent summa omnium veneratione exciperetur. Ad eos audiendos promulgato Magistratus edicto multitudine vndique vel ex locis remotioribus consuebat, & paratissimæ mentes erant

80
Simonis
complexu
Vincentius
Rodericus
curator,
eiusdem
sacrificij
Consaluo
Silueria.

81
Rodericus
Menesius
moritur, et
Martinus
Sancticru-
cius.

82
Menesius et
Collegio Co-
nimbricæ.

erant ad accipiendos cælestes satus, vt non neces-
se haberent Patres in elimandis cõcionibus tem-
pus terere. Sed cum ex animo, & ex præcordijs
diuina verba promerent, concipiebant illi repen-
tè flammæ, ac lacrymarum copiam, quas noua
vita subsequeretur. Ad vnam aliquando
concionem, cum alter è Patribus perorasset, ho-
mines ad viginti multis ac diurnis implicati
discordijs ad optatam tentatamque sæpè con-
cordiam populo inspectante, cum lacrymis, mu-
tuisque complexibus redierunt. Omnino probro
erat, & Turcæ numero ducebatur si quis talibus
concionibus non adesset. Fama vicinis aequè
ac longè positis excitabat, vt Patres ardentè ac-
cerferent: nec denegare se impigri sacerdotes po-
terant tot & tantis euocati clamoribus. commu-
nes fructus oratione vix explices. Sacerdos tri-
ginta & octo annos habens in infirmitate libidi-
nis, hominemque refugiens, qui in Penitentia
piscinam eum mitteret, audito verbo Christi sese
confestim erexit, & vagam feminam (quam vxoris
instar habebat) abiicit. Quæ ipsa ad eiusdem
Patris vocem publicè in concione proclamans,
fletibus ac gemitibus terruit omnia: nihil reu-
rens ora hominum, quæ seclerum dolore com-
puncta vereri cõperat Deum. Restinctarum ira-
rum numerus innumerabilis propè fuit, nec me-
morandæ sunt singulæ. Eodem in oppido Pedro-
gao, eademque in prouincia elaborabat etiam
tum Berzæus, cum Indicæ profectiois accepit
imperium; multaque in ea prouincia, priusquam
in Indiam recederet, rectè gessit. Is, cum quo-
piam peregrinando veniret, astutus adhuc ex iti-
nere concionem protinus aduocabat etiam tum,
cum opprimeret nox, & nihil antecederet ad co-
gitandum spatij. Cuius ad Indiam missio vbi e-
manauit in vulgus, omni studio conati sunt inco-
læ, vel retinere hominem apud se, vel profectio-
nis moras inferre. Subiiciebant animorum subinde
pericula, quæ si ille negligeret, reus quod am-
modo fieret aliena desertæ salutis. Oppidi quoque
Iudex, modò id ab vxore ac libens impetraret,
Gaspari in Indiam sequi in animo habuerat.
Ad eò sibi omnes spectata viti virtus, admirabi-
lisque in hominibus tuendis industria deuinxer-
at. Verum omnibus ille rebus celeriter & ex sen-
tentia confectis, Conimbricam, vt imperata fa-
ceret, se recepit. Discedenti que suffectus est is
quem dixi Consaluius, qui quotidie Dei verbum
modò hoc, modò illo in oppido feriatum ex or-
dine prædicabat. Quod ipsum vrgebat Georgius
alia in oppida vicofque profectus. Cuius ad vo-
centi præter reliquam frugem viginti virgines in-
primis nobiles castimoniam in perpetuum cole-
re Christi nomine decreuerunt: per eamque oc-
casionem cenobium ex dotibus hortante Patre,
quæ coniugijs debebantur, erectum. Ea vbi que
erat auditas verbi, vt, cum auditum esset nostros
esse dicturos (noctu autem fermè dicebant, tum
cum ex agris vniuersi reuertent) oppidani locis
editioribus pyras incenderent, vt hoc omnes ad-
moniti signo ad audiendum verbum Dei vicinis
è ruribus montibusque descenderent. Illi verò
nulla interposita mora, rusticis curis negotijsque
posthabitis, aduolabant. Et quo id studium inci-
taretur ardentius, hærentem que in mentibus au-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

ditæ fidelibus; non deerant in eos, qui concionan-
tium monita neglexissent, diuinæ interdum se-
ueritatis exempla. Ac Georgius quidem Morera
cum pro concione quemdam, qui obuiò denega-
uerat inimico salutem, suppresso tamen nomine
perstrinxisset, postea conuicijs ab eo petitus ac
probris, (peracerbè enim homo sibi consciustati-
tam illam obiurgationem tulerat) supplex ad
pedes accidit, vt leniret iratum. Sed cum ille te-
neret iras, & ingestis male dictis abscederet, prius
quam domesticum intra limen vestigium infer-
ret, contracto ex rixa in itinere brachio, & in par-
tes comminuto, suæ maledicentiæ pariter & per-
uicaciæ pœnas dedit. Ita qui vlciscendi animum
& iracundiam non remisit, brachium vnde eam
expleret & exerceret amisit. Illud horribilius,
quoniam & facinus longè tetrius. Dum varia de
more loca Emmanuel Nobrega percurrit (nam
& hic ab anno iam elapso pergebat propter ani-
mas mare & aridam circuire) templum ingressus,
vbi chorus ex vtroque sexu promiscuè profanis
canticis colludebat, lasciuos illos symphoniacos
obiurgauit. Verum tam salutari Patris admoni-
tione præ impuris illis neglecta delicijs, insanis
omnia vocibus perstrepebant. Quidam verò cæ-
teris petulantior, & impietate superior, vt stoma-
chum Nobregæ faceret, & simul indicaret, quàm
nihil eius dicta vocemque perperderet, ipsum
cepit diuinum Numen impiè figere maledictis.
In horruere pili aurefque famulo Dei, & fixis illi-
co in terram genibus properauit auertere diuinas
iras. Senferat, opinor, eas impijs illis imminere
ceruicibus. Nec vanus fuit ille sensus. Quippe di-
gressum inde blasphemum vnà cum socijs, & in
equo sedentem, repenit lapsam de caelo fulmen
vnà cum equo, intactis attonitisque comitibus
interemit. Si piaculum fuisset occultum, aut ma-
ledici verteretur ingenium; audiat forsitam præ-
ces essent: nunc verò tam apertum testatumque
facinus, tam praua & conscelerata mens hominis
præfenti fuit testatoque item vindicanda sup-
plicio: ne aut hæret apud imperitum vulgus diui-
næ prouidentia fides, aut scelus scelerè, & sup-
plicia supplicijs homo maledicus cumularet, si
dimitteretur inultus. Ex eo tempore plus No-
bregæ fidei, plus Euangelij præconibus aurium
adhiberi vulgò cõptum.

Laboriam in Africam, & ad itinera Tingitanæ
prouinciæ, quæ in extrema Mauritania sita est:
vbi Lusitanæ Rex Ioannes vrbes aliquot maio-
rum virtute partas firmis cum præsidijs habebat,
sed præcipuum Lusitanorum propugnaculum.
Septa erat, finitimis Saracenis oppoütum atque
obiectum. Ea vrbs est ad fauces Herculei freti Hi-
spaniæ quondam amula, & totius Mauritaniæ
metropolis, quam septem fratrum urbem dixere
quidam. Eius Præfectus Alfonso Noronia pari-
pietate ac nobilitate vir, nonnullos de Societate
postulauerat à Simone per litteras: nec abnu-
it Simon, seu in illius ciuitatis ac Præfecti gratiam,
seu quòd vrbs finitima Tituanum plurimos ha-
bebat in seruitute Christianos. Quin hinc orta
Tingitanæ profectiois perhibetur occasio.
Quippe Hispanus erat quidam Alfonso cognom-
mento Contreras, apprime sanctus, qui caritatis
studio flagrantissimus, eorum sibi Christianorum

86

Pana-
hominis in
fultate
peruicacijs.

87

Blasphemus
homo sul-
mine extin-
guunt.

88

Ioannes
Nunnius,
& Ludou-
icus Consal-
uius in
Maurita-
niam mit-
tantur.

89

Laus Al-
fonsi Con-
treras in in-
uandis ca-
ptiuis.

83
Multæ paci-
ficationes.

84
Gaspar Ber-
zæus desti-
natus in In-
diam agere
à populis di-
mittitur,
apud quas
alaborabat.

85
Ludouici
Consaluij,
& Georgij
Morera co-
natus.

depoposcerat curam, siue vt corpora de seruitute redimeret, siue vt animos à Satanæ dominatu defenderet. Hic oblatum Episcopatum & abbatiam simul adiunctam constanti animo recusat, eodemq; semper tenore vitæ ad eò se probauerat vniuersis, vt magna apud Hispalim sanctitatis opinione decesserit. Cuius ad funus factò vndique ex ea ciuitate concursu, tanta fuit seu piè cadaveris atrectandi religio, seu reliquiarum inde aliquid asportandi cupiditas, vix vt aliquid ex barba, capillo, vnguibus, totoque cultu corporis superfuisset. Hoc igitur tam egregio vito de medio sublato, par nostrorum, qui demortui iacturam quo quomodo lenirent ac compensarēt, postulatum est. Ac tum primùm de Societate Mauritania vidit Ioannem Nunnium, & Ludouicum, quem dixi, Consaluium, sacerdotum par sanè præstans. Qui Septam cum peruenissent, inchoare subinde magno hominum motu conciones suas, præbere contentibus & ægotantibus operam, agere cum Saracenis ardentem, & commune valetudinarium carceremque constanter adire. Qua munerum assiduitate Gubernator ad Simonem id perfectum scripsit, vt ciues illi, qui prauitate morum Saracenos ipsos quodammodo superabant, diebus vix quindecim viderentur Monachis præstare. Tituanum haud amplius quindecim passuum millibus Septa distat, vrbs ditionis superstitionisque Saracenorū. Huc se Patres facta ab Acene (sic vocant Præsidentem) potestate, non tam Euangelij promulgandi ac proferendi gratia (quod iniquis animis Saraceni tulissent) quam suos inuisendi ac redimendi nomine contulere. Erant enim in ea seruitute Christiani ferme sexcenti: nec ferme fructum alium, nisi ex his vinctis captiuisque ceperunt. Quocirca

90
Res gesta à
Consaluis
& Nunnio
Septæ ac
Tituani.

91
Consaluis
redit in Lu-
sitaniam.

92
Nunnius
captiuus
Christianis
Tituani
consulit.

93
Et Iudeos
reiuincit.

Consaluis visum, vt quoniam multa, eaque momenti permagni Lusitano Regi suggerenda conceperat, relicto ad captiuorum solatium Tituani Ioanne, in Lusitaniam ipse rediret. Ioannes autem aduecto ex Castella ac Lusitania captiuorum in vsum argento, cepit eos concessu Præsidentis modò administrandis sollicitè Sacramentis, modò priuata institutione iuuare. Tanta autem miserorum ad expianda peccata vis & alacritas erat, vt totum ille diem ijs audiendis soluendisque consumeret, quotidie nonnullis, re diuina peracta, sanctissimum Christi corpus, quo ad id tempus solatio caruerant, impertiret. Sapienter autem suum cuique diem conueniendi sui, quo facilius cuique consuleret, tribuebat: tantoque erat apud omnes in honore ac veneratione, vt obuiam facti per urbem ad osculum manus palliue certatim ruerent. Cuius reuerentia pariter & amoris conciliatrix in primis erat admirabilis eius & ardens caritas. Sex enim quoridie captiuorū custodias, in quas illi singulis noctibus includebantur, adibat; vt si quem morbo inueniret oppressum, eius illico homologem exciperet, animumque curaret. Postea, vt curarum etiam aliquid corporibus impertiret, carceris ad cancellos suum cuique cibum, Saracenis stupentibus, deferebat. Erant autem & in ea vrbe Iudei, quibuscum frequens erat de religione certamen. Namque cum Saracenis, ne apud Præsidentem vrbs Saracenum offenderet, cautiùs agendum putabat. Is igitur in Iu-

deorum synagogam ingressus, vbi puerorū regem Rabinus instituebat, congregati cum eo cepit. Altercatione orta multi alij confluxerunt eius generis homines: senioremq; subinde alium, qui inter eos sapientis nomen inuenerat, Pater aggressus, docere in conuentu multorum ex sanctorum Vatum oraculis & prædictis instituit, Messiam, qui Iesus esset, tot iam antè sæculis aduenisse. Verum obstinatis, (vt solent) animis, Iesum esse Messiam, eundemque Deum esse Iudeorum turba negante; inusitato Nunnii ardore succensus, vociferatur palam pro ea se veritate paratum mortem millies oppetere, id quod eorum nemo pro sue legis defensione tentaret: iamque inter omnes constare mortales, quam vile vbiq; gentium, quamque despectum Iudeorum genus esset, misera vbiq; seruitute oppressum propter nefandum scelus necati Messie. His se Rabinus flexit; & ab ea altercatione digressus cum Nunnio sine arbitris cõuenisset, non cunctatus est confiteri, factis sibi ex Prophetarum vocibus eum, quem diceret, liquere Messiam: sed opportunitate se temporis expectare, dum Saracenorū excusso iugo, suis cum liberis Septam euaderet. Complures hinc nutantes in religionis sententia confirmauit, & ex vtroque sexu permultos perfoluto pijs ex hominibus pretio de seruitute redemit, captiuorumque vim magnam per opportunis auxilijs subsidijque leuauit.

In regnum Congi (Manicongum quidam appellant) Georgius Vazius, & Socij, quos superiore anno profectos ex Lusitania demonstrari, sospites peruenerunt. Est id regnum Hesperiorum Æthiopum ad extrimam Africæ oram, ab ipso propè Æquatore ex oriens in meridiem porrectū, & latè in mediterranea quoque introrsum recedens. Namque Africa ab Septentrione in meridiem longissimo tractu, graduum septuaginta porrigitur sic, vt ferè quinque & triginta à Gaditano freto ad Æquatorem, totidem inde ad Bonæ spei promontorium, vltimum ab Austro limitem numerentur, & media Africæ longitudo Æquatori Zonæque torridæ subsit, quam falsò antiquitas opinabatur exultam penitus & inhabitabilem & imperuiam. Et sanè quanquam vestigia sint apud veteres rerum scriptores Africam olim circumnauigatam; ipsæ tamen regiones ac gentes à feruida plaga ad Bonæ spei promontorium omnino ignoratæ videntur. Quas magna gloria suæ nationis, & amplificatione Christianæ fidei Lusitani aperuerunt. Auctore præclari operis fuit monito etiam, vt dicitur, diuino incitatus, Henricus ordinis Equitum Christi Magister, Ioannis Primi eo nomine Lusitanorum Regis, eius, qui Septara (de qua nuper meminimus) de Mauris cepit, filius. Henrico igitur auctore sub annum salutis m. cccc. xx. vltra montem Atlantem (qui ad eam diem terminus nauigationis fuerat) leucas quadringentas viginti processum est ad montem Leanam, insulis quoque in Oceano, & alijs, & ea nobili, cui nomen à Materia fecere, inuentis. Sub Alfonso mox Quinto tota illa ora, quæ Guineam appellant, est cognita. Ioannis demum Secundi tempore, quo astrolabium præclaro sanè consilio ad nauticum vsum cepit accommodari, regnum, de quo loquimur, Congi sub annum

94
Regnum
Congi vbi
sunt, quæ
do inueni,
& Christi
subditum.

Hæred.
li. 4. Plin.
lib. 2. c. 67.
Solin. 2. c. 2.
Mela lib. 3.
cap. 12.

ferè

ferè m. cccc. lxxxv. apertum: ac subinde missa perhonorifica legatione cum tribus è sanctissima Prædicatorum familia pietate doctrinaque spectatis viris, facillè ad Christi sacra traductum est. Rex de Regis Lusitani nomine, Ioannes, & filius item ab Lusitani Regis filio Alfonso nomen accepit. Is, cum patri successisset, superatis hostibus ac rebellibus haud dubia ope cælesti annos quinquaginta & regnum & religionem Christianam ingenti animo & pietate defendit. Eo dein mortuo, Euangelicis quoque cultoribus primis extinctis, ijs, qui successerant, magis exemplo noxijs, quâ doctrina vilibus, cum regnaret Iacobus quidam Christianus quidem professione, sed moribus ac vita longè ab eo nomine alienis, eumque imitati populares ad vitia & superstitiones auitas ruerent, Ioannes Tertius religionem à suis maioribus illatam in regnum Congi sustentaturus, eos, quos nominavi, de Societate impetravit ac misit. Hi cum in celebri S. Thomæ insula, quam sub ipso Æquatore Cosmographi locat, vnde in Congi regnum facilis est transitus, aliquamdiu substitissent, febribus alijsque morbis acerbè vexati, inde Pindam, emporium Congani regni, nondum valetudine recuperata transmittunt. Eorum aduentu rex cognito, à leucis quinquaginta tum honoris causa, tum ne quid discriminis adirent ab hostibus, duos è Proceribus obuiam misit: quorum vterque ijs erat instructus opibus copiosisque, vt ad omnem nutum quindecim virorum millia cogere perhiberetur in prælium. Ab his in vibem regiam ligneis equis de more vecti perducuntur ad regem. cuius vehiculitate commentum est. Dolatum robur in cantherij formâ palmorū crassitudine fermè tritium, bubulo corio pro ephippijs ad insidendum sternitur. Huic imponitur qui vehedus esteques, vehiturque vnâ cum tigno duobus à baiulis, altero ab anteriore, altero à posteriore equi parte, succollantibus vicissim alijs, vbi longius est iter. Hisce impositos equis languidos Patres, & aduentantes ad vibem rex extra muros honoris causa progressus comiter excepit festis maximisque suorum clamoribus, vt eis in acie prælijsque mos est. Ponè regem pulchra excitata crux erat, quâ ille dextra complexu tenebat, & hic Patres, cum tribus liberis, multisque Proceribus expectabat. Quis simul eos currentes ad osculum manus animaduertit, protinus anteuertit, eorumque manibus sua leuiter antè tactis, suauium dedit quem item more in osculanda regis dextra secuti sunt Patres: quam solis ille sacerdotibus manum ad tactum pariter & osculum præbuit, laico, qui inter eos erat, solum ad tactum. Is aliàs in sua regia, cum Principum legatos admittit, in edito iuggetu, vt ex omni parte conspici possit, eburnea insidet sella, mitratus insula è palmæ folijs opere subtili & eleganti perfectâ, à capite ad pubem nudus: cætera ad pedes vsque, vestis bombycina contegit. Laeum brachij armilla ex orichalco adornat. Equina cauda pendet ex humero. id solis regibus datum. Quinquaginta hominum millia habere dicitur ad nutum semper intenta, & vectigalia perampla. Sed huius adeo erat profusa foecordia, vt cum primum ingens ei auripondus esset allatum, postredie nihil esset,

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

diuque exhausta regia pecuniæ nihil haberet. Regio non omnino insalubris est, nec qui perhibentur calores, mordent acris. Quo tempore sol propius ad nos ac Boreales tractus accedit, & affert æstatem; hiems illic à Martio ad Augustum vsque tenet, non quidem imbribus fœda, sed crebris infesta ventis, & molesta frigidibus: quibus accendis & propulsandis indigenæ, quoniam vestium fomenta non suppetunt, geminam accendunt pyram, alteram à tergo, à fronte alteram: nudi quippe ambulant pube dumtaxat velata: nec pileo, nec calceis vtuntur. Quod si quis alicunde subuculam nactus sit, hanc à corpore non amplius remouet, donec vsu detrita in scrua sua sponte recedat. Alimenta tenuia sunt, nulliusque penè succi: legumè colligunt grano paulo ampliore quàm milij, ex quo farinam ditiores & albi (sic vocant Europæos) in panem expriment. nam tritico omnino earent: ac nisi recens & quo confectus est die, panis ille gustetur, adeo breui facileque corrumpitur, vt in crastinum seruari non possit: farinam autem ipsam inter saxa magno labore pinsunt; nullus enim apud eos molarum vsus: & vulgus quidem alio vescitur cibi genere, alio nobilitas haud sinapis absimili. Vinum eis nullum, nisi exsudans è palmis humor: hoc sese alunt & sustentant indigenæ. Poma velut cucumeres, eaque, ne solo pane victitent, obsonij loco. Si copiosior oblata sit esca, copiosè; sin parcior, parçè modicèque aluntur: & ea contenti non querunt amplius. Nullas habent in matrimonio coniunctas feminas præter regem, Procereque nonnullos: cum tamen plures paucioresque pro opibus alant pellices. Pharmaciaeque ac medicis prorsus carent: itaque passim velut passerculi reperiantur exanimis. Omnino magna apud eos rerum omnium inopia, vt ex Lusitania conuehenda sint omnia: augetque insuper egestatem effusa largitas. Quidquid in manus venerit, largiuntur: nihil reconduunt in diem posterum, nihil de futuro solliciti, hebeti incuria, non virtutis amore. Ac ne pecuniæ quidem vlla iam copia est; redactis in potestatem hostis (quem Ian chale vocat) auri fodinis. Sanè si sua ad Deum referrent incommoda, miseræque fordes, eorum communis vita vitam Anachoretarum omniam facillè superaret. Quibus & consulto cæteræ vitæ opportunitates denegatæ videntur à Deo, ne, si ijs affluerent, deteriores & nequiores euaderent: cum tamen in tanta victus cultusque penuria toti ex fraudibus mendacijsque conglutinati sint, exprobrantesque sibi sua mendacia doloque petulantè irrideant atque contemnant. Adeo in naturam consuetudo migravit. Constat prouincia vario hominum genere Christianorū & Ethnicorum, indigenarum simul & aduenarū: quorum hi albo, illi atro colore cum sint, color ipse in vocabulum transijt, & hac se nota mutuo in sermone fecerunt. Indigenarum mite facileque ingenium est: nec ijs ita magno labore Christum probes: totum in deserendis vitijs negotium est. Inter errores, quos diabolus rusticis præsertim Ethnicis persuadet, is est vnus, vt in hac vita se immortales credat: nam mortuos non verè mortuos, sed aliò translatos affirmant; nec eis quicquam morte videtur extingui, nisi qui obruncatur

97
Mores
genti.

95
Equi lignei
Conganorū.

96
Mos Congani regis
in admittendis legatis.

Q 2

catur

atur in acie: nec verò cuiquam maius obijci pro-
brum potest, quàm si ei paternus maternusque ex-
probretur occasus. Pari inficitia sibi persuadent
se nihil in vita delinquere. Cumque in ijs insti-
tuendis, & ad baptismum præparandis præcipe-
rent Patres, ut ex antea vitæ peccatis dolorem
caperent; respondebant expertes se esse peccati,
nec aliquid, cur sibi succenserent, habere. Nam
Patres humaniter ab Rege excepti, deductique
ad hospitium (cuiusmodi sunt Æthiopum ædifi-
cia) culmo paleisque contactum, quaquam val-
erudinarij, nunquam tamen aut stata sacrificia,
aut sacras conciones, cæteraque de more fun-
ctiones intermiserunt. Quoniam autem præci-
pius in ea ciuitate fructus elici videbatur è scho-
lis; Soueralius publicè ludum aperuit, maximis-
que tum valerudinis, tum egestatis incommodis
laboribusque pueros ferme sexcentos, & primis
litteris, & Christianis moribus imbuebat. Sed
quò facilius susceptum ferret & sustineret onus,
alios sibi hypodidascalos subrogauit: quibus om-
nibus, pariterque discipulis quotidianam à Re-
ge impetrauit annonam: quam si Rex denegaret,
nemo vtiq; ad eam disciplinam accederet. Mi-
sa proflus morum vbique corruptio, culpæ pars
maxima (vri iam significatum est) in sacerdoti-
bus, qui de Lusitania venerant, residebat: qui
præter vitæ licentiam, ac pessima exempla partes
suas adeò ofcitanter agebant, ut in sacro tribuen-
do baptisinate magnum simul puerorum viro-
rumque gregem, nulla antegressa catechesi lus-
trarent; nihil vt Christiani illi de lege, quam ac-
ceperant, responderent, nisi quòd salis micam ali-
quando gustassent. E nostris sacerdotibus vnus
Riberius quintum intra mensẽ, vel assiduus fe-
rè febribus implicitus, mille & septingentos ad
Christum Æthiopes, Vazius trecentos, Souera-
lius etiam inter scholæ curas quadringentos ad-
iunxit. Idemque Vazius proximos pererrans pag-
os cum interprete, ac sine commeatu, trium ac
viginti dierum spatio duo millia & septingentos,
in ijsque septuagenarios aliquos & octogenarios
aquis salutaribus expiauit. Tria templa in regni
finibus excitauit, Saluatori vnum, Mariae adiu-
rici alterum, tertium Ioanni Baptista. Duobus au-
tem in templis ad vnam, aut alteram horam quo-
tidianus catechismus erat, & à catechismo ba-
ptisimus. Hactenus de Æthiopia.

98
Laboris
Patris in
Congregati-
onibus.

99
Miles ad
Christum
conuersi.

100
Discedunt
in Indiam
Antonius
Gomius,
Melchior
Consaluius,
Gaspar Ber-
zæus, Bal-
thasar Ga-
gus, Paulus
à Valle sa-
cerdotes:
laici Ioan-
Fernãdus,
Ludouicus
Froes, & alij
trei.

101
Gasparis in
itinere la-

cij è maritima iactatione, nauseaque laboranti-
bus. Quibus dum accuratè ministrat, & coqui
munere palam fungitur, ita despicibilis initio vi-
sus est, vti paranti ad focum cibos ac satagenti,
procaces circum pueri præter cæteras contume-
lias, appositam quoque ollam aut furto subdu-
cerent, aut per lasciuiam frangerent: quidam et-
iam ab innocente vix pugnos ac colaphos absti-
nerent. Perspecta dein patientia & grauitate viri,
paulatim contemptus in reuerentiam vertit: nec
desuerunt, qui laboranti per se, perque suos op-
portunè succurreret. Henricus Macedus vtriusque
neftus ac pius rei indignitate commotus, puerum
deinceps suum eo munere fungi iussit. Qua rela-
xatus occupatione Gaspar instituit quotidianam
ad nauarum vectorumque turbam explicationem
Dominicæ preceationis legisque Christianæ;
festis verò diebus de officij misericordiæ sermo-
nes. Eblanditusque à magistro nauis, vt ad Dei
opem & cælum implorandam Litaniis publicè
recitari permitteret; eas quotidie sub noctem
cunctis præsentibus ac respondentibus decanta-
bat. Cum autem Socij melius esse cõpisset, ijs
adiutoribus operam suam ad verbum Dei prædi-
candum, prohibenda flagitia, curandos agrotos
verere Societatis instituto conuertit: rem in pri-
mis arduam atque difficilem. Præter naualem
quippe turbam, colluuiemque serulem, vector-
es ferme quadringenti numerabantur, nefarij
plerique scortis, quæ secum aduexerant, irretiti,
aleæque, rixis, & id genus alijs afflicti flagitijs. Sed
Gasparis Sociorumque sedulitate ea breui animo-
rum commutatio facta est, vix vt ipsi, qui cum o-
culis cernerent, satis crederent. Inter eiusmodi
occupationes cum intolerabili Guinæ æstu at-
que malacia morborum grassari lues cõpisset;
aucta est Patribus noua laborum meritorumque
materia. Neque enim ad agrorù dumtaxat curam
atque solatium suam operam transfulerunt, sed
quidquid ipsi ad tam longæ ac periculosa nauig-
ationis viaticum datum fuerat, id illi totum cum
egentibus communicarunt. Et adfuit (vt solet)
huic vicissim benignitati benignitas Dei; qui co-
liberalius rerum omnium copiam suppeditabat
ipsis & augebat, quo sua illi prolixius liberali-
usque sine vlla exceptione in vsum pauperum erog-
abant. Quæ res vulgò animaduersa plurimos im-
pulsit, vt quidquid haberent, id vltro Patribus in
egenos distribuendum offerrent. Quidam etiam
haud infimæ sortis negotiator primò se agrotan-
tium ministerio, nec ita multò post Societati no-
stræ addixit. Cum autem aliquando Gaspar sta-
tim è suggestu descenderet ad agrotos, tanti ex-
empli admiratione permotus Mendoza Præfe-
ctus seduxit hominem in cubiculum, eique mo-
derandi regendi que animi sui potestatem om-
nem tradidit. Ab eo igitur pijs priuatim exercita-
tionibus expolitus, vltro deinde cum alijs op-
portuna de Deo diuini que rebus habere collo-
quia suos primùm familiares edocuit, tum cate-
ros in officio continere, egenos & imbecilles
quotidianis sustentare subsidijs, expiare denique
frequenti confessione peccata. In hunc modum
magna ex parte nauigationis cursu confecto, cir-
ca Bonæ spei promontoriù grauis extitit repente
tempestas, qua Deo propitio feliciter superata,
rursus

102
Pietas Pa-
trum in
vitijs
agrotis

103
Vncti
exemplis
Euangelij
operari.

104
Ingens per
riculum
anadiur.

rursus altera longè sauior, quæ sex ipsos dies tenuit, subsecuta est. Negabat nauarchus vnquam se vidisse maiorem: tãtãque vim aquarum nauis acceperat, vt exhaurientiũ labore victo, mortem quique singula in momenta velut attonitus expectaret. Interea Gasparem, qui tam presentis periculi nescius in inferius cubiculum ad orandum se abdiderat, vir grauis, retinque peritus adiit; placarique per breui illa quidem, sed accurata confessione Deo, dixit actum iam esse de nauis, nisi manifesto suo numine diuina clementia, quæ magis flectitur vnius amici precibus, quàm vt eius seueritas multorum irriteret offensis, extrema laboranti fortuna succurreret. Ergo euestigio Gaspar in lucem prodit, & exanimatos metu vectores fidenti voce confirmat. Concurrunt vndique ad eum omnes, perinde ac si propulsare periculum cunctis è capitis vnus posset. Ille verò conuersis in irata freta luminibus, feris fluctibus benedicit, & ad propitiandum caeleste Numen stans Litanias, & Pœnitentiæ dicatos psalmos indicit. Cuius erecti fiducia pariter vniuersi paulùm ex tanta pectorum trepidatione respirant. Postea cum Praefecti rogatu Gaspar ad gubernaculum constitisset, contra tumentes fluctus, qui fremitu horrendo iactabatur in nauim, salutaris identidem crucis signum obiecit, iis crebrò verbis viurpandis, Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo nos defendat. Continebat interim imperum suum, ne cum vectoribus nauim obrueret perpetuò imminens procella capitis; nec tamen minas suas frendens pelagus remittebat, vt & cedere carminibus sacris videretur repressa tempestas, ne tamen minis atque terroribus finem faceret, dum concelerata mentes prauis suis cogitatis atque consilijs vlticem Dei dextram irritare non desinunt. Quippe terrore illo periculoque mortis iniecto, incerta cuncta Gaspar induxit, vt suas confestim fordes atque flagitia pœnitentiæ Sacramento detergerent, properarentque reconciliari cum Deo, priusquam desperatis iam propè corporibus, ipse quoque animæ sempiternis traderentur incendijs. Nec agrè ab ijs extorsit, obuersante ante oculos morte, quod in securitate non potuit: in qua quædam armatas iam fuisse manus ab eo, dum meliora suadentem abigit, vix abstinuit. Hac tempestate, multisque alijs seopulorum ac syrtium periculis, Deo mite-sciente, deuictis, nemine profusus, quod in his locis rarum admodum est, desiderato, ad Mozambicum nauis appellit. Hic optatissima quindecim dierum à cæteris capta quies: nam Gaspari Socijsque potius renouatus est labor. Qui de aliorum magis, quàm de sua incolumitate solliciti, deportatis in publicum valetudinarium agrotis, eodem ipsi quoque ad eorum resouenda corpora animosque succedunt. Haud sanè ijs hospitiorum opportunitas deerat: quibus multi, vt ad tuendam valetudinem vterentur, instabant: obiciebantque morbidis tractandis corporibus è pessilenti agrotorum anima contagionis periculũ: quæ dum olim minime Xauerius cauet, eo ipso in loco certum discrimẽ vitæ adisset. At Patres cunctis periculis præ caritate neglectis, freti Deo, à quo tam suaue mandatum acceperant, inter æ-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

grotos numero centum ac viginò dies non desique versari, confessiones excipere, moribundos ad extremum certamen armare, mortuos tradere sepulturae, pharmaca cibosque illis emendicare non dubitarunt. Ipse verò Gaspar eodem tempore coqui & pharmacopola & concionatoris & Parochi vnus & idem agebat & sustinebat partes: quæ autem erat pro concione dicturus, ea ferè vel dum cibos parat agrotis, vel ipsos apud agrotos, aut etiam cum mortuorum corpora ad sepulturam consuebat, commentabatur. Nec diuina fiducia frustrata Patres est. Namque eos tot inter incommoda, tantosque labores perpetuò incolumes atque robustos penè miraculo conseruauit. Cumque profectiois tempore summis etiam precibus agrotantes, vt in Indiam adueherentur, instarent, idque ijs, Gaspare deprecante concessum esset; nauigio receptis quidquid eorum in vsu necessarium fuit, tota illa nauigatione suppeditatum est.

Interim Xauerius Cocinum versus, rediturus citiorem in Indiam, quemadmodum extremo anno superiore docuimus, Malaca soluerat: sed antequàm conscenderet nauim, pueros quosdam, quos è Molucis in Goëli Collegio instituendos abduxerat, nauclero, vt in Indiam deueheret, commendauit, semel, iterum tertioque denunciatis, valde se nauigio illi metuere, nemagnum aliquod discrimen adiret, nec inanis fuit ille metus, quem instinctus haud dubiè diuinus iniecerat. Nam prope Ceilanum insulam repentino incursu quodam nauis hæsit in syrtibus: & spe sublata salutis ad vnum & commune perflugium Dei Matris vniuersi concurrunt. Senserunt confestim omnes implorata subsidia, & præter spem erepti periculo Cocinum tenuerunt incolumes. Xauerij quoque nauis toto triduo fœda tempestate iactata, extrema fortuna stetit, & iam vectoribus, facta iactura, mors versabatur ob oculos; cum ad ea, quæ terrent cæteros, impavidus intrepidusque Xauerius cunctos caelestes ex ordine, præcipuè celi terræque Reginam, diuinas vt auerterent & mitigarent iras, deprecabatur. quibus ille præsidij vndique circumseptus, & spe omni in imensis Christi promeritis collocata, longè maiore animi voluptate in horribili illa tempestate periclitans fruebatur (quemadmodum ad Romanam Societatem scribit ipse de se) quàm præfenti deinde periculo liberatus. Vt quo tempore cæteri vectores omnes præ merore ac desperatione salutis ploratus ingentes & eiulatus edebant, ipse præ gaudio caelestique lætitiæ suauissimos lacrymarum imbres effunderet. Cumque alij suum iam deplorantes interitum vota facerent, nunquam se omnino pelago sua capita tradituros, si præfens illud discrimẽ euaderent; ipse vicissim Domino supplicabat, ne se profusus ab eo periculo vindicaret, nisi ad paria aut etiam grauiora propter eius obsequium gloriamque pericula referret. Eo sæpe rapiuntur & euolant, qui Deo ardent. Indiam vt attingit, Commorinensium Christianorum vicos, primos suæ industriæ fructus, ingenti omnium gratulatione reuisit. Quippe oppida vniuersa pagique perpetuo quodam legis Christianæ concentu sese obuiam effuderant: detractisque sibi vestimentis sternebant

107
Xauerius
redit in
Indiam.

105
Procella
vtilis mori
emulationi.

106
Gaspar &
Socij Mo-
zambici
præfati sunt
agrotis.

108
Xauerij
constantia
in periculis.

109
Reuista
Christianos
Commorin-
enses.

Q 3

iter

110
Bene rem-
gerit in in-
sula Ceila-
no.

111
Goam per-
uenit.

iter qua transiturus erat, humiliq̄ de genu reli-
giosas manus, non sine multis expressis gaudio
lacrymis osculati, suos etiam elatum in humeros
ad varia templa festis puerorum puellarumq̄
clamoribus deportabant. Quibus inspectis &
confirmatis Ecclesijs, recreatoq̄ plurimum Socio-
sios sub Antonij Criminalis custodia sua presen-
tia alloquioq̄; relinquens, Ceilanum in insulam
soluit. Hic quoniam fructum aliquem ex fuso
paucis annis antè tot martyrum sanguine capere
gestiebat, mortuo iam regis filio sobrinoq̄
illo, qui Goam biennio antè se auctore contende-
rat; tentandum sibi de cetero existimauit ani-
mum Candensis regis, an & ipse ad verum Dei
cultum possit perlici. Qui non modò inuitata
quadam beneuolentia honorisq̄ significatio-
ne Xauerium excepit, verum etiam magna animi
voluptate de religionis nostrae mysterijs dispu-
tantem audiuit. Ab eaque disputatione diuino
lumine collustratus, ad eandem illico religio-
nem toto animo incubuit; & vteandem regnum
suum vniuersum susciperet, curaturu se spon-
derat. Illud insuper vltro pollicitus fœderatum
se ac stipendiarium Lusitani Regis fore, gemina
illa conditione dumtaxat. Primum vt inter se Lu-
sitanoq̄; quemadmodum inter ceteros sti-
pendiarios, perpetua pacis fœdera sancirentur.
Deinde vt ad sedandos comprimendosq̄; po-
pulares motus, qui fortè nouo ex cultu religio-
nis existerent, præsidium sibi mitteret Lusitanæ
cohortis, vnâ cum Præfecto, vel dñce, cui ea ipsa
stipendia persolueret, quæ Prætor Indicus decre-
uisset. Quo tam felici Christiana rei primordio
in regno Candensi latus gratulansq̄; Xauerius,
egit eodem cum rege, vt ad Indiæ Præto-
rem (is erat Ioannes Castrius) præstantè aliquem
auctoritate virum legationis nomine secum mit-
teret. Quod magna sua cum voluntate rex fecit,
legatoq̄; potestatem dedit suo agendi nomi-
ne, quæ Xauerio viderentur, amplissimam: syn-
grapha insuper adiecta, qua fidem suam obliga-
bat actum se habiturum, quod apud Indiæ Præ-
torem legatus Xaueriusque suo nomine trans-
gissent. Itaque discedens cum legato Xauerius
Februario exeunte Cocinum venit. Hic missis in
Lusitaniam & Romam litteris, quam maximum
Sociorum numerum, atque ipsum Simonem Lu-
sitanae prouinciæ præsidem ad Orientis culturam
inuitat. Regem quoque Lusitanæ, vt Indicis Lu-
sitanoꝝ præsidij concionatores curet idoneos;
edicatq̄; suis in India procuratoribus atque Præ-
fectis, omni vt ope religionis propagationem vr-
geant, foueantq̄; neophytos, cohortatur; addi-
to etiam, si opus esset, terrore minarum, & pro-
scriptione bonorum, quippe in vno Indiæ Præ-
tore spem Ethnicorum omnem positam esse. Si-
mul & illud à Rege petit, certis vt locis annuo
cum vectigali domicilia instituendis Lusitano-
rum indigenarumq̄; pupillis attribuat. Inde Co-
cino Cranganorem venit Lusitanorum urbem,
atque hinc denique inito iam Martio Goam.
Erant tum in Goano Collegio Paulus Camers al-
umnorum custos, & eorum magister Franciscus
Petrus, nostrorum verò Rector Nicolaus Lan-
cillottus. Et alumnorum quidem seminarium
satis copiosos & latos afferebat fructus. Nam

præter interpretes sacerdotesq̄; non paucos, qui
multo cum fructu in Commorinum inde prodi-
erant, alumni iam adulti complures in suburba-
nos emissi vicos, Goam sapè Ethnicos ad bap-
tismum, & Christi disciplinam adducebant. Hic
Xauerius Indiæ sibi Prætozem primo quoque
tempore conueniendum putauit, qui cum Bazari-
ni vnâ cum exercitu versaretur, relicto in Colle-
gio S. Pauli eo, quem dixi, legato regis Canden-
sis, ad eum ipse se contulit. & quanquam anceps
admodum dubiusq̄; de euentu videri poterat,
tum quòd fama erat rebus nostris minus fauere
Prætozem, tum quòd cum audierat pari in causa
regi Tanoris, qui Christianum se esse velle cum
regno dicebat, nihil aliud obtulisse subsidij, præ-
ter vnos Euangelij præcones; ipse tamen sua me-
mor in Deum spei atque fiducia Prætozem ipsum
adit, eumq̄; de rebus Societatis melius edoctum
facile sibi Societatiq̄; placauit. Imò de itinere
fessus & imparatus subitam eò rogante concionè
habuit, & quidquid postea pro rege Candensi
postulauit, accepit. Quippe ille Goensi Præfecto
Quæstorique regio mandauit, vt dum Goam
ipse rediret, perhonorificè liberaliterq̄; legatus
rebus omnibus haberetur. Et quoniam paucos
illum intra dies vnâ cum comitibus à Xauerio bap-
tismo cognouerat expiandum, candidam ves-
tem pretij non vulgaris ad baptismi cultum sin-
gulis dono misit. Postea Goam reuersus centu-
rionem ad regem, misit Antonium Monis Bar-
retum cum Lusitanis militibus centum, ferreis
fistulis, & tormentario puluere instructis ad cu-
stodiam regij corporis, terroremq̄; eorum, qui
se vel regie menti, vel Christum suscepturis op-
ponerent. Præterea sericæ vestis apparatus sanè
munificè ditissimamq̄; vnde sibi stolam con-
ficeret innocentij, processurus ad fontem. Xauerius
autem remisso ad regem legato, cum Goæ
rogante Prætoze subsisteret, nihil habuit prius,
quam vt ex fide data duos de Societate Malacam
mitteret. Misit autè Franciscum Petrium, & Ro-
chum Oliveriam, de quibus haud ita post. Nec
sanè absque diuino consilio Ioannes Castrius
Prætor, vt Xauerium tantisper Goæ teneret, cla-
borauit. Namque ipsimet, cum paulò post clarus
victorij, & ob res bene gestas præmij, & proto-
gatione prouinciæ in triennium, nouo cum Pro-
regis titulo ex Lusitania recens ornatus è vita de-
cessit, peropportuna Xauerij opera in suprema
illa de æremitate alea fuit.

Interim industrius Christi seruus, dum totus
modò hac, modò illa ratione sanâdis animis ser-
uandisq̄; vacat; veterem amicum in ancillarum
amores effusum de industria conuenit, & ad pa-
ratum iam prandium hospitem conuiuiamq̄; se
obtulit. formosè ministrabat ancillæ, pellices
hospitis. Verum cum inter eas nullus famulus ap-
pareret, vix poterat intemperantiæ notam vere-
cundans iam herus effugere: Xauerius tamè præ-
ter omnem eius metum ac suspicionem, nullum
ea de re verbum, aut à mensa, aut super mensam
fecit. Ergo id hospitem impulit, vt de cetero Xa-
uerium identius adiret, & vltro domum ad con-
uiuium vocaret. Et ille inuitanti comiter obsecu-
tus, seiscirabatur identidem, qui tandem forores
eius illæ germanæ valerent: relictoq̄; in eius ani-

112
Bazarium
ad Indiæ
Prætozem
contulit:
& quod
optat, im-
petrat.

113
Adhè Ian-
Castrius
morienti, qui
primus Tri-
regis titulu
in India ab
Iouane in-
paulo auri
accepit.

114
Industria
Xauerij in
detrahendū
pellicibus
homini
multis in-
plus.

mo velut aculeo nil vltra querebat. Paucis interiectis diebus rediit ad Xauerium, & prouolutus ad genua: En, inquit, adsum imperata facturus: tuum enim miserum illud tantis clamoribus perculit mentem meam, vt dies noctesque nullaiam queat ratione consistere. Pergratum mihi feceris, si meis de rebus ex animi mei salute tuo arbitratu decreueris. Fecit propenso animo cupidoque iam pridem, quod rogabatur Xauerius, & auctor ei fuit, vt animi maculis confessione deletis enuptas pellices ablegaret, & pudicitie deinceps sanctimonieque se dederet. Verum admirabilem Xauerij artem in tractandis animis extrahendisque de face vitiorum, & faucibus inferorum, non vnum eius facinus declarauit. Lusitanus erat miles in classe, quæ Mecanum fretum nauigatione petebat, penè perditus desperatusque, cuius salutis sitiens audisusque Xauerius eodem conscendit nauigio socium se illi nauigationis adiungit: & tum comiter appellando, tum vsu perfamiliari, & obsequijs quibuscumque poterat demerendo, ita sibi deuinxit hominem, vt iam vltro exereretur ab eo. Vbi maturum visum est, Xauerius illato de lubrica militum conditione sermone, percunctari ex eo cepit, quam paratus ad mortem esset, quæ & natura mortalitate nunquam longius abesse posset, & multo propius bellicis calibus immineret: nominatimque de peccatorum confessione, quam pridem ea vsus non sit, sciscitatur. Cui cum ille totos annos duodeuiginti Sacramenti illius exortem se fuisse non sine gemitu respondisset, sibi que in animo fuisse quidem classis ante discessum, tot oppressam sceleribus conscientiam exonerare, sed peccata confessio absolutio nem à Vicario negatam; Xauerius nimiam Vicarij seueritatem dissimulante inculsam, bono animo esse iussit: & auditurum se illum si vellet, vltro recepit, simulque rationem perfacilem dedit, qua vel ab vltima pueritia peccata vniuersa in memoriam sibi redigeret. Quod cum ille ad spem salutis erectus per multos dies libenter seduloque fecisset; Xauerius vnâ cum milite egressus è nauis, quæ obuia vrbis opportunitate nata subliterat, dedit operam consistenti. Confesso crebris sanè cum lacrymis ac gemitibus, pœnitentia loco nihil amplius præter Dominicâ precationem, & salutationem Angelicam imperat; pollicitus de cætero satisfacturum se pro illo offensi Numinis maiestati. Continuoque in proximam siluam milite relicto se abdit. Hic nudatum corpus tam diu aculeato flagello diuerberat, dum Patris vestigia secutus miles, ex ipso plagarum crepitu latebram reperit. Qui vt euentum & lacertum tergum aspexit, obortis lacrymis in medium profudit: humique stratus ante plecentem sua terga Xauerij, non prius inde surrexit, quam ille suo punte supplicio aliena peccata desineret. Id spectaculum militare peccus iam confessione mollitum vsque adeo flexit, & in sese armavit, vt omnes anteacta vitæ fraudes ipsemet deinde voluntaria pena mulceret, & benefactis malefacta sarciret. Porro in erudiendis Goæ puerulis seruitisque, & faciendis ad populum de more verbis toros sæpè consumebat dies. Noctes in precationibus traducebat modò supra apud eum Augustissimi Sacramenti, modò in hortis domesticis, ni-

tente celo. In his tum primùm animaduersa est multitudo illa diuinæ dulcedinis & vbertas, qua eius vndique perfundebatur & circumfluebat animus: quam cum angustie humani pectoris non possent capere, voces illas cogebatur identidem ad Deum mittere, *Satis est Domine, satis est.*

Per id tempus pridie Nonas Septembris pars Sociorum quos supra dixi, cum Gaspare ex Lusitania Goam peruenit tum, cum Xauerius Commorinensem in oram parabat iter: qui dulcissimorum fratrum aduentu cognito, vt eos qua par erat amoris significatione reciperet, non se commouit. Cum autem inter sese summa animi voluntate, quæ Societas ad Dei gloriam in Europa Indiaque gereret, contulissent; actis bonorum omnium auctori gratijs, visum est Xauerio, vt Gaspar, de quo mira quædam sermonibus ferebantur, natali die Beatæ Virginis in æde nostra concionem haberet. Confluxit ad audiendû ingens hominum multitudo. Sed is exili tenuique voce cum esset vsus, vt à paucis exaudiri vix posset, expectationi hominû neuiquam satisfecit. Quamobrem Xauerius, qui statim eo audito ad suos Commorinenses, vti destinauerat, euolauit, in mandatis ei reliquit, vt exercitatione, per noctem eodem in templo declamans, augere & corroborare vocem studeret. Fecit obedienter mandata Gaspar, tam diuque nocturna sese contentione fatigauit, quoad domestici nihil vltra requirerent. Ita paucorum dierum intervallo grandiore ac plenior vocem nactus, longè dein vberimum ex suis concionibus fructum tulit. Sed homo nauissimus non concionibus vnis distinebatur, sed manum ad omnia, quæ caritas offerret, admouebat munera. Et quoniam magistrorum laborabatur inopia, de Grammatica idem, deque Philosophia, ac demum de sacro Prouerborum libro scholas habere cepit. Ad septimum Idus Octobris altera Goam nauis, vbi etiam Socijs Gomijs vehebatur, accessit omnino præter spem, nec sine prodigio. Deferebat ea secum vnus Virginis caput ex sancto Viriula comitatu, cuius præuentissimam vectores opem in suis perspicuè periculis sunt experti. Cum enim ventorum impulsu in arenam ac syrtis prope Mozambicum inuecta nauis esset, excussioque gubernaculo, omnes spem salutis abijcerent; ea, quam dixi, Virgine perpetuis gemitibus implorata, incolumes ex illis syrtibus emerferunt. Verùm, cum in reponendo clauo, qui reuultus erat, diu multumque naua desudassent, & ad extremum vnâ cum perficiendi spe conandi quoque animum abiecerent; cunctis alto mœrore prostratis, sacrum caput profertens Gomijs, Tentate, inquit, id ipsum denno in huius sanctæ Virginis & Martyris nomine, & pro comperto habete eam vobis alterum de duobus impetraturam, vt vel suo loco gubernaculum colloquetur, vel sine clauo prouehamur in portum. Mira res: naua cum paruissent, statim suo loco gubernaculum collocarunt. Id postea cranium à Prætorè & Episcopo, cæteraque nobilitate ingenti pompa religionis exceptum, ad Societatis nostræ templum ipso sanctarum Virginum natali die delatum est: ex eoque tempore cepit vnde cum millium Virginum nomen tota Goa celeberrimum esse, & dies earum natalis apparatu

116
Diuini
consolatio-
nibus re-
dundat.

117
Perueniunt
à Lusitania
Soey.

118
Gasparis
Berzai
multiplex
labor.

119
Vnius ex
B. Viriula
comitatu
Reliquijs
ingenita
pericula su-
perata.

magnificentissimo, & gratulatione maxima colli-
Administrationem Collegij continuo Lancillot-
tus Gomio cessit: sic enim Xaverius ipse, cognito
ad id eum munus à Simone mitti, discedens in
Commorinum, mandarat. Gomius missò ad Xa-
uerium Paulo de Valle, qui & litteras perferret,
& deinde in Commorinensis Ecclesiæ cultura
maneret; cœpit statim ostendere plus sibi ad
agendum cum populo, quàm ad tenendum admi-
nistrationis Religiosæ clauum facultatis suppe-
tere. Nam ante cognitum satis patriæ eius inge-
nium, quam Conimbricæ, quam Parisijs ratio-
nem acceperat, in eam Goanum Collegium redi-
gere, & id genus alia moliebatur. Idem tamen,
vt erat acer, & animo magno, nec vulgari facun-
dia, priuatim publiceque exorsus agere, ingentes
tota vrbe motus exiuit.

120
Obediencia
Gasparis.

Interea Gaspar ex laboribus in morbum lapsus
salutatur ab eo, perque iocum iustus oculus con-
ualefecit, quòd imponendam eius humeris cru-
cem domi iam conditam ac paratam haberet;
postridie de cubili surrexit, Gomiumque conue-
nit ad iussa omnia perexpeditus & alacer. Cuius
singularis obsequij & illud haud leue documentum
est. Mos est Prætoris Indici vel in annonæ car-
itate, vel cum in milites stipendia non suppetunt,
publico in loco præbere epulum: quò tum ve-
licendi, tum spectandi gratia ingens vndique tur-
ba concurrat. Id per eos dies cum à Præto-
re daretur, eò se conferte iussus Gaspar, vt ad circumfu-
sam multitudinem verba faceret; nulla interpo-
sita mora, cum Cosmo Tutriano, qui Societati
Goæ se nuper adiunxerat, alioque Malabare Fra-
tre ad publici conuiuij locum properat, impera-
ta facturus. Accumbebant tum conuiuiæ ferme
sexcenti, & circumstabant spectatores innumeri;
cum Gaspar singulas perlustrans mentes, quo-
rundam insufurra in aures, Quàm vellem vos
Christi epulum de peccatis mire confessos: Verum
cum inurbane à quibusdam & petulanter
exciperetur, cœpit ille plenus Deo verbis Christi
ad se vocantis liberè vociferari, *Venite ad me om-
nes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.*

121
Obediencia
vii.

Quo inuilitate insinuationis genere cum conui-
uas rei nouitate suspensos sibi attentissimos red-
didisset; eadem vocis animique contentione di-
ecce aggessus ad finem vsque perrexit, tam expedi-
ta & profluente quodammodo celeritate ver-
borum, vt nunquam meminert se dixisse solu-
tius. Vis obediencia videlicet linguam soluerat,
qua vel infantes facit esse disertos, & expeditos
& lingues. Vbi perorauit, edixit secunda, quinta,
& sexta feria multò lautiores se illis epulas, quàm
dedisset Prætor, appositurum, pabulum nimirum
diuini verbi: quod ingentibus animorum studijs
ac commodo, vti receperat, postea præbuit. Alias
etiam ab eodem Gomio iussus Andream Carua-
lium ætate nobilitateque florentem (erat enim
Ducis Alcaceij frater) ad Societatem Gaspar ad-
ducere; is exco item ductus obsequio fecit impe-
rata sanè feliciter, & nouo socio Societate auxit,
cuius deinceps exemplo nobiles alij non pauci
ad pietatem animum appulerunt. Nouum haud
dubie vocationis genus, idemque, si prudentia
expendatur humana, probabile minus; sed qui
sapientiam sapientium, & prudentiam pruden-

122
Item obe-
dientia vii.

tium reprobat, is vtique admonere nos voluit,
quanti cæcæ obediencia stultitiam in suis famulis
adamet, per quam eorum in animis res admirabi-
les sapè gerit. Nec tenens fuit ille fructus, quem è
Gaspare carcer dedit, qui sua peccata vniuersus
ad Patris genua confessione deposuit: eodemque
auctore Litanijs piè quotidie psallere sub nocte
cœpit, & è vincitorum numero censorem legere,
qui temere iuristurandi consuetudinem, & pec-
cata publica coargueret. Erat inter eos Brachma-
nes, Christus Luca nomine, diuitijs auctoritate-
que domi sue facile princeps. Sexaginta quippe
aureorum millium annuum vectigal habebat.
Hunc priuatim Gaspar aggressus, multisque ha-
bitis disputationibus sapè conuictum, demum
perpulit, vt spatium ad deliberandum fumeret,
& rem Deo precibus commendaret. Biduo inter-
iecto Gomium Brachmanes euocat, contra statuf-
que nulla se cupiditate libertatis adductum, imò
permittentem cupientemque vt in sua causa suis
æquitati locus legibulque daretur, aperit suum
de Christiana religione consilium. Qua præda
valdè latus Antonius tota illico de re Præto-
rem admonet: veniaque haud agrè Brachmani im-
punitateque criminum impetrata, hominem de-
ducit ad nostros Christianis præceptionibus im-
buendum. Virum secuta mox vxor, sororisque
filius ipsi quoque expetiuerunt baptismum. Id vnà
cum viri auunculi que baptismum totis octo die-
bus tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti om-
nium ordinum studio celebratum est. Viè vrbis
vario peristromate, virentique palma elegantem
in modum ornata: ipsi candidati magna tum
Brachmanum, tum Christianorum frequentia ad
templum in equis deducti. Ibi re diuina solempi-
ritu peracta, concioneque ad populum habita,
demum ab Episcopo Prætorisque honoris causa
de fonte suscepti, marito Luca de Sà, vxori
Isabellæ, adolescenti Antonij nomè impositum.
In hanc deinde familiam Prætor cum alia multa
publicè priuatimque beneficia contulit, tum verò
Lucam ipsum Tanadoris, amplissimo inter
Brachmanes magistratu, condecorauit. Is adhuc
Ethnicus propensio semper animo fuit in Lusita-
nos, tanta autem in omnes liberalitate, vt mille
aureorum pondus leuidense munus, minimeque
dignum sua persona duceret: in pauperes verò
tam benignè profusus, vt videri posset hoc porif-
simum adminiculo fontes sibi diuinæ aperuisse
clementiæ, tutamque munivisse viam ad accipien-
dam comprehendendamque veritatem. Eius ad
Christum accessio alios subinde nouos ad bap-
tismum ex Ethnicis euocauit: cum ipsimet dictita-
rent æquum esse vt filij parentem sequerentur.
Ad eò efficax in vtramque partem Principum vi-
rorum exemplum & Dynastarum est. Indi disci-
plinae Goënsis alumni varia ex ætate nonaginta
iam propè erant, additis à Lusitano Rege pro-
uentibus.

Porro ad incitandam Sociorum virtutem, a-
cuendamque in animis tuendis industriam, Ni-
colao Lancillotto, & Paulo Camerti, Antonio
Criminali, & Alfonso Cypriano primis omnium
apud Indos ex B. Ignatij litteris in Societatis cor-
pus adscriptis Coadiutorum spiritualium dela-
tus est gradus. Extant etiamnum Lancillotti lit-
teræ

113
Carcer in
corruis
Gaspare.

114
Insignem
Brachma-
nem con-
uertit ad
fidem.

125
Primi in
India Secu-
rati spiri-
tualiter Co-
adjuuati.

teræ ad B. Ignatium, quibus ei maximas pro col-
lato munere gratias agit. Extant & Criminalis
Latinæ simplici stylo, in quibus tamen magnæ
virtutis multa interlucent lumina, præsertim sub-
missiōis & obedientiæ. Indignum se eo gradu
proficitur, & cuius de Societate etiam seruo in
perpetuum iam pridè obedientiam obstrinxisse.
Quod verò potestare B. Ignatius parem sibi Pro-
fessis per litteras impertierat, integram rem ad
Xauerium delaturum ait, nec vsurparum, nisi
quatenus illi videatur, perinde ac si nullas ab
Ignatio litteras accepisset. Tam procul ab immu-
nitatibus ambiendis aberat. Ad eò non obedien-
tiam modò, sed & ordinem in ea gradusque suos
conseruatos volebat, & ipse omnibus subiacere.
Sed ipsammet epistolam, vt sancti Martyris reli-
quias, infra vulgabimus: cuius quò præstantem
obedientiam alias quoque memorauimus, eo
præcipuè merito factum videtur, vt primus ex
hoc cætu gloriosam sanguine fuso victoriam lo-
queretur.

126
Criminalis
obediencia.

127
Xauerij
sanctissimi.

Iam Xauerius ex Commorino Goam reditu-
rus Cocinum venerat, cum Paulum à Valle ob-
uium habuisset: ex quo & nouos cum Gomto Socios
aduectos cognouit, & alias ab Europa litteras ac-
cepit. Quæ fuerit virtusque in sancto complexu
congressuque spiritus exultantis iucunditas, cogi-
tari potest ex his, quæ Paulus in Lusitaniâ pro-
nuntius scripsit. Sed vtinam, inquit, explicare vobis
aliquis posset beatitatem, qua tum delibata est
anima mea. Verum ego quid aliud dicam ignoro,
nisi frigidis admodum verbis, Verè, verè, verè ser-
uus Dei est iste, & nunquam inueni similem illi.
Sanè, fratres, non colloquio tantum, sed ore &
conspectu ipso implet homines Deo seruiendi
desiderio tam suauis & odoriferus, vt inenarrabile
sit. Eius os benedictione plenum est: nihil aliud,
nisi assidue personat, Laudetur Iesus Christus,
voce tam pia, vt colloquebatur sensum eumdem
in sinuet. Hac caelestis lætitiæ vberitate Cocini ex
sancto congressu Dei famuli fruebantur, cum tri-
stissimus Goam nuncius affertur, Xauerium à Ba-
dagis in ora Piscaria pro Christi fide varijs crucia-
tibus interfectum. Qui rumor temerè dissipatus
non modò Lusitanorum Christianorumque, ve-
rum etiam Ethnicorum Maurorumque animos
(quæ erat omnium in eum pietas ac beneuolen-
tia) incredibiliter affecit. Fuerunt, qui cæsum eius
corpus omni conuisione peruestigaturos se
vltro promitterent: alij curaturos se per Regem,
vt in Sanctorum numerum referretur, vel si tri-
ginta aureorum millia in eius cerimoniam sumptum
eroganda forent. Multi varia per eum prodigia,
vel miracula edita, nec pauci vitæ sanctitatem,
futurorum scientiam, virtutum reliquiarum præ-
stantiam ingenti eius desiderio commemorabāt.
Verum cum paulò post ex eadem ora duo de So-
cietate vitæ eius nuncij interuenissent, absterfus
est mæror omnis, & conuersus in citharam lu-
ctus: cuius posterioris lætitiæ nuncij mox xi.
Kalendas Nouembriis ipsiusmet Patris reditus
confirmavit cumulauitque. Ille nouis auctus au-
xilijs alias circumspicere Societatis sedes cepit, &
alijs alias vires regionesque distribuit. Lancillor-
to Coulanum, Cypriano Socorum insulam
(quanquam postea, incertum qua de causa, non

128
Distributio
Patrum per
Indiam.

ed, sed Meliaporam abijt) Alfonso Castrio, nu-
per in ipsa India ad Societatem adiuncto Molu-
cum, Melchiori Consaluo Bazainu, Armuziam
denique Gaspari Belgæ. Et Armuziam quidem
ad opprimenda nefaria sceleta, quæ ibi supersti-
tionum omnium colluui pepererat, Xauerius
ipse iam cogitauerat: verum, mutato cum Iaponi-
ca profectioe cõsilio, Gasparem sui simillimum
in suum substituit locum: præsertim quòd is ius-
sus Goano Collegio, Socijsque per Indiam spar-
sis præesse, studio humilitatis modis omnibus im-
positum onus tentabat excutere. Singulis autem
singulos è Societate ministros & adiutores adiun-
xit. Fuerat enim Ignatij mens, discreteque perferri
pferat, ne nostri in India soli, sed minimum bini
per eas prouincias & remota loca discurrerent;
tamen paucitas hominum sæpè cogebat disjunctas
etiam oras sine vllò comite peragere: cùm
quidem necessitas pereuntium tot animarum sub-
iecta oculis ita commoueret præcordia eorum,
quos caritas Christi rangebat, vt non modò soli
omnes deuorare ærumnas parati essent, sed etiam
(sic loquitur Lancillortus) frustatim sese diuidi
dissiparique, quòd varijs in locis, si fieri posset, eu-
angelizarent, ipsi percuperent.

Xauerius cum in dies plura de Iaponicis insu-
lis, de incolatum frequentia, ingeniorum præstan-
tia, alijsque huiusmodi rebus cognosset, maiore
incensus est studio peragrandæ Iaponiæ. Iam An-
gerus ille, quem Goam præmissum supra demon-
strauimus, satis de Christianis ritibus ac mysterijs
edoctus, gemino cum famulo ab ipso Antistite
baptizatus erat, & Collegij nomine, Paulus San-
ctæ fidei, ad indicandum gratum in id Collegiũ
animum, appellatus. Ergo ipsum, & Iapones alios
breui in Iaponia ipsa sibi futuros interpretes, Lu-
sitano sermone curat ac primis litteris atque ex-
ercitijs spiritus excolendos. Ipse compositis re-
bus domesticis nunquam interquiescens, sub an-
ni finem Goa rursus egreditur, & vt certa Molu-
cum negotia cum Prætorè Garzia Sã transi-
geret (qui ex arcans Regis Lusitani libellis Cas-
trio Proregi suffectus, ad persequendas reliquias
Cambaici belli Goa discesserat) in Cambaiam
vsque contendit, & ex itinere, vt constituerat,
suos Bazaini reuulit. Ita hic illi absumptus & ex-
actus est annus. Quanquam de suis ille rebus par-
cè admodum ieiuncque scribit, cùm tamen mul-
ta de eo fusè copioseque, & ab externis scriban-
tur & nostris. Vbiunque versabatur, tantæ erat
apud omnes existimationis ac nominis, vt in ma-
gno beneficio Dei poneret, quisquis tanti viri
frueretur aspectu. Is, cùm de Societatis in Euro-
pa progressu cognosceret, tam tenero mollique
animo, tam vberi lætoque fletu diuinæ munifi-
centiæ grates agebat, vt in eumdem fletum ipsos
quoque nuncios & spectatores adduceret. Cre-
bra erat eius in ore Sanctæ Trinitatis, & augustis-
simo Iesu nominis vsurpatio, ex redundantia con-
dita pietatis in animo: sæpèque ad meritam gra-
tiarum actionem pro diuinis in Societatem mu-
neribus incitandam, teneriore quodam animi
sensu dicebat ad suos, Quam bonum habemus
Deum, quanto opinione nostra meliorem! vt ipsi-
dem tangi motibus videretur atque is qui dice-
bat, *Quam bonus Israel Deus huius, qui recto sunt corde!*
Quo-

129
B. Xauerij
sanctissimi.

Quoniam enim recto is erat corde, cunctisque Deum spectabat in rebus, ideo & Deus videbatur illi tam bonus. Negabantque omnino domestici, quæ per Xaverium Deus admiranda patrabat, ea sibi licere verbis exequi. adeo erant effatu grandia.

130
Bazainij
Collegij ex-
ordium.

131
Melchior
Consalvius
primus ei
propositus.

Sed quoniam de Xaverio Goa que diximus: dicamus & de quibusdam alijs eius socijs locisque nonnulla, quæ superiore ex narratione super sunt. Bazaini Rex Lusitanus nuper Collegium annuo cum prouentu ad instituendos indigenas excitat: quod onus cum propter exiguum suorum numerum Lancillottus recusasset, Francisca nis Patribus impositum est. Verum ijs deinde ponere cupientibus, vt à suis institutis abhorrens, iterum nostris obrudirur, & assentiente Xaverio, Episcopo que Goensi susceptum, & Melchiori Consalvuo mandatum. Est is locus cum ad continendos in institutis patrijs, Christianisque ritibus Lusitanos, tum ad perducendos ad Christum Ethnicos & Saracenos mirè accommodatus. Regio feracissima est, cælum saluberrimum, puteales aquæ dulcissimæ, vrbs elegans & ædium pulchritudine, & mole ac descriptione templorum. Ea subterranea ferè sunt ac fornicata, intercolumnijs facellisque decora, eodem saxo opereque constructis.

132
Socij Com-
morinenses.

In ora maritima Commorini quatuor de Societate varijs locis rem diuinam curabant: quibus præerat, & quidem ab ipsis in electus, & à Xaverio probatus, vt supra significatum est, Criminalis: cuius ingens erat & frugifer labor in percurrentis Christianorum locis, & lingua Malabarica perdiscenda. Versabantur in eodem tractu Franciscus Henricus, Balthasar Nunnius, & Henricus Henricus, (quanquam duo illi longè ab hoc tercio distincti) & singulorum curæ plures erant commilli loci. In eademque ora cum Emanuel Morales, tum Alfonso Cyprianus, priusquam Meliaporam peteret, atate senex, lacerto iuuenis desudauerant. Magnis omnino laboribus pari fructu vinea Domini colebatur, nec excolentium animi gaudio minore, cum æternus Pater familias solatijs celestibus operarum suarum & labores condiret, & robur auget. Affirmabat Henricus Henricus gustum spiritus in medijs laboribus animisque captandis fuisse tam vberem, vt, si data esset optio, mallet haud dubiè quispiam in ijs se contentionibus perpetuò frangere, quam subito in cælum rapi. Catechismus manè puellis, vespere pueris tradebatur. Vnusque ex indigenis singulis docebat in locis, alius qui discerent euocabat. Docendi ratio ea nimirum erat, quam Xaverius ipse reliquerat: cuius & labore conuersum Malabaricè catechismum adhibebant. Henricus arduo ille quidem opere negotioque linguam sibi Malabaricam comparat: verum vt eam semel arripuit, facilem eius tradendæ ac perdiscendæ viam excogitauit, & vocabulorum indicem texuit. Sanè prodigij instar indigenis visum, quod tam bene, tamque breui (semestri scilicet spatio) tam implicatum obscurumque sermonè peregrinus homo didicerit. Itaque nullo adhibito interprete verba facere aggressus, ferebat fructum vigiliarum suarum; senlitque, dubiam interpretum fidem, qui cum aliud intelli-

134
Henricus
Henricus
Malabari-
cam linguam
perdiscit, &
ad artem
reuocat: ac
caeteri eius
praclari
conatus.

gerent atque acciperent, reddebant perperam sententiam docentis. Quoniam autem cum ex Moluco rediret Xaverius, satis fusam mysteriorum omnium Christianæ legis explanationem Malabari sacerdoti tradiderat, vt Malabaricè conuersa cunctis in eius oræ templis publicè recitaretur; ea vt primùm Henrico præsentè recitata est, curauit ille nostris litteris describendam, quò Socij reliqui notis familiaribus aslucti, & prælegere eam populo possent, & prælegendibus operam dare. Sed Xaverius, quo celerius inchoatam, eius linguæ Grammaticam Henricus absolueret, nec semper esset adhibendus interpres, labores illius minuendos censuerat, tot Ecclesiarum procuratione sublata. Is igitur per otium auctum aduersus Ethnicos quoque fabulas scribere instituit, vt earum vanitatem redargueret, & mendaciorum portenta refelleret. Constantèrque suæ cæcitatè Ethnicos admonere, qui cultum omnipotenti Deo debitum in dæmones & saxa conuenerent. Idemque numerosum Brachmanum gregem ad disputationis certamen vnus vniuersos, iuuenis seniores, quorum esset luce clariùs confutaturus errores, prouocabat: quòd si frangi disputationis contentione non possent; ad indicandum vtra de duabus suæ an Brachmanum verior esset sanctiorque religio, ignis periculum non recusabat, & in ardentem rogam gestiebat ascendere, si conditionem auertere accipere. Tantum suis famulis fidei medios inter infidos impiisque peropportunè Christus infundit. In explanandis aliquando religionis Christianæ capitibus suis auditoribus affirmavit, si quis ex ijs veram accentamque fidem possideret, iuberetque Christi nomine ex obsessio corpore abire dæmonium, id protinus abiturum: quod cum arripisset neophytus, venissetque in certamen aliquando cum Iogue, (quod Brachmanum genus esse diximus) sine vlla dubitatione recepit se in Christi nomine atque virtute de humani corporis domicilio, quod Iogues ille non posset, dæmonem expulsum. Anjmaduersum est autem, ex quo collin eis regionibus coepit esse Christum, imminutam ac debilitatam esse vim dæmonum. Nam antea tantus erat eorum terror atque licentia, vt nemo solus ad proximum litus auderet accedere, spectrorum immanitate deterritus, quæ piscatorum inter cymbas igneis sese formis obiectiebant. At posteaquam illata in ea loca crux est, desierunt monstra illa hominibus infesta esse. Quod olim virtuti crucis Serenus tribuebat Abbas. Qui cum disputat apud Cassianum, quid causæ sit, cur dæmones, qui superiore tempore inter Anachoretarum dumtaxat initia tantæ fuerint feritatis, postea non eandem suo tempore vim haberent; colligit ad extremum virtute crucis etiam deserta penetrante, & vbique eius gratia coruscante rerum eorum fuisse nequitiam. Inter Ethnicos tamen saeuam adhuc tyrannidem exercebant, ab eisque diuinis sibi expetebant honores, ac nisi pecuniæ magnitudinè, arietumque multitudinè, quorum cruorem dicebantur exsugere, & alia, quæ postulabant, afferrent, exitium eis inibatantur ac necem. Ita infelices illi terrore compulsi diabolum adorabant, & domos suas funditus exhauriebant, vt ei numerum defer-

135
Magna
Henrici
fides.

136
Virtute
crucis
frustra
vniuersum.

deserent honores. Henricus autem, vt Christi gregem tantis terroribus liberaret, spondebat facris se carminibus eiecturum quidquid prauorū dæmonū in humanis corporibus habitaret, quod nec Iogues ipsi possent, nec ceteri Brachmanes attentarent. Sanè neophytorum fides erat illustrior, quàm credi posset. Nam & alius cum ægrotantem inuississet amicum, rosario, quo utebatur ad preces, eius iniecto ceruicibus, morbum depulit. Quare celebrata, totoque oppido peruulgata, quisquis deinde labebatur in morbum, ad id rosarium medicina gratia confugiebat, oblata etiam neophyto, si opus esset, pecunia: quam tamen ille, ne auaritiæ sordibus splendorem gratuiti muneris inquinaret, sedulo repudiabat. Alius erat penes Henricum neophytus puer, qui Goënsi è disciplina prodierat. Hic captus à Saracenis, & in eorum sana productus, ne mortis quidem minis adduci potuit, vt vel Christi fidem proderet, vel genu Mahometi submitteret. Sed superna providentiæ fuit, cui robur poterat ad ferendam necem terrorisque sufficere, ei potius aditum ad eos declinandos ostendere. Itaque relictus in compedibus ne euolare, paucos intra dies incenso ab hostibus oppido, necatisque compluribus, elapsus est incolumis ad Henricum. Narrabat is inter Saracenos se vidisse multos Lusitanorum fugitiuos seruos, qui Christi fidem adhuc arctè tenebant, eosque se grauissimos hortatores, ne eam ipse desereret, habuisse. Qui & suprema suis cum è vita migrarent, officia patrio ritu cum Ethnicorum admiratione perfoluerent. Inter Ethnicos Commorinenses erant, qui Deum vnum colerent, & simulacra contemnerent: inciditque Ethnicus in Henricum probitatis & sapientiæ fama nobilis, qui plurima euerterat ac deturbarat idola. Is & verum Deum ex Ethnicorum antistite quodam, qui & ipse Deum colebat vnum, simulacrorum inimicus acerrimus, & principis parentis lapsum se didicisse narrabat, Satana inuidia fraudeque decepti: tameris in tantis tenebris sæpè veris falsa miscebat. Habebatur is à suis præsertim Brachmanis in honore: quos tamen insimulabat amentia, qui mutis lapidibus diuinitatem tribuerent, & commentitios deos omnium irrisione ludendos, iam impudenter inducerent. Sed suam Brachmanes excusabant inopiam, & satius esse dicebant falsa illa numina comminisci, quàm miserandum in modum fame necari: proinde rogabant, suas vt fraudes celatas vellet: quas ille tamen prodebat & enuciabat. Sanè moribus erat commodis, tameris Christianus non erat, rogatusque ab Henrico, quid illis Ethnicis futurum censeret, qui vitam cum virtute traducerent; respondere non dubitabat, dum Pagodes colerent, nunquam eos ad paradisi gaudia profecturos. Plura in his locis delubra visuntur sanè magnifica, eaque marmorea, & pictis animantium variata figuris, quibus præsertim Brachmanes ventri de diti, qui dum suos mentiuntur comesse Pagodes (vt supra memorauimus) magnam vim congerunt libationum epularumque vnde ventrem sarciant atque distendant: exhibitoque nidore Pagodibus, sibi suisque familijs ipsam faginam vendicant. Ceterum regionem neque insalubrem, neque admodum sterilem,

(vt initio ferebatur) vsu deprehendit Henricus, clariorque postea longinquitate vitæ ostendit, quam (vt supra significatum est) ad eam vsque diem, dum hæc scriberentur, produxit.

Franciscus Petrius, & Rochus Oliueria, quos missos à Xauerio diximus, Malacæ perutilem profuerunt operam, quò ad eam diem nulli è ceteris Religiosorum Ordinibus aspirauerat. Selsquihoram quotidie Petrius, è Xauerij præscripto, in imbuendis Christiana lege puerulis consumebar: eiusdemque iussu, quàm creberrimas conciones habebat, minimum diebus festis; matutinis ad Lusitanos, vespertinis horis ad captiuos indigenasque Christianos. Sabbata verò Decalogo Symboloque tradendis ad Lusitanas feminas referuabat. Sed antiquissima fuit illa cura publici valedudinarij: vbi præter cætera, semel saltem in hebdomada ritè sacrificabat, & cum vsus posceret, Sacramenta præbebat: similiterque in eo Sodalitio, cui à Misericordia nomè est, quoniam propter inopiam sacerdoti alendo non erat, quarta quaque feria ritè sacris operabatur. Rochus de eiusdem Xauerij sententia præter ægrotorum sedulam curam, cum disciplina Christiana tenera Lusitanorum ætati, tum scribendi legendique, & Grammatices etiam elementa tradebat. Is primo suo aduentu simul ac ludum aperuit, centum & octoginta nactus est pueros institutionis indigos, vt qui ex matribus nati Gentilibus, patres habebant alia curantes omnia, præter optimam liberorum educationem. Catechismus autem tam latè patuit, vt tota vrbs ædesque priuatorum eius cantico resonarent. Eratque ab eodem Xauerio conuocadi homines ad catechesim, sicut & protestandæ fidei constans ratio præscripta. Egrediebatur per urbem cum tintinnabulo Rochus, & certis quibusdam locis præconis more clamabat, Mittite, Christiani, vestros filios filiasque, famulos & ancillas, vt audiant sanctæ fidei prædicationem. Formula verò protestandæ fidei, quam & memoria catechumenus quisque mandabat, & initiandi baptismò concipiebant, hæc erat: Deus, verè confiteor, vt bonum Christianum decet, Sanctissimam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres personas, & vnum Deum. Credo firmiter nihil hæsitans quidquid tenet & credit Romana mater Ecclesia, atque ita promitto me viturum moriturumque in fide sancta Catholica Domini mei Iesu Christi, Dei & hominis pro nobis mortui: & nunc pro eo tempore, quo moriturus sum, si tum loqui non potero, confiteor Dominum meum Iesum Christum ex toto corde meo. Resistendum præterea Malacæ fuit Iudæorum acerbis odijs, qui se nostris profitebantur inensos. Omnem quippe lapidem cæci illi, & inferorum flammis addicti mouebant, vt Patrum ab vsu atque præceptis Ethnicorum greges auerterent. Apud hos ipsi, vt etiam apud Arabes, Saracenos ac Persas circumcisionem Moysenque disseminant, eoque consilio Malacam se conferunt, vt proselytos aliquos faciant, quos eadem operâ gehennæ filios efficiant. Fuit tamen ex eodem numero Iudæus quidam, qui se Romanum diceret, & verba facientem ad populum Petri non audiret inuitus, celebraretque eius subinde domum, vt cum eo nonnullos veteris instru-

137
Neophytorum insignis fides.

138
Religionis vera magna vestigia in Ethnicis quibusdam.

139
Cura pecunia multos in impietate detinet.

140
Malacæ Franciscus Petrius, & Rochus Oliueria nauiter sese gerunt.

141
Formula confessiōis de fidei & B. Xauerio edita.

142
Iudæus quidam conuertitur ad Christum.

instrumenti locos quæstioneſq; conferret. Quem cum Pater comiter accepisset, blandaque oratione sibi penitus adiunxisset, faciles sibi ipsi ad insinuandum in eius pectus Christum parauit aures. Verum orto de lege nostra sermone, nihil illi durius, quam vt credamus Deum hominem factum, flagellis caesum, in cruce actum, denique cæteros vt mortales morte consumptum. Quorum omnium à Petrio causas atque rationes, quemadmodum illa fieri possent, diligenter edoctus; disiectis extemplo tenebris clarissimum veritatis lumen aspexit, & alium mutatus in virum, dum ea, quæ didicerat videratque, sedula mente

pertractat, inuentum in æde Misericordiæ Petrium totis vlnis amplectitur, testatus velle se prorsus Christianum esse, Christumque per otium pluribus edoceri. Tam incensis ardoribus denegari à Patre non potuit, & quinque disciplina dierum ad sacrum fontem instructus, eo denique cum suis domesticis septem ritu apparatusque solenni, primarijs coram viris nobilibusque compluribus est exceptus. Is postea Cocinum, vbi filium habebat, egressus, dedit operam, vt quem ex sanguinibus, & ex voluntate carnis gehennæ genererat, eum longè vtrique felicius ex aqua & spiritu cæli gaudijs procrearet.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER NONVS.

1549
I
Statum So-
cietatis an-
no 1549.

Anno eiusdem sæculi xl. ix. duobus & viginti Societas locis, prouincias duas cum suis Præpositis, Hispaniam & Lusitaniam (vt supra demonstratum est) iam constitutas habebat: quibus & Indiam Præposito ei Xaverio hic ipse annus adiunxit. Quæ verò in Italia, Sicilia, Germania & Gallia Societas versabatur, eam ipse per se administrabat & temperabat Ignatius: tamen in Sicilia præerat, vt inspector aliquis, Iacobus Lainius. Magna autem erat vbique, præsertim Romæ, vnde in reliquum terrarum orbem disseminabatur, eius & nominis & numeri propagatio: pauci tamen gradum ad solennem votorum Professionem faciebant. Nam præter Borgiam, quem superiore anno vota illa remotis arbitris suscepisse narrauimus, nemo ea iam diu susceperat. Quamquam enim ea de re Hieronymo Natali nuper aliquid Ignatius innuerat: tamen cum suam ille tenuitatem modestè primùm excussisset, quod diceret gradum illum sua virtute superiorem esse, satisque sibi fore, si inter Professos trium votorum adscriberetur, peteretque, si Patris perseveraret imperium, quatuor vt Romæ vota eo præsentè sibi liceret, & in eius, vt aiunt, manibus nuncupare; dilata res est. Quatuor tamen hoc anno, eodem sacro Annunciationis Angelicæ die, tamen non eodè loco, in eo constituti sunt gradu. Ac Romæ quidem Emmanuel Miona, Ioannesque Polancus; Gandiæ verò Iacobus Miro, & Andreas Quietus, omnes insigni virtute, & litterarum eruditione conspicui. Cæterum Romana domus in dies magis multis vndique ex Italia, Gallia Germaniaque viris idoneis confluentibus augebatur. Nec Ignatij pectus diuinæ fiducia plenum ab aperienda ianua compluribus, initiorum deterrebat egestas, extremo præsertim anno, cum præter solitum res erat aspera domi, & humanæ spes oblanguerant. Cecidit quippe vniuersæ Pastor Ecclesiæ, qui primus Societatis instituta probarat, & eam plurimis be-

2
Inter Profes-
sas adscri-
pti Emma-
nuel Miona,
Ioan. Polan-
cus, Iacobus
Miro, An-
dreas Qui-
etus.

3
Pauperum
Romani do-
mus: &

neficijs ac priuilegijs ornarat, Paulus Tertius. quo ex oculis repente sublato, cum Cardinales illi, qui stas ac certas in vsus Patrum eleemosynas cin. erogabant, ad sublegendum ex suo corpore in demortui locum Pontificem se conclauibus inclussissent, haud ita citò, vt videbantur, de successore deliberaturi; desperabantur videlicet ab eis visitata subsidia. Eodemque sermè tempore, qui rem domesticam administrabat Petrus Codacius, & cuius sedula ex prouidentia tota domus a præpendebat, subito extinctus, reliquam spem omnem, quæ quidem in humanis erat, euerterat. Sed Ignatius, qui diuina sese spe confirmare & sustentare didicerat, nec vnquam idoneis in opæ metu aditum intercludere erat solitus; constituto rei familiaris ministro Pontio Gogordano, eo ipso tempore alios sermè decem ad suum numerum aggregauit. Nec eum frustrata spes sua est, euidenti Numinis prouidentia. Cardinales quippe benefici inter ipsas creandi noui Pontificis curas Ignatij memores, ex arctis illis comitorum claustris nummos aureos ad eum ducentos dono miserunt. Eodemque tempore Ioanni Crucio obsonatori ad Lateranensem basilicam tendenti, dum per Colossæum transit amphitheatrum, ignotus homo marsupium cum aureis serè centum in manus iniecit, statimque sese subduxit. Nec multò post eidem ante lucem ad quippiam coemendum egresso, prope ædem B. Mariæ super Mineruam alius item ignotus aureos circiter septuaginta nil tale cogitanti ex improuiso dedit. Quæ cum Patribus in conuentu narraisset, ingenti omnes admiratione perfudit, alios alia suspicantes. Multi enim fucum Ioanni factum adulterina pecunia putabant: alij diaboli eas esse præstigas. Rectius illi, qui rem totam in Dei prouidentiam suos erga famulos referebant. Pecunia certè proba & optima reperta est, demumque talis, qua magnæ Patrum inopie, præsentique vitæ necessitati prospectum est. Polancus etiam ipse, qui litteris hæc ipsa mandauit, dum in agi-
tandis

B. Ignatij
in D. D. p. p.

4
Cardinales
ex ipsi co-
miti septu-
mittunt
B. Patri
eleemosynas.

5
Ioanni Cruci-
cio obsona-
tori ab igno-
tu viri spo-
cunia tra-
ditur.